

A Tömpösi család kihaltával (1487) a leányágak: a Somosi *Baán*, a *Tetélteni*, a Várkonyi *Amadé*, a Desniczei *Kapitányfi* és az Olsai *Füsi* családok tartottak reá igényt. A falu alkalmasint 1529-ben pusztult el. Kemecsetől keletre feküdt Inád, mely 1230-ban a *Csák* nembeli Miklós ispáné volt. A tatárjárás alatt elpusztult, mert faluként többé nem szerepel. Csak 1444-ben van adatunk róla; ekkor pusztta volt és Teleki *Varjas* Miklós birtoka. A község határában feküdt *Egyházas-Szőlős* is, a hol hajdan Csanád várának a szőlei voltak. A XIII. század elején alakulhatott és 1230-ban *Ujjfalunak* nevezték. Csanádi várföldként II. Endre király a Csanád nembeli Miklós ispánnak adományozta. A XIV. század kezdetén egy *Csorba* nevű birtokos kezén találjuk, a ki 1305-ben eladta *Hasznosi* Péternek és rokonainak. E család itteni birtokait apránként *Becsei* Tóttósszerezte meg 1347-ben, a mikor pilisi főispán, királyi főajtónálló és visegrádi várnagy volt, királyi adománylevelet eszközölt ki az egész helységre Nagy Lajos királytól. További sorsa ismeretlen. Egyházas-Szőlős alatt feküdt *Feltimár*, mely eredetileg várföld volt. Itt laktak a csanádi vár börtökészítő szolgálói s innen a neve is. 1305-ben *Csorba* nevű nemes ember kezén találjuk, a ki *Hasznosi* vagy *Ajduarai* Péternek és rokonainak adta el. *Hasznosi* Péter leánya *Kata* nőül mentén *Tügyös* Miklóshoz, a helység az ő birtokába került, s ő azt 1346 márczius 29-én *Becsei* Tóttósszerezte adta el. A mai Nagylakkal szemközt, a Maros tulsó partján, egy erdő közepén, a Marostól alkotott félszigeten állott hajdan *Kenéz* helység is. 1330-ban már van adatunk róla. Később a nagylaki uradalomhoz tartozott s a nagylaki *Jánki* család birtoka volt. E család utolsó físarja *János*, 1421-ben *Csáki* Miklóssal és Györggyel kölcsönös örökösödési szerződést kötött. Elhunyt után *Zsigmond* király *Tari* Rupertnek zálogosította el és 1427-ben *Nagymihályi* Albert vránai perjelnek adományozta. 1464 táján a *Jaksicsok* kapták Mátyás királytól. E család bírta azután a török hódoltságig. 1550-ben *Nagymihályi* Sándor és *Gábor* magukat beiktatták a helység birtokába s az többé nem szerepel. A Kiszombor—csanádi országut mentén, a mai *Polat* dűlő helyén feküdt *Palota* helység. A Csanád nemzetség ősi birtoka volt. A XIII. század elején itt emelkedett a Csanád nembeli *Kelemenős* bán palotája. Utána fia *Pongrácz* ispán örökölte, a kit 1247-ben iktattak be *Palota* és a hozzátartozó erdő birtokába. Az 1256. évi december 17-iki osztály alkalmával a falu *Kelemenős* bán fiainak birtokában maradt. A kunok pusztításai következtében a falu elnéptelenedett, úgy hogy *Telegdy* Tamás ispán kénytelen volt *Palotát* *Tornyos* Miklós ispánnak és fiainak átadni, hogy ezek benépesítsék. Az 1337. évi június hó 11-iki osztokodáskor az egész falu a *Telegdyeké* lett. Az 1360. évi birtokrendezéskor *Palota* az erdővel együtt *Telegdy Lőrincz* fiainak, *Jánosnak* és *Tamásnak* jutott. 1495-ben *Telegdy* András itteni részét elzálogosította *Bodó* Ferencz deáknak. *Telegdy* Katalin, *Szemcsei* Ferencz neje, 1504-ben *Horváth* Iván vingárti várnagynak adta zálogba a maga részét. *Telegdy* István azonban megtartotta birtokait s azokra 1508-ban királyi megerősítő levelet nyert. Az 1552. évi hadjárat alatt a falu elpusztult. A pusztára 1647-ben szerbek telepedtek. 1662-ben *Balassa* Imre nyert rá adományt, ez ellen azonban *Macripodári* Jácint püspök tiltakozott, mire a nádor a *Balassa* Imrének adott adománylevelet megsemmisítette. *Balassa* azonban még 1679—80-ban is fenntartotta jogát *Palotára*. A törökök kiűzetése után a temesvári bánság területéhez csatolták. 1717 táján újra benépesült, de a lakosok, nem tudván az új renddel megbarátkozni, csakhamar elszéledtek. 1742-ben *Pollad*-pusztát már a szentmiklósi lakosok használták. Nagy-Csanádtól keletre, a Maros közelében találjuk a középkorban *Szent-Mihály* falut, mely 1333—34-ben már egyházas hely volt. 1528-ban a Maros balpartján *Egres* és *Csanád* között tünteti fel a *Lazarus*-féle térkép. *Oláh* Miklós 1536-ban nevezetes helységgént említi. A XVI. század folyamán azonban teljesen elpusztult, mert az adórajstromokban ekkor már nem fordul elő.

Nagyersébetlak.

Nagyersébetlak. Azelőtt *Torontál-Erzsébetlak*, *Elisenhain*. A Fehér-tó déli partján fekvő nagyközség. Házainak száma 364, lakosaié 2012, a kik közül 684-en magyarok, 232-en német-, 790-en tót- és 278-an bolgárak. Vallásfelekezettek szerint a legtöbb közöttük a római katolikus és az ág. evangélikus vallású. Postája helyben van, távirója *Écska* és vasúti állomása *Nagybecskerek*. E község a német bánsági *Határörvidék* területén 1866-ban települt. Eredeti neve *Elisenheim* volt. A *Határörvidék* felosztása után 1872-ben *Torontál* vármegyébe kebeleztek. 1876-ban a *Tisza* áradása az egész falut annyira elpusztította, hogy lakosai elköltöztek. 1887-ben telepítették be újból. Az itteni római katolikus lelkeség

1870-ben keletkezett. Templomuk 1896-ban, az ágost. evangélikusoké pedig 1903-ban épült. A község lakosai hitelszövetkezetet tartanak fenn.

Nagygyáj. A *Rojga*-csatorna mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 419, lakosaié 3019, a kik közül 662-en magyarok, 519-en német- és 1766-an szerb-ajkúak és római katolikus és görög-keleti vallásúak. Postája és távirója helyben van, vasúti állomása *Zichyfalva*. A török hódoltságból lakott helységgént került ki. Az 1717-iki összeírásban két ilyen nevű helységet találunk a *Csákovai* kerületben, hol *Velliki Gay* 40, *Mali Gay* 30 lakott házzal szerepel. Az 1723—25. évi *Mercy*-féle térképen mindkét helység lakottnak van feltüntetve. 1781-ben, a délmagyarországi kincstári javak elárverezésekor, *Maleniza* Joszim temesvári lakos vette meg. Szerb lakosainak egy része 1783—84-ben a *Határörvidékre* költözött. A XIX. század első felében két részből állott: *Német-Nagygyájból* és *Rácz-Nagygyájból*. Mindkét helységnek 1838-ban a *Maleniza* család volt a földesura. *Malenizafalva* 1889-ban egyesül *Nagygyáj*al. A községben levő úrilakot *Maleniza* János lovag 1783-ban II. József császártól kapta adományul s az adománylevelben vadászkastélyként szerepel. 1885-ben vétel útján báró *Dániel* Ernő birtokába került, a ki jelenleg a helység legnagyobb birtokosa. Kívüle még *Wosching* Györgynek, *Wagner* Mátyásnak, *Blaskovics* Mihálynak van itt nagyobb birtoka. A görög-keleti szerbek temploma 1854-ben, a róm. katolikusoké 1855-ben épült. Van a községben hitelszövetkezet, tejszövetkezet, szerb földművelők szövete s a német gazdák egyesülete. A községhez tartozik *Balát*-puszta, *Kissarkác*z, *Nagysarkác*z, *Ternyánhodáj*, *Ternyán*-puszta, *Topolya*-puszta. A község délkeleti része ezelőtt *Malenizafalva* volt, mely helységet a *Maleniza* család telepítette. 1885 táján *Nagygyáj*al egyesült.

Nagyjécsa. Temes vármegye határában fekvő nagyközség. Házainak száma 579 és római katolikus vallású, németajkú lakosaié 2538. Postája helyben van, távirója *Billéd* és vasúti állomása *Gyertyámos*. A község középkori történetét *Kisjécsánál* ismertettük. A jelenlegi helységet *Hildebrand* temesvári kincstári igazgatósági tanácsos 1767-ben telepítette. ő építtette fel az első házakat, számszerint 202-öt s az újonnan épített helységbe németeket telepített. 1767-ben a temesvári igazgatóság már elemi iskolát is állított itt fel. 1779-ben *Torontál* vármegyéhez csatolták. 1848-ig a kamara volt a földesura. 1836-ban hét hétig tartó kolerajárvány alatt 733-an betegedtek meg és száznál többen haltak el. 1848 november havában *Temesvárról* egy csapat császári katona jelent meg a helységben, báró *Appel* vezérlete alatt s a községet lefegyverezte. Mialatt a lakosságtól a hűségüket kivették, a nemzetőrök, a kik a császáriaktól értesültek, hirtelen előtörttek; a császáriak rövid, de rendkívül heves ütközet után, 20 halott hátrahagyásával megfutamodtak. A nemzetőrök a császáriak közül 11-et elfogtak, kilencet pedig megveszélyeztek s azután szabadon bocsátották őket. 1849 augusztus 8-án *Dombinski* Henrik honvédtábornok 3000 emberével és 20 ágyújával a helység határában, a honvédsereget a szőregi csata óta visszavonulási útjában nyomon követő *Walmoden* osztrák tábornokot visszaverte. Jelenleg *Pető* Ignác dr.-nak van itt nagyobb birtoka. A római katolikus plebánia 1767-ben alakult és a templom 1780-ban épült. E községben született *Abafi* (*Aigner*) *Lajos* író. Van itt temetkezési, ifjúsági egyesület, két hitelszövetkezet, *Becker* *Károly* szövőgyára és a *nagyjécsai* gőzmalom r.-t. gőzmalma. A helység határában feküdt a középkorban, az akkor *Temes* vármegyéhez tartozó *Erdős* falu, melyet az 1467—82. években kelt oklevelek a *Zsombolyától* kelet felé eső helységekkel együtt említenek. Birtokviszonyait a mai *Zsombolya* határában fekvő *Nádasdnál* ismertetjük.

Nagykomlós. Azelőtt *Bánátkomlós*. A *zsombolyai* járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 1102, lakosaié 4676, a kiknek negyedrésze német-, a többi román-ajkú. Vallásra nézve pedig római katolikusok és görög-keletiek. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. A középkorban is már *Komlós* néven szerepel. A XV. században kisebb nemesek lakták. 1446-ban *Fejéregyházi* *János*nak van benne része. 1450-ben *Komlói* *András* és *Mihály* is birtokosai voltak. 1453—54-ben *Hunyadi* *János* kormányzó szerez itt részeket *Kölked*i *János*néától és özvegy *Fejéregyházi* *Benedek*néától. 1479-ben *Muronyi* *Kónya* *Demeter* itteni részirtokát a *budai* káptalannak adományozta. A falu valószínűleg *Bali* bég 1529. évi rablóhadjárata alatt pusztult el, mert a XVI. században sem a török, sem a magyar adórajstromokban nem fordul elő. 1647-ben pusztta, melyet *Palkonyai* *Nagy* *Balázs* kapott, kinek magva szakadván, *Wesselényi* nádor 1657-ben *Kreicsics* *Györgynek*,

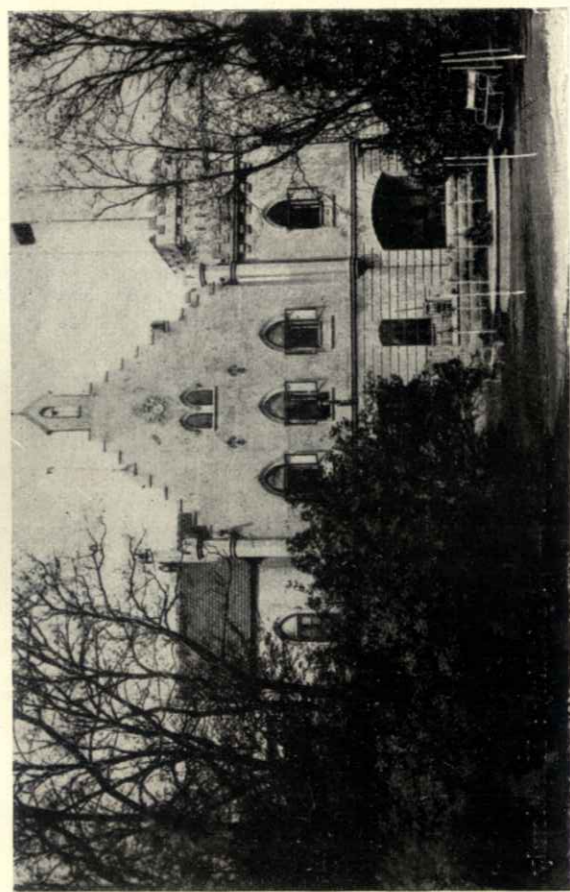
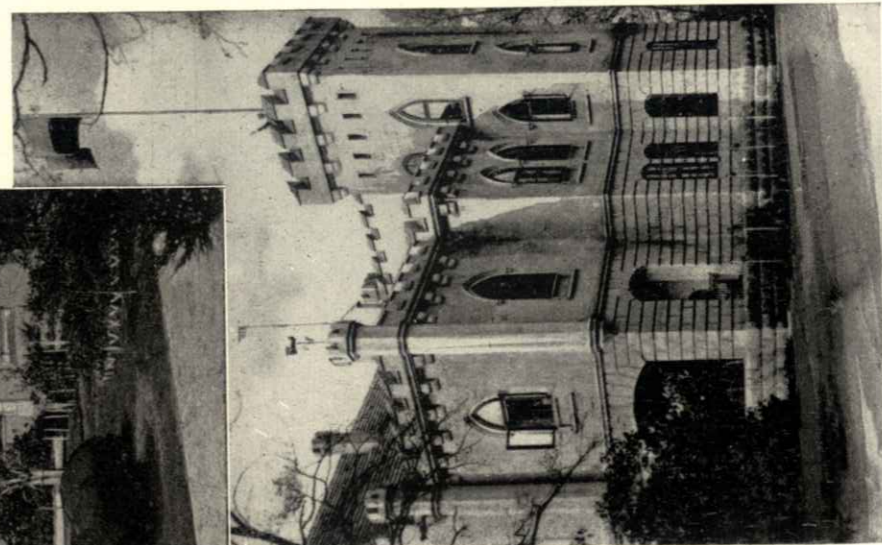
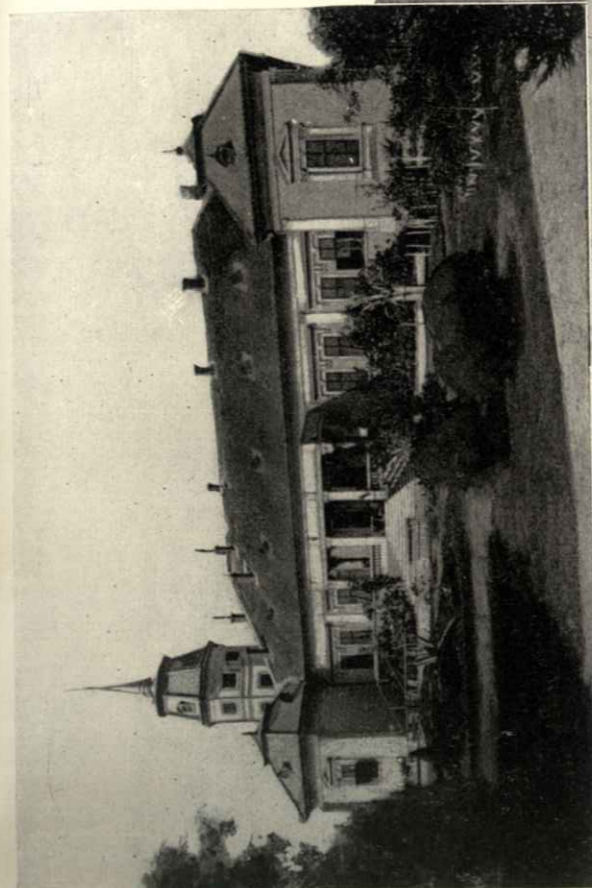
*Szalatnai Györgynek és Tenturich Istvánnak adományozta. A zentai diadal után szerb pásztorok szállották meg. 1717-ben már 20 háza volt. Neve 1657-ben *Konus*, 1702-ben *Konas* elferdített alakban szerepel. 1740 nyarán pestis volt a községben. 1743 őszén a temesvári igazgatóság az Oláhországból bevándorolt s ideiglen Vín-gán letelepített románoknak Komlóst jelölte ki letelepedési helyül és ugyanakkor ide költöztek a gyarmatai románok is. 1745-ben Vingáról újabb családok is jöttek ide. 1781-ben *Nákó* Kristóf vásárolta meg, a ki 1782-ben Békés vármegyéből ág. evangélikus vallású tótokat telepített ide, de ezek innen 1788-ban a Kisgáj melletti Sztamorára költöztek. Az első német települők 1771-ben Felső-Magyarországból és Luxemburgból vándoroltak be. 1811-ben a helység egy része leégett. 1838-ban *Nákó* János volt a helység földesura. A községben van *San-Marco* hercegné kastélya, melyet 1848 előtt *Nákó* János építtetett. A szerbek régi temploma az uradalmi gabonarakár helyén állott, hol az oltár helyét most is kereszt jelöli. Ez a templom 1783-ban összeomlott. 1796-ban a görög-keleti románok új templomot építettek maguknak. A római katolikus templom 1868-ban, a görög-katolikus 1891-ben épült. Van a községben önkéntes tűzoltó egyesület, temetkező egyesület, kaszinó, kereskedelmi- és iparos kör, gazdakör, római katolikus és gör. keleti román dalárda, több pénzintézet, a délvidéki földművelők egyesületének, az »Astra« román közművelődési egyesületnek, a vörös kereszt egyesületnek fiókjintézetei és egy gőzmalom, mely *Birtler Adolf* tulajdona. A községtől délnyugatra a régi *Hollós* mellett feküdt a *Kojam Pál* szállása nevű kun szállás, a melyről az 1438—1510. évekből vannak adataink. *Hollós* szintén kun szállás volt, mely Nagyikindától keletre, a mai Oluz nevű tó partján feküdt. E tó mellett eredetileg még egy *Hollós* nevű jobbágyfalu is volt. A kun szállásról az 1429—1438. évekből vannak adataink. A jobbágyfalu, egy 1423 évi oklevél szerint, koronabirtok volt. Mátyás király 1458-ban *Szilágyi Mihálynak* adományozta. 1460-ban *Becsi Pál* nyeri a királytól. 1582-ben még 22 szerb lakosa volt. 1647-ben is még a lakott helyek között szerepel. A XVII. század végén elpusztult. E vidéken találjuk a középkorban *Zokonya* helységet is, a melyről az 1415—1482. években kelt oklevelek emlékeznek meg. Akkortájt Temesvármegyéhez tartozott.*

Nagykőcse.

Nagykőcse. Azelőtt Román-Kécsa. A csenei járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 529, lakosaié 2647, a kiknek nagyobb része román- és szerbajkú és görög-keleti vallású. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. A XV. században Temes vármegyéhez tartozott. Az 1470—1482. években kelt oklevelekben *Kőcse*, 1494-ben *Külsőkőcse* néven szerepel. A XV. század közepén *Szati Balázs* birtoka, kinek magvaszakadtával, 1470-ben, *Dóczy László*, Péter és Imre, továbbá *Oláh Péter* és *Dési János* nyerik adományul. 1494-ben Csomboli *Kasza* Benedek is a földesura volt. 1494-ben egy *Kőcsei Nagy* családdal is találkozunk. A török hódoltság alatt nem pusztult el. Az 1717. évi összeírásban a temesvári kerület községei közé van felvéve, nyolcz lakott házzal. Később elpusztult és az 1723—25. évi gróf *Mercy-féle* térképen a lakatlan helyek között találjuk. Az 1761. évi térképen már ismét lakott helyként van feltüntetve. Ekkor már románok lakták. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. A XVIII. század vége felé pestisragály lépett fel a helységben. A hagyomány szerint a halálozás oly nagy volt, hogy a lelkész hosszabb időn át egész napokat töltött a temetőben s ott várta a halottakat beszentelés végett. A falu 1801-ben a zágrábi püspökség birtokába került, ki hűbéreseinek adta, a kik ettől kezdve a földesurai voltak. Van a községben kaszinó egyesület, önkéntes tűzoltó-egyesület és hitelszövetkezet. A görög-keleti románok temploma 1858-ban, a szerbeké 1896-ban épült. A község határához tartozó dülönevek közül említést érdemel a *Funtina popi* dülő; ennek a helyén feküdt a XVIII. század közepén a község. A hol a zsombolya-gyertyámosi utat a nagykőcse-csatádi út keresztezte, állott a lelkészi lak és előtte egy kút, melyet papi kútnak neveztek; onnan vette azután a dülő is a nevét. A *Livadia Grekuluj* (Görög-rét) dülőben egy *Popovics* nevű görög család gyümölcsöse, szőleje és rétje volt.

Nagyajósfalva.

Nagyajósfalva. Azelőtt csak Lajosfalva. Az antalfalvi járáshoz tartozó nagyközség. Házainak száma 874, lakosaié 4262, a kik leginkább tótajkúak és evangélikus vallásúak. Postája és vasúti állomása helyben van, távirója Antalfalva. E helység telepítését 1804-ben határozták el. Eredeti neve *Padina* volt. A lakosok 1806-ban már be is költözködhettek háza kba. 1808 június hó 6-án kelt rendelettel a község neve *Ludwigsdorf* lett. A határőrvidéki ezredparancsnokságnak igen sok baja volt a lakossággal a vízhiány miatt. A lakosság rendkívül sokat szenved-

Ólécz. — 1. A Dániel-féle kastély. Most báró Csávossy Béláé. — 2. Dániel Pál kastélya. — 3—4. Botka Béla kastélya Botka-pusztán.

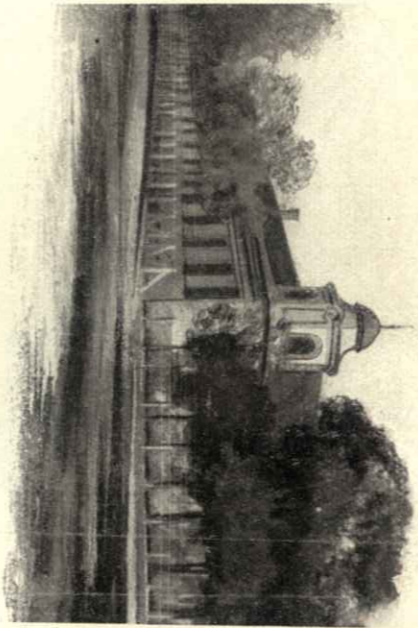
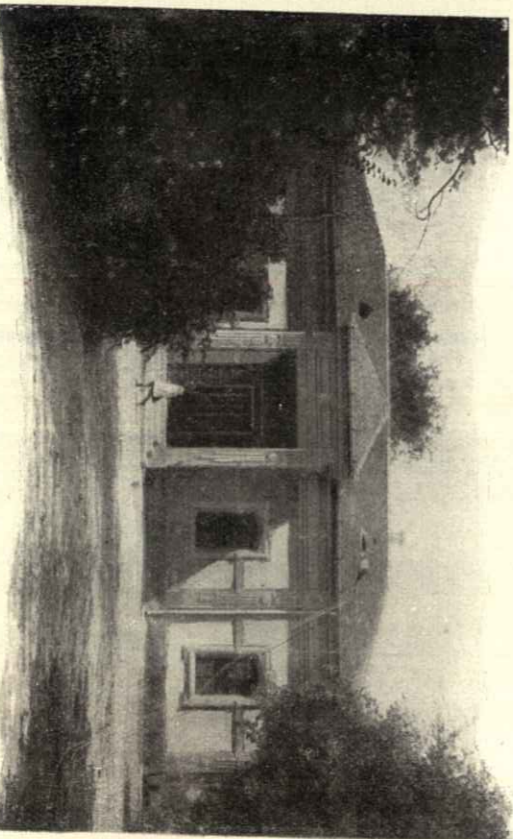
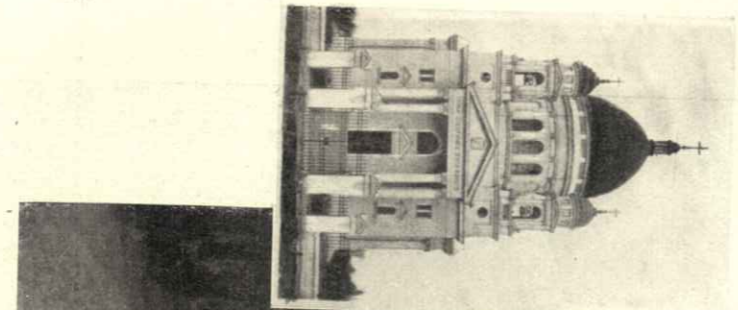
dett a vízhiány miatt és különösen a zsellérek több ízben kérelmezték a kivándorlás megengedését, sőt 1814-ben már az egész lakosság. Az ezredparancsnokság már 1806-ban elrendelte az első kút ásását, 1814 után pedig még több kutat ástak, melyek a torontál vármegyei kutak között a legmélyebbek. 1816-ban imaházat, 1841-ben pedig templomot építettek. 1872-ben a helységet Torontál vármegyébe kebelezték. A községben három pénzüzet van és *Spiczter* Károlynak gözmalma.

Nagymargita. A Moravicza és a Rojga-csatornák között fekvő nagyközség. Házainak száma 413, lakosaié 1850, a kik leginkább román- s szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája és vasúti állomása helyben van. E községről az első adatot a hódoltság megszűntekor találjuk. Ekkor már fennállott. Az 1717. évi kincstári összeírásban a verseczi kerülethez tartozó helységek között találjuk, 23 lakott házzal. Az 1761. évi térkép szerint is a verseczi kerülethez tartozott, ekkor már románok lakták és a kamara volt a földesura. A XIX. század első felében, a Detta és Alibunár között közlekedő postavonal egyik állomása volt. Jelenleg *Szlávy* Jánosnak, *Manojlovićs* Lázárnak, *Bajazetov* Zsivkónak, özv. báró *Lipthay* Amáliának, *Norich* Vljakónak, *Kossa* Miklósnak és a karánsebesi görög-keleti román püspökségnek van itt nagyobb birtokuk. A görög-keleti szerbek temploma 1810-ben, a románoké 1899-ben épült. A község lakosai hitelszövetkezetet tartanak fenn. Ide tartozik: Amália-major és Nagypusztá.

Nagynezsény. Azelőtt Szerb-Neuzina. A Temes-folyó és a Berzava-csatorna mellett fekvő nagyközség. Házainak száma 448, lakosaié 2218, a kik közül 391-en magyarok, 243-an német- és 1564-en szerbajkúak. Közöttük a görög-keletiek vannak a legtöbben. Postája helyben van, távírója Torontálszécsány és vasúti állomása Szárca. A török hódoltságból lakott helységeként került ki. Az 1717. évi összeírás alkalmával a pancsovai kerülethez tartozó helységek között, 25 lakott házzal szerepel, szintúgy a Mercy-féle térképen is. 1761-ben a becskeréki kerülethez tartozott. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. 1801-ben a zágrábi püspökség birtokába került, mely hűbéreseinek adta, a kik ettől kezdve a földesurai voltak. Jelenleg *Milivojcev* Jenőnek és *Karg* Magnusznak van itt nagyobb birtokuk. 1848-ban, a délvidéki lázadás kitörése után, az itteni szerbek mintegy másfélezer szervianust fogadtak be a helységbe. Kiss Ernő, a Délvidéki magyar sereg vezére, augusztus elején megtámadta a helységet, melyet felgyújtatott s a szervianusokat onnan kiűzte, 6-án pedig a helység alatt megverte őket. A görög-keleti szerb templom 1815-ben épült. Van a községben önkéntes tűzoltó-egyesület, szerb földművelők szövetsége és egy göztéglagyár, mely a *Klopp* testvéreké. A községhez tartozik Marok-tanya, Karg-tanya és Milivojcev-tanya.

Nagyösz. Azelőtt Triebswetter. A temesvár—nagyszentmiklósi helyi érdekű vasútvonal mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 702, lakosaié 3619, a kik leginkább németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. A XIV. század közepén készült Gellért legenda szerint, Szent István király uralkodása alatt, Csanád vezér a nagyöszí síkon verte meg Ajtony seregét, mely ütközetben Ajtony is elesett. E legendából csak azt következtethetjük, hogy a helység a XIV. században már megvolt, okleveles adatok azonban csak a XV. század közepétől kezdve vannak róla. 1451 február 20-án szerepel első ízben, Nagyösz *Megyeri* Zsigmond nevében, a kit a nagylaki jobbágyoknak a teleki erdőben elkövetett hatalmaskodása ügyében tanuként kihallgattak. A XV. század végén a csanádi püspökség birtokába került; de nem sokáig bírhatta, mert 1529-ben Bali bég az egész helységet elpusztította. Csak 1590-ben van ismét adatunk róla. Ekkor szerbek szállották meg, kikről Szegedy Pál püspök feljegyezte, hogy az engedelmisséget neki megtagadták. A csanádi püspökök mindemellett fenntartották jogaikat a helységre, mely fel van véve a gróf Pálffy Tamás püspök számára az 1654—1660. években kibocsátott oltalomlevélbe. A XVII. század végén ismét pusztá lett. Kollonics bibornok 1702 július 26-án e pusztát a csanádi püspök részére ajánlotta kiutalni, de sikertelenül, mert a község a Maroson túl feküdt. Temesvár visszafoglalása után e pusztát a temesvári bánóság csanádi kerületébe bocsátották be. Megtaláljuk az 1723—25. évi gróf Mercy-féle térképen is, *Nagios* néven. 1747-ben *Lukács* Tódor ebesföldi örmény bírtá bérben. A temesvári kormányzóság e pusztán 1772-ben *Triebswetter* név alatt új telepet alapított és állítólag arról a mérnökről nevezték el, a ki az első házhelyeket kimérte. Az első lakosok Lotharingiából beszármazott francziák voltak, kivéve néhány Luxemburgból és Würzburgból származó német családot, a kik magukat elkülö-

1. Papd : br. Csávosy Gyula örökösei kastélya és a családi sírbolt. — 2. Pészak : gr. Zichy Andor kúriája. — 3. Párdány : Hertelendy Ferencz kúriája.

nítve, a német utczában telepedtek le. 1779-ben a helységet Torontál vármegyébe osztották be. Régi nevét 1888-ban állította vissza a vármegye közönsége. 1782 táján báró *Alvinczy* József tábornok vásárolta meg a kincstártól. Az ő révén került azután gróf *Gyulai* Albert, majd gróf *Gyulai* Samu birtokába. Az első templom, vert földből, 1772-ben épült. Az új templomot a gróf *Gyulai* család az 1845—47. években emeltette, de a község fejezte be 1850-ben. 1840-től 1853-ig itt volt plebános *Bonnaz* Sándor, a későbbi csanádi püspök. 1873-ban 100-an haltak el kolerában. Van a községben iparoskör, két temetkezési egylet, gazdasági egyesület, két pénzügyintézet, egy mezőgazdasági szövetkezet és két téglagyár, melyek közül az egyik *Schleich* Péteré, a másik *Haman* Sebestyéné.

Nagyszentmiklós.

Nagyszentmiklós. Azelőtt Szerb-Nagy-Szent-Miklós. Az Aranka folyó mellett fekvő nagyközség. Járási székhely. Házainak száma 1856, lakosaié 11358, a kiknek többsége románajkú, utánuk jönnek a németek, magyarok és szerbek. A felekezetek közül a római katolikusok és a görög-keletiek vannak többségben. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. Már a népvándorlaskor nagy jelentőségű hely lehetett. Itt került felszínre a XVIII. század végén az a nagyszerű fejedelmi aranylelet, melyet eleinte Attila kincsének tartottak. A lelet helyét emléktáblával örökítették meg. A helység a legrégebbi idő óta a csanádi püspök birtokában volt. 1421 augusztus 12-én Marczali Dózsa csanádi püspök új adományt nyert e helységre Zsigmond királytól. A XVI. század közepén szerbek voltak a lakosai. A temesvári defterdár az 1557—58. években 30 családfőt írt itt össze. A török hódoltság alatt a szerbek már nem akarták a csanádi püspököt földesuruknak elismerni és 1590-ben meg is tagadták neki az engedelmességet. A XVII. század második évtizedében Bethlen Gábor erdélyi fejedelem a helységet eladományozta lippai vitézeinek. Ezek egyike volt Orbánszentgyörgyi *Nagy* Lőrincz, a ki a maga részét 1625-ben eladta Lippai *Vágó* Istvánnak. A XVII. század közepén a helység fele részére *Szelényi* János honti alispán kapott adományt, a ki ezt a részt 1658 szeptember 11-én unokaöccsének *Gerhard* Györgynek adományozta. A törökök kiűzése után a helység neve belekerült a csanádi püspöki birtoklajstromba, de 1718 óta a temesvári bánsághoz tartozott. Ekkor már Nagy-Szent-Miklósnek nevezték a 30 házból álló helységet. 1724-ben a helység kincstári tiszttartósági székhely lett. 1724-ben *Oxel* Mátyás sörház építésére kapott engedélyt. 1752-ben 40 német család költözött ide, magvát alkotván a későbbi Német-Nagy-Szent-Miklósnek. A németektől alapított helységgel szemben, a régi helységet Szerb-Nagy-Szent-Miklósnek nevezték el. 1764—65-ben a temesvári igazgatóság újabb jövevényekkel szaporította a lakosságot. 1779-ben Torontál vármegyébe kebelezték be. 1781-ben a kincstári jószágok elárverezése alkalmával, *Nákó* Kristóf és *Cziril* vásárolták meg. Itt született 1750 február 24-én nyelvtudományunk halhatatlan megalapítója, *Révai* Miklós. 1787 június 11-én országos, 1837 július 6-án hetivásárok tartására nyert szabadalmat. Mindvégig a gróf *Nákó* család volt a helység földesura és jelenleg is gróf *Nákó* Sándor valóságos belső titkos tanácsosnak van itt a legnagyobb birtoka. Az övé a községbeli kastély is, melyet gróf *Nákó* Kálmán 1864-ben építtetett. A kastély valóságos múzeuma a műkincseknek és gyűjteményeknek. Van itt körülbelül 5000 kötetes könyvtár, egy Cinquecento-oltár. Az úri szalonban *Franz* Ádám festménye, gróf *Nákó* Kálmáné szül. *Bobdai Gyertyánffy* Berta, kiváló művész nő több festménye, továbbá *Franz* Ádámnak a *Schwarzau* kastély kertjében gróf *Nákó* Kálmánról festett lovasképe. *Lenbach* mester festménye, *Schrottsberg* festménye, a múlt század 40-es éveiből. *Faragott* és berakott németalföldi szekrények. A híres nagyszentmiklói lelet másolatai. *Velenczéből* származó *Carducci*-szobor. *Kreehuber*-féle családi képek a 40-es évekből. *Blaas* lovasképe és *Pettenkofen* néhány eredeti rajza. A vadász-szobában láthatók a gróf első afrikai útjáról hozott vadászati trofeumok. A férfi hálószobában van egy *Lenbach*-kép, *Maurini* Marogenes dogének 1444-ből származó képe és spanyol és olasz mesterek festményei, 1688-ból való, két *Mária Terézia* korabeli és egy XV. századbeli sekrestyés szekrény. A női hálószobában: delfti gazdag porcellángyűjtemény, több régi értékes berakott szekrény, *Blaas*, gróf *Nákó* Berta, *Schrottsberg* festményei, érdekes, régi ékszerkazetta és benne *Wagner* *Richard*, *Liszt* *Ferencz*, *Széchenyi* *István*, *Deák* *Ferencz*, *Jókai* *Mór*, *Mayerbeer* *Lenbach*, *Rossi*, *Prokesch-Osten* és más, nevezetes férfiak eredeti levelei. A fogadóteremben ezüstből vert, ónémet ötvösmunkák, régi bronzok, faragott és berakott régi szekrények, XV. századbeli festők másolatai, *Ammerling* *Frigyes* festménye

stb. Az ebédlőben ójapán porcellán-gyűjtemény, *Neugebauer* és gróf *Nákó* *Kálmán* festményei és néhány *Rembrand* és *Tizian*-másolat s így tovább, a többi helyiségekben is. A községbeli római katolikus templomot 1824-ben gróf *Nákó* *Sándor* építtette és *Közsegly* *László* csanádi püspök szentelte fel. A plebánia már 1334-ben fennállott. A hódoltság alatt megszűnván, a temesvári igazgatóság 1767-ben állította helyre. A görög-keleti szerbek temploma 1777—87-ben, a görög-keleti románoké 1900-ban, a görög-katolikus templom 1901—1902-ben épült. 1771-ben nagy árvíz pusztított a helységben és ennek emlékére ünneplik a német-nagyszentmiklósiai úrnap nyolczadát. 1873-ban kolerajárvány lépett fel a helységben. Nevezetes épülete a községnek *Schreyer* *Viktor* ügyvédnek a szegedi-utczában levő háza, mely hajdan kaszárnya és egy ideig megyeháza is volt. Az épület erős, tömör falazatú és a szobák bolthajtásosak. Mikor 1807-ben Nagybecskerek egy része, a vármegyeházzal együtt leégett s a vármegye Nagyszentmiklóstra költözött, ebben a házban tartotta közgyűléseit. A gyűlésterem és a hivatalok a nagyobb épületben voltak, míg az alispán lakása, a mellette levő s napórával ellátott kisebb épületben volt. Ebben az épületben lakott a *Dániel* család s itt született 1843-ban *Dániel* *Ernö* v. b. t. tanácsos. A községben több egyesület és társaskör van, nevezetesen a magyar társaskör, polgári kaszinó, tornaegylet, önkéntes tűzoltó-egylet, szerb olvasókör, görög-keleti szerb egyházi és világi dalárda, szerb nőegylet, nagyszentmiklói vadásztársaság, *Doina* dalegylet és temetkezési egylet. A járási hivatalokon kívül, selyemtenyészési felügyelőség, Máv. osztálymérnökség, ipartestület s az Aranka vidéki belvíz- és levezető társulat központi irodája. A hitelintézetek közül említést érdemelnek az Első Nagyszentmiklói Takarékpénztár, a népbank, a kerületi gazdaköri takarékpénztár, az Arad-Csanádi gazd. takarékpénztár fiókja és az *Albina* takaré- és hitel-egylet lugosi fiókinézet. A gyárak és iparvállalatok között jelentékenyebbek a sörfőző- és malátagyár részvénytársaság, *Körber* testvérek bórgyára, *Jovanovics* *Kristóf* bocskor- és papucsgyára, *Prohaszka* *Ede* fiai gőzmalma, *Folye* *Gergely* gőzmalma, *Deutsch* *Lipót* fia olajgyára. Itt van a mintaszerű *Berta* közkórház is. Keletkezését elmondja a falába illesztett következő felirat:

Alapítványi *Berta* közkórház.

Nagyméltóságú Nagyszentmiklói Gr. *Nákó* *Kálmán*
neje Gr. *Nákó* *Kálmán*né *Bobdai* *Gyertyánffy* *Berta*
emlékére 1883-ban alapította,

Torontál vármegye törvényhatóságának
áldozatkészségéből belgyógyászati osztálylyal kibővült 1896/7-ben,
újja épült

I. Ferencz *József* Magyarország apostoli királya
dicső uralkodása idejében,

Nagyméltóságú Csíkszentkirályi és Krasznahorkai Gr. *Andrássy* *Gyula*
M. kir. Belügyminiszter nagylelkű támogatásával
Nagyméltóságú Nagyszentmiklói Gr. *Nákó* *Sándor*
kórháztulajdonos által,
Kopeczek *György* budapesti műépítész tervei szerint
1908—1910. évben.

A községhez tartozik: *Erzsébet*-major, *Eszter*-major, *Marospart*, *Mina*-major, *Nagyszentmiklói szőlők* és *Szentistván*-major. A helységtől keletre feküdt a közép-korban *Jára* falu, mely eredetileg csanádi vár föld volt; mint ilyen, 1232-ben határos volt a *Csák* nembeli *Miklós* ispán *Pony* falujával. A XIV. században alkalmasint a *Becsei* család birtokába került, mert csak így érthető, hogy a XV. század elején *Zichy* *Páska* fiai voltak itt birtokosok. *Páska* fiának *Jakab*nak leánya *Katalin*, *Gordovai* *Fancs* bán fiához *László*hoz ment nőül, a ki 1417-ben anyai örökségként engedte át fiainak. *Hunyadi* *János* kormányzó 1466 szeptember 26-án *Járá*t fele részben *Magyarmérai* *Kálmán* *János*nak, fele részben pedig *Fodor* *Istvánnak* és *Sárosi* *Andrásnak* adományozta. 1451 után *Keszi* *Balázs* deák solymosi várnagy vette meg, a ki 1456 május 31-én *Péter* csanádi püspöknek adta át, kegyes alapítványul. A helység alkalmasint *Bali* bég 1529. évi rablóhadjárata alatt pusztult el. A XVI. század végén, vagy a XVII. század elején Orbánszentgyörgyi *Nagy* *Lőrincz* kapta többet magával, az erdélyi fejedelmek valamelyikétől, de 1625-ben egy részét eladta Lippai *Vágó* Istvánnak. 1647-ben szerbektől lakott helyként szerepel.

1717-ben a csanádi kerületbe osztották, 1723-ban azonban ismét pusztaként szerepel. A község határához tartozó Szeliste nevű dűlőről a hagyomány szintén azt tartja, hogy helyén falu volt. Talán *Szentmihály* falu, mely a hódoltság alatt pusztult el. Ezt megerősíteni látszanak az e dűlővel határos Wollwasch-dűlőben talált épületfalak. A falak mentén csontvázak feküdtek egymás mellett. Innen került a polgári iskola gyűjteményébe egy gerezdes buzogány is, Kühn Lajos tanítóhoz pedig egy XIV. és egy XV. századbéli gyűrű. Nagyszentmiklóstól éjszakra, a Maros töltésén belül, az első molnárházzal szemben, a kubikos munkások egy kápolna, vagy kisebbszerű templom alapfalaira akadtak. Apsisa jobban volt kiásva és keletre nézett. Az apsisnak a földből kiálló köveit elhordták s így most már a falak nem láthatók. Az itt talált csontvázakból egy meglékelt koponya a polgári iskola gyűjteményébe került.

Nagyszentpéter.

Nagyszentpéter. Azelőtt Szentpéter és Ráczszentpéter. A Perjámosi járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 635, lakosaié 2979, a kiknek a fele szerbajkú, a másik fele pedig vegyesen német- és románajkú. A felekezetek között római katolikus 661 és a görög-keleti 2318. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. A középkorban is már Nagyszentpéter néven említik az oklevelek. Nevét Szent Péter tiszteletére szentelt templomától vette. E templom 1333—1335-ben már fennállott, de a falu ekkori birtokosát nem ismerjük. 1421-ben Zsigmond király Marczali Dósa csanádi püspöknek adományozta. 1434-ben Zsigmond király rendeletére *Maczedóniai* Péter fiát Miklóst az aradi káptalan beiktatta itteni örökös részének birtokába. Később a *Maczedóniai Dancs* családnak is volt benne része, melyet 1490 márczius 20 án Miklós 100 forintért elzálogosított *Haraszi* Ferenc szörényi bánnak. Ezt a részt azonban *Maczedóniai* család visszazerezte. A török hódoltság alatt a magyar jobbágyok elmenekültek, s helyükbe szerbek telepedtek; a temesvári defterdar az 1557—58. években összesen 16 házat irt itt össze, melyeknek lakói mind szerbek voltak. 1561-ben *Maczedóniai* Péter volt a földesura, a ki 1564-ben *Forgách* Simonnak adta el. 1582-ben még 12 szerb lakosa volt, a kik juhtenyésztéssel foglalkoztak. 1618-ban *Tövisi Vas* Benedek volt a földesura, a ki *Szentandrás* György borosjenei alkapitányra bízta s neki a helység jövedelmeinek harmadát is átengedte. 1655-ben *Lessenyei Nagy* Ferencz, *Milokovics* Miklós és *Dienes* György nyertek rá királyi adományt. 1690-ben az ippeki patriarchával bevándorolt néhány szerb család telepedett itt le. Ekkor kezdték a helységet Rácz-Szent-Péternek nevezni. 1717-ben mindössze 17 házból állott, de csakhamar gyarapodásnak indult, miután 1718-ban a szomszédos *Figed* falu lakosai is Szent-Péterre költöztek, de az új rendszerrel nem tudván megbarátkozni, 1722-től kezdve el-elszökdöstek. A következő évtizedekben a falut környező erdőségekben elszaporodtak a rablók. 1738-ban a pestisjárvány lépett fel a helységben. A népesség szaporítása végett a temesvári igazgatóság 1748 táján erdélyi románokat telepített ide, ezek azonban idővel szerbökké lettek. 1752-ben németek is jöttek ide, a kik 1796 táján a Perjámosról ide költözött 30 családdal megszorodtak. 1779-ben a falut Torontál vármegyébe kebelezték. 1807-ben a gróf *Szápáry* család vásárolta meg a kincstártól. 1838-ban gróf *Szápáry* József és Antal volt a földesura. Gróf *Szápáry* Antal itteni birtokait fia Géza örökölte, kinek halála után fiára Pálra szállottak. Tőle az aradi görög-keleti román egyház vette meg, a mely most parcellázás céljából eladta. Kívüle még báró *Liphay* Frigyesnek és *Reitter* Józsefnek van itt nagyobb birtokuk. A község 1333—35-ben már egyházas hely volt. A görög-keleti szerbek temploma 1759-ben épült, 1865-ben kolerajárvány lépett fel a községben, 1877-ben pedig a Maros árja öntötte el. Van itt hitelszövetkezet és a *Thierjung* J. és társai cégnek göztéglagya. A községhez tartozik: *Kispusztá*, *Nagypusztá*, *Józseflak*, *Margit-major*, *Pálinkás-tanya*. A mai Nagyszentpétértől éjszakra, az *Aranka* (a középkorban *Harangod*) és a Maros között feküdt egykor *Figed* falu, a határnak azon a részén, a hol a *Vigetszki Kraj* és a *Vigeti szőlők* vannak. Első ismert birtokosa a *Figedi* család volt, melyről 1326-tól kezdve vannak adataink, 1503 június 26-án *Figedi* János fia Zsigmond eladja itteni részét *Vizesgyáni* Istvánnak. Ennek fia János 1516-ban *Figedi* előnévvel szerepel. Az 1550—1552. évi török hadjáratok alatt elpusztult. A XVII. század közepén két ily nevű falu tűnik fel. Az egyik a régi *Figed* helyén, a másik az ezzel szomszédos *Fejér-Figed* pusztán keletkezett. 1647-ben mindkettő lakott hely volt s a borosjenei katonák bírták. 1717-ben hét szerb család lakott itt, de ezek a Maros gyakori kiöntései következtében csak-

hamar átköltöztek a mai Nagyszentpéterre. Fejér-Figed alighanem a Marosparton feküdt. A XV. századtól kezdve vannak felőle adatok. 1464-ben az aradi káptalannak voltak itt birtokai. 1503-ban pusztá volt, melyet *Vizesgyáni* István vett meg a *Figediektől*. Neve azután már többé nem szerepel. E helység határában feküdt a középkorban *Fejéregyház* falu. 1466 július 25-én, midőn *Dancsfi* Miklós és *Maczedóniai* János eladták *Dóczy* Lászlónak, már csak pusztaként szerepel. 1480-ban *Dóczy* Imre az aradi káptalan előtt tiltakozik az ellen, hogy *Guthi Ország* Lőrincz vagy özvegy *Dóczy* Lászlóné, *Fejéregyház*át birtokába vegye. Többé azután nincs adatunk róla.

Nagytornok. Azelőtt Nagy-Torák. A Bega-csatorna mellett fekvő nagyközség. Házainak száma 656, lakosaié 3549, a kik román ajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája és hajóállomása helyben van, távírója *Felsőttele*, vasúti állomása *Begaszentgyörgy*. A helység középkori történetét *Kistárnok*nál ismertettük. Az 1723—25. évi gróf *Mercy*-féle térképen csak egy *Torak* nevű lakatlan helységet találunk, a becskerek-i kerületben. 1761-ben még pusztá volt. *Kincstári* pusztaként 1781-ben *Kiss* Izsák vette meg. 1838-ban *Kiss* Antal, később, 1848-ig *Kiss* Ernő volt a földesura. Jelenleg gróf *Csekonics* Endre v. b. t. tanácsosnak és *Draexler* Bruno dr.-nak van itt nagyobb birtokuk. A község lakosai hitelszövetkezetet tartanak fenn. Ide tartozik: *Nagyjorgován* pusztá.

Nagytornok.

Nagytószeg. Azelőtt *Heufeld*. A zombolyai járásban fekvő kisközség. Házainak száma 265, lakosaié 1117, a kik leginkább németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája és távírója helyben van; vasúti állomása *Szenhubert*. A középkorban csupán egy *Tószeg* nevű faluról emlékeznek meg az oklevelek, mely akkoriban *Temes* vármegyéhez tartozott. 1408-ban Zsigmond király e helységet *Keresztúri* Garázda, másként *Keresztúri* Miklósnak és *Szilágyi* Lászlónak adta. A hódoltság alatt elpusztult; a *Mercy*-féle térképen pusztaként megtaláljuk *Tosseck* néven. Az 1761. évi térképen *Toyseck* alakban van feltüntetve. A jelenlegi helység gróf *Clary* kormányzósága idejében, 1770—71-ben települt, *Neumann* temesvári igazgatósági tanácsos felügyelete alatt, a ki a letelepülő családok részére 78 házat építtetett s 1770-ben elemi iskolát is állított fel. Mint a kincstár tulajdonában levő községet a XIX. század elején a gróf *Zichy-Ferraris* család vette meg. 1838-ban gróf *Zichy-Ferraris* Ferencz volt a helység földesura. Tőle herceg *Chambord* francia trónkövetelő vette meg, s az ő jószágkormányzója volt báró *Billot* Cziráll. A községbeli római katolikus templom 1816-ban épült. 1840 május 1-én a község fele a templommal iskolával és paplakkal együtt leégett. 1850-ben sáskajárás pusztította el a határt. 1873-ban pedig a kolera dühöngött itt. A lakosok gazdakört, kereskedő- és iparos olvasókört, önkéntes tűzoltó egyesületet, tejszövetkezetet, temetkezési egyesületet és 48-as függetlenségi kört tartanak fenn. A községhez tartozik: *Kismelesinatanya*.

Nagytószeg.

Nákófalva. A nagyikindai járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 538, lakosaié 2834, a kik németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. Helyén a középkorban *Kun-Szöllös* nevű kunszállás s mellette *Szöllös* nevű jobbágyfalu feküdt. *Kun-Szöllösön* laktak 1384-ben *Csuka* Pál fiai *Benedek*, *Antal* és *Jakab* kunkapitányok. A XV. század elején a kunszöllösi kunoknak sok bajuk volt *Szilágyi* László horogszei földesurral. *Hédervári* Lőrincz, mint a kunok bírása, 1429 augusztus 27-én a szentelt városban tartott törvényszéken megkísérelte a per eligazítását, de sikertelenül. Ekkor a kunok már erősen pusztultak. Egy részük elvándorolt innen, úgy hogy falujokat Zsigmond király eladományozta a vak török császár fiának *Csalapia* Dávidnak. 1433-ban már ennek a tiszttartója ül *Kunszöllösön*. *Szöllös* jobbágyfalu első ismert birtokosa *Harkácsi* László macsói albán volt, a kitől Horogszei *Szilágyi* Mihály 1451 július 13-án vásárolta meg. Később a *Csáki* család birtokába került. A XVI. század elején magyar jobbágysága elmenekült. 1582-ben hat szerb juhász lakta, de nem sokára ezek is elköltöztek innen. A törökök kiűzetése után, 1745—49 táján, *Hetz* Jakab vette bérbe. 1770 körül *Lotharingiából* származó francziák telepedtek ide. Midőn 1784-ben *Nákó* Kristóf e pusztát megszerezte, evangélikus vallású magyarokat telepített le ide *Orosházáról*, a kikhez néhány tót család is csatlakozott. Ezek azonban hat év mulva elhagyták a falut, helyükbe 1790-ben németek telepedtek. Ettől kezdve a helység *Nákófalva* nevet nyert. 1838-ban *Nákó* János volt a földesura. A plebánia 1792-ben keletkezett. A templom 1805-ben épült s 1857-ben megújították. *San-Marco* hercegné, szül. *Nákó* Mileva 1902-ben apácza-

Nákófalva.

zárdát alapított itt s azt egy hat osztályú elemi leányiskolával kapcsolta össze. Van a községben takarékpénztár, gazdasági egyesület, gazdakör, olvasókör és iparos egyesület. A községtől délre feküdt a középkorban *Fazekas* falu, melynek első nyomaira 1429-ben akadunk, de ekkor már temploma romokban hevert.

Németsernye.

Németsernye. Azelőtt Német-Czernya. A zombolyai járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 391, lakosaié 3326, a kik közül 662-en magyarok, 2289-en német- és 281-en szerbajkúak és a legtöbben római katolikusok. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. Midőn Rácz-Czernya *Csekonics* József tábornok birtokába került, 1790-ben római katolikus vallású svábokat telepített Rácz-Czerna mellé Zombolyáról. A kis német község kezdetben 55 házból állott. 1808-ban *Csekonics* tábornok megnagyobbította a helységet. A házak száma 200-ra szaporodott, a római katolikus hívek részére 1808 szeptember 1-én plebániát alapított és ekkor épült a római katolikus templom is. 1838-ban *Csekonics* János volt a földesura és jelenleg gróf *Csekonics* Endre v. b. t. tanácsos a legnagyobb birtokosa. Az 1886 és az 1904. években nagy tűzvész pusztított a helységben. Van a községben gazdasági egyesület, temetkezési és önkéntes tűzoltó-egyesület. A községhez tartoznak a Endre-, Júlia-, Kisrókus-, Konstancia-, Leona-, Sziget-, Erzsébet-, Fácánys-, Kisjúlia-, Margitháza- és Szőlős-majorok.

Németszentmiklós.

Németszentmiklós. Azelőtt Német-Nagy-Szent-Miklós. Az Aranka-esatorna mellett fekvő nagyközség. Házainak száma 368, lakosaié 1741, a kik leginkább németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása Nagyszentmiklós. E helység 1752-ben keletkezett, midőn a temesvári igazgatóság Nagyszentmiklóstra 40 német családot telepített. Az új települők külön házcsoporthoz tartoztak, melyet a régi helységtől megkülönböztetésül, Német-Nagy-Szent-Miklósnak neveztek. 1764—65-ben a német lakosság újabb jövevényekkel gyarapodott. 1779-ben a községet Torontál vármegyébe kebelezték. 1781-ben *Nákó* Kristóf és *Czirill* vásárolták meg. 1838-ban gróf *Nákó* Sándor volt a helység földesura. A község lakosai olvasóegyletet, közművelődési egyesületet, önképző-, olvasó- és társalgóegyletet, tejszövetkezetet, önkéntes tűzoltó-egyesületet, gazdasági-, ipari- hitelszövetkezetet és takarékpénztárt tartanak fenn.

Nyerő.

Nyerő. Azelőtt Dugoszelló. A nagyikinda—aradi helyi érdekű vasútvonal mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 305, lakosaié 1460, a kik vegyesen magyarok, német- és románajkúak és felekezetre nézve római katolikusok és görög-keletiek. Postája és vasúti állomása helyben van, távirója *Mária* földje. A helység a XVI. században keletkezett, a mikor magyarok laktak s ekkor *Hosszúfalu* nevet viselt. A hódoltság alatt szerbek költöztek ide, a kik *Dugoszelló* és *Dugoszelistye*-nek nevezték el. 1582-ben hat szerb juhász lakta. 1647-ben is még lakott hely volt, s ekkor *Nádudvari* István borosjenői vitéz bírta. A XVIII. század elején már csak pusztá volt és ilyenként vette fel a csanádi püspök is 1701 július 20-án, birtoklajstromába. A temesvári igazgatóság 1748-ban bérbe adta *Malenicza* *Josephovics* temesvári szerb bírónak hat évre. 1764 táján Arad vármegyéből, a Lippa melletti *Neroról* románok költöztek ide, a kik a községet is *Neronak* vagy *Nyero*csnak nevezték el s ennek magyarosított alakja a mai *Nyerő*. 1785-ben a környékbeli falvakból németek is költöztek ide. II. József uralkodása alatt, a kincstári jószágok elárverezésekor, *Alvinczy* József tábornok vásárolta meg. A XIX. század első felében a gróf Gyulai család volt a földesura. Jelenleg nagyobb birtokos nincs a helységben. A görög-keletiek egyháza egyidős a románok letelepedésével és templomuk 1810-ben épült. A római katolikus templom 1871-ben épült. A község lakosai kaszinó-egyletet tartanak fenn.

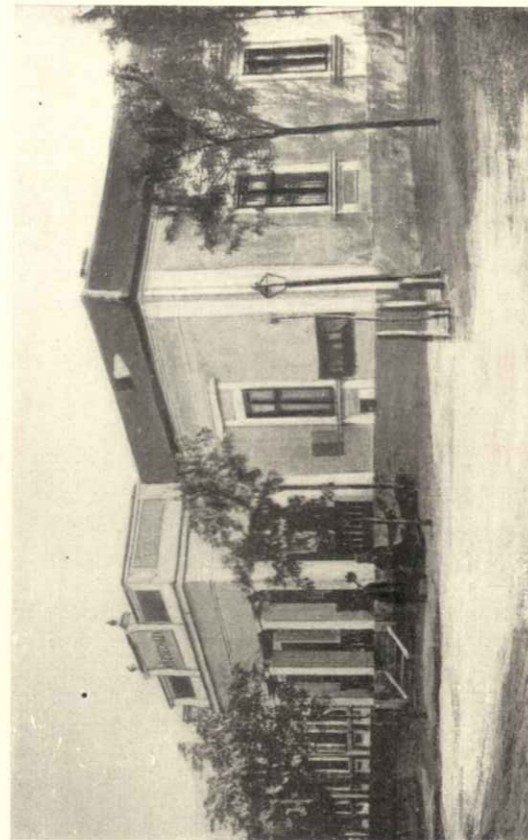
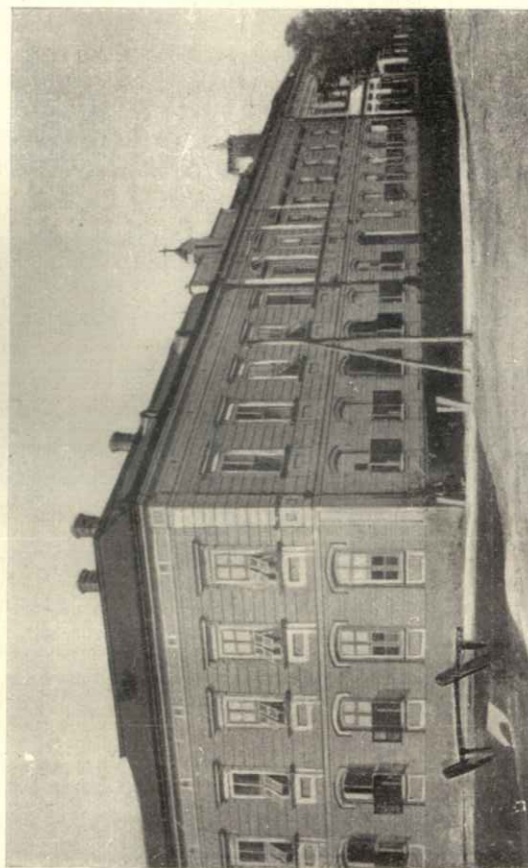
Óbék.

Óbék. Azelőtt Ó-Béba. A törökkanizsai járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 634, lakosaié 2751, a kik közül 420-an magyarok, 254-en német-, 2077-en románajkúak és nagyobbára római katolikusok és görög-keletiek. Postája és távirója helyben van. Vasúti állomása most *Oroszlámos*, mivel a helybeli állomás még nincs átadva a forgalomnak. Már ősidőktől fogva lakott hely volt. A község mellett elfolyó patak partján 1878-ban a téglavető munkások egy őskori telepet tártak fel. A helység eredetileg szintén a Csanád nemzetség ősi birtoka volt. Ősi neve is Béb volt s csak a XVIII. század folyamán kezdték Bébának nevezni. Béb ősi magyar személynév, a miből arra lehet következtetni, hogy a falut a Csanád nemzetség ily nevű tagja telepítette a mai Kisbéba helyén. 1247-ben fele része a Csanád nembeli *Kelemenős* bán fia *Pongrácz* birtoka volt, az itteni hídvám felével, a másik fele pedig *Pongrácz* atyafiaié volt. Az 1256-iki birtok-

osztály alkalmával egész Bebet, vámjával és halastóival együtt, a *Vaffajak*, *Csanád*, *Barnabás* és *Fülöp* kapták. V. István 1270—1272 között, a *Kór* nevű kun nemzetségnek adományozta, de ez nem vehette hasznát, mert a Csanád nemzetség tagjai megmaradtak Béb birtokában, miután IV. László király 1285-ben kelt levelével kijelentette, hogy mindazokat az okleveleket, a melyeket ő vagy elődei a Csanád nemzetség birtokaira másoknak adtak volna, semmiséknek és érvényteleneknek fogja tekinteni. A XIII. század végén, a kunok pusztításai következtében a falu elnéptelenedvén, *Kondam* ispán és *Juhpogó* kunok kísérletet tettek a benépesítésére. 1315 márczius 14-én Róbert Károly király elrendelte, hogy őket a falu birtokába, melyet már őseik is bírtak, újra be kell iktatni. 1321 márczius 21-én a faluba költöző jobbágyoknak három évi adómentességet biztosított. Nagy Lajos király 1350-ben a Kór nembeli György ispán Bében lakó jobbágyait kivette a vármegye törvényszékének hatósága alól. 1368 július 3-án a Kór nemzetség tagjai eladták a lakosok nélkül álló falut *Himfi* Pál fiainak: *Benedek* bolgár bánnak, *Miklósnak* és *Péternek*, valamint *János* fia *Lászlónak*. A beiktatás ellen azonban Csanád nembeli *Telegdyek* tiltakoztak, a minek hosszú per lett a következménye, mely csak 1385-ben ért véget, az országbíró ítéletével, mely Béb helységet a *Telegdy* családnak ítélte oda. A XV. században még a *Telegdyek* birtokában találjuk, de vétel útján a *Tömpösi* családnak is birtoka volt itt, melyben e családnak 1488-ban történt kihalta után a leányág osztozkodott. A *Telegdyek* közül *István* királyi kincstartónak is voltak itt birtokrészei, a melyekre 1508 május 22-én új adományt nyert. Kivülök még a *Makófalvi Makó* családnak is volt itt birtoka. Az 1557—58. évi török összeírás szerint Béb mindössze 15 házból állott s lakosai mind magyarok voltak. 1561-ben a hűtlenségbe esett *Telegdy Mihály* birtokait *Kányaföldi Kerecsányi* László kapta. A *Makófalvi Makó* család birtokait *Makó* László és ennek elhunytá után *Szokoly György* örökölte, a ki e birtokokra királyi oltalomlevelet nyert, *János* *Zsigmond* választott király azonban e birtokokat *Kopsicz* *Varkocs* Tamásnak adományozta. 1564-ben négy birtokosa volt Bébnak: *Telegdy Mihály*, *Telegdy István*, *Tarnóczi István* és *Kerecsényi*. A török hódoltság alatt a helység napról-napra pusztult. 1582-ben már csak három gazda lakta. Ettől kezdve félszázadot meghaladó időn át nincs adatunk a községről. 1647-ben a rácz pásztorok kezdtek Bébre települni, de ezek sem maradtak itt sokáig, mert a XVIII. század elején Béb már pusztaként szerepel. 1773-ban a csanádi tiszttartóság két falut telepített a régi helység helyére: *Kis-Bébát*, hova Szeged vidékéről magyar dohánytermelőket hívott be és *Óbébát*, melyet románajkú települőknek engedett át. Mindkét helységet 1779-ben Torontál vármegyébe kebelezték be. *Óbébát* 1781 augusztus 1-én gróf *Batthyány* József és testvérei a kincstártól megvásárolván, ettől kezdve a helység középpontja lett a bébi uradalomnak, a melyhez Béb, *Oroszlámos* és *Valkány* községek, továbbá *Keresztur* és *Kocsovát* puszták tartoztak. Gróf *Batthyány Ignác* erdélyi püspök 1782-ben magyarokat telepített a helységbe. 1783-ban helyi káplánság keletkezett; a plebánia 1821 óta áll fenn és a templom 1802-ben készült el, idővel azonban szűknek bizonyulván, helyére újat építettek. A görög-keletiek temploma 1785-ben, a görög-katolikusoké 1894-ben épült. Van a községben önkéntes tűzoltó egyesület és hitelszövetkezet. A községhez tartozik: *Antal*-, *György*-, *Iren*-, *Keresztúr*- és *Ó-major*. Az utóbbinak a helyén állott a középkorban *Pordány* falu és monostor. E falu is a Csanád nemzetség birtoka volt és e nemzetség többi birtokainak sorsában osztozott. 1453-ban a *Telegdyeken* és a *Makófalviakon* kívül *Nagy Balázs*, *Pordányi* János, *Miklós* és *Szenth* *Benedek* voltak itt birtokosok. A mohácsi vész után elpusztult. 1641-ben már ráczoktól volt megszállva. Ekkor *Gombkötő* János, *Turkovic* János, majd 1647-ben *Kis Márton* kőrösszegi hajdúkapitány, 1662-ben pedig *Balassa* Imre nyert e pusztára nádori adományt; de a nádor, a régibb birtokosok tiltakozása következtében, 1665-ben a *Balassa* Imrének kiállított adománylevelet megsemmisítette. *Pordány* legnagyobb nevezetessége volt a monostor, melyet a Csanád nemzetség alapított s melyről 1247-ben és 1256-ban vannak okleveles adataink. Valószínűleg 1280-ban a kunok pusztították el.

Óbesenyő. Az Aranka partján fekvő nagyközség. Házainak száma 1208, lakosaié 6000, a kik bolgárjajkúak és római katolikus vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. A *Bessen*yők ősi telepe. Talán még *Szent István* király jelölte ki számukra lakóhelyül, kinek uralkodása alatt 60 előkelő *Bessen*yő férfiú költözött be ide társzekerekkel és nagy kísérettel. Eredetileg a

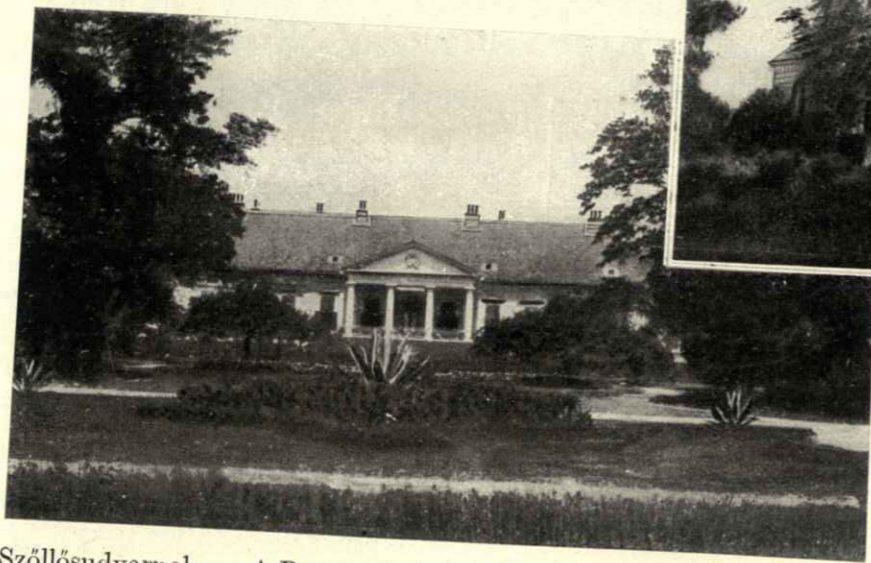
csanádi várhoz tartozott, de 1232-ben már ki volt véve a csanádi vár hatósága alól s lakosai oly kiváltságokat élveztek, mint a minőkkel a Sopron vármegyében lakó bessenyők bírtak. 1331-ben már hetivásárai is voltak. A kilenczed behozatala után (1351) a csanádi káptalan az egyházi tizedet követelte a lakosoktól. De a bessenyők, régi kiváltságaikra hivatkozva, ezt megtagadták s Nagy Lajos királyhoz fordultak, a ki 1369 augusztus 4-én meghagyja a káptalannak, hogy a bessenyői nemeseket ne kényszerítse a tizedfizetésre, 1369 augusztus hó 7-én pedig kivette őket a vármegyei ispánok és szolgabírák hatósága alól, ügyeiket egyenesen a király törvényszéke elé utasítva. Ezt a kiváltságlevelet 1390 július 21-én Zsigmond király is megerősítette. A csanádi prépost és káptalan 1413-ban újra megkísérelte a tized behajtását. A királyi törvényszék előtt 1414 Vízkereszt nyolczadán még egyre folyt a per, melyet a bessenyők nyertek meg. 1433-ban találkozunk az első névszerint megnevezett bessenyői nemesekkel, kiket a király ama hatalmaskodás megvizsgálására küldött ki, melyet Rozgonyi István temesi főispán Anthimi Miklós és János Nagyfalú Csanád vármegyei birtokán elkövettek. Ezek a nemesek voltak: *Besseneyi Pál* deák, *Páris Miklós* és fia *Mátyás*, *Bither Gergely* és *Sárközi Miklós* öcsse *János*. 1480-ban *Besseney Főris Mátyás*, *Sárközi*, más-ként *Vég Márton*, *Besseney Tamás* deák, *Besseney Márton* és fia *István*, *Csontorák Bálint* és *Oroszlámos Mátyás* nemesek laktak a helységben. 1495-ben *Nagybesseneyi Tamás* deák, *Bakó Péter*, *Ravazdi Jakab* és *Fejér György* II. Ulászló királytól régi szabadságleveleik újabb megerősítését eszközölték ki. A közállapotok hanyatlásával elszegényedtek a bessenyők is. 1519-ben már idegen birtokost is találunk itt. Mikor a XVI. század közepétől kezdve a török mindegyre jobban fenyegette a helységet, a régi földesurak elköltözködtek, a jobbágyok pedig a maguk biztonsága érdekében bekerítették a helységet. Mikor 1551 szeptember 25-én Mehemet begler bég Becse, Becskerék és Aracsza elfoglalása után *Besseney* alá érkezett, a bentszorultak kegyelemre megadták magukat. Ferdinánd hadai azonban a helységet még ez év november havában visszafoglalták. 1552 nyarán, Temesvár bukása után, ismét török kézre jutott. 1557—58-ban a csanádi szandzsákba osztották be. A török hódoltság alatt nem pusztult el teljesen, mert a szegedi ferenczrendű gvardián 1647. évi összeírásában a lakott helyek között fordul elő. Ekkor *Szell Pál* és *Tar Gáspár* voltak a földesurai. Az utóbbinak magtalan halála után, 1648-ban *Dőry István* és *Török András* nyertek nádori adományt a fele részére. 1701-ben a csanádi püspökséghez tartozó faluként van ugyan felsorolva, de kétségtelen, hogy ekkor már pusztá volt. 1737-ben, mikor Bulgáriából, Nikápoly környékéről menekülők érkeztek Dél-Magyarországba, a temesvári igazgatóság 104 család — 2200 lélek — számára, a bessenyői pusztát jelöli ki letelepedési helyül, melyet a menekülők 1738 márczius 7-én meg is szállottak. 1742-ben a szomszédos Lovrinból még 200 bolgár család költözik ide. 1749 óta a helységet *Óbesseney*nek kezdték nevezni, ellentétben a Temesvár környékén fekvő *Újbesseney*vel, a melyet német telepesek szállottak meg. 1773-ban *Óbesseney* ismét 200 házhelylyel szaporodott. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. 1786 december 21-én országos és hetivásárokra, 1787 június 21-én ismét hetivásárokra nyert szabadalmat. Az itteni templom 1801—1804-ben épült. 1745-ben épült az első, 1793-ban a második iskola. 1849 augusztus 6-án a község határában véres ütközet volt *Dembinszky* honvédtábornok hátvéde és *Romberg* császári tábornok előhada között, mely az utóbbinak a győzelmével végződött. Van a községben népkör, iparos olvasókör, katolikus olvasókör, hitelszövetkezet, a Csanádi népbank és a délvidéki gazdasági bank fiókjai és egy gőzmalom. A tatárjárás előtt a mai *Óbesseney* mellett, a *Harangod* (Aranka) balpartján egy másik helység is volt, mely *Kisbesseney* nevet viselt. Ez is a csanádi várhoz tartozott. 1230—32-ből van róla adatunk. 1241 után nem szerepel többé. Ugyancsak a *Harangod* mellett, *Besseney* és *Valkány* között feküdt *Dőmevár* falu, mely kezdetben a Csanád nemzetség birtoka volt. Csanád esztergomi érsek és unokaöcsse 1345-ben óvást tettek az ellen, hogy *Besseney* János fia *Gergely*, ki e falut is a szabad bessenyők földjéhez csatolni kérte, adományul felkérje. Mindamellett később mégis a bessenyők birtokába ment át. További sorsa ismeretlen. *Dőmevár* szomszédja volt a középkorban *Kengyelös* falu, melyre 1345-ben a Csanád nemzetség tartott igényt, továbbá *Királyfája*, eredetileg *Királyfaluja*, melyet szintén a Csanád nemzetség igényelt, de alkalmasint a bessenyők kapták a királytól, mert többé nem szerepel a Csanád nemzetség birtokai között. — *Kocsa*, melynek emlékét *Kocshát* pusztá tartja

Perjámos: — 1. A rórn. kath. templom. — 2. A kolostor. — 3. A községháza.

Rudna. — Báró Nikolics Fedor kastélya.

Szöllősudvarnok. — A Roggendorf-kastély és sírbolt. Most gróf Csekonics Endréé.

fenn. 1345-ben erre is a Csanád nemzetség tartott igényt, de 1369-ben mégis a besenyők falujaként nyert kiváltságlevelet. — *Lába*. A mai Óbesenyőtől keletre feküdt. 1232-ben a Csák nembeli Miklós ispán birtoka, úgy látszik a tatárjáráskor pusztult el. — *Mégy*. A mai Óbesenyő és Nagyszentmiklós között, az Aranka partján feküdt, ott, a hol a *Medja* nevű határrész ma is őrzi emlékét. A legrégebb idő óta a csanádi püspöké és 1393-ban már egyházas hely volt. A csanádi püspök 1421-ben Zsigmond királytól új adománylevelet nyert rá. 1558-ban a török hódoltságához tartozott. Ekkor már szerbek lakták. Az 1564. évi összeírásban a csanádi püspök szerepel földesuraként. Lakott hely volt még 1647-ben is s ekkor a falu felét *Tar* Gáspár bírta. 1648-ban *Döry* István és *Török* András nyertek rá nádori adományt. 1654 szeptember 2-án a gróf Pálffy Tamás püspök részére kiállított oltalomlevelbe is fel van véve, úgyszintén az 1660 január 21-én Maczipodári csanádi püspök részére kiállított oltalomlevelbe is. 1717-ben még 13 házból állott, de a következő háborús évek alatt elpusztult. A község határában feküdt a középkorban *Sáp* falu is, a melyet 1369-ben az óbesenyői nemes besenyők birtak, továbbá *Sólymos*, melyről csak egy ízben : 1345-ben van említés, midőn a Csanád nemzetség tagjai tiltakoztak az ellen, hogy e birtokukat a besenyők elfoglalják. Óbesenyő és Csanád között találjuk a középkorban *Törösd* falut is, melyről első ízben Róbert Károly királynak egy 1338-ban kelt oklevele emlékezik meg. A XIV—XV. században a *Törösd* család birtoka. A XVI. század viharában elpusztult. 1647-ben ismét lakott hely. A gróf Mercy-féle térkép még feltünteti, később azonban nyoma vész.

Ókeresztúr. Azelőtt Szerb-Keresztúr. A tiszamenti nagyközség házainak száma 577, lakosai 3305, a kik magyarok és szerbajkúak, római katolikus és görög-keleti vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. Első birtokosa a XIV. század második felében *Bernátfia* Lőrincz, ki a falut, melynek ekkor *Papkeresztúr* volt a neve, utód hiányában végrendeletileg az Üdvöztől nevezett csanádi társas káptalannak hagyta. 1456 december 5-én V. László király a káptalan jobbágyait felmentette a szegedi várnagyoknak addig fizetett adók alól. E kiváltságot 1458 márczius 12-én Mátyás király is megerősítette. 1557—58-ban a temesvári defterdár 10 házat írt itt össze, melynek lakosai magyarok voltak. A község azonban csakhamar elnéptelenedett és 1647-ben már a pusztá telkek között szerepel. 1648-ban *Döry* István és *Török* András nyertek rá nádori adományt. 1701-ben *Dolny* István csanádi püspök jelentette be igényét e pusztára, melyet az újszerzeményi bizottság 1702-ben meg is ítelt neki, de ezzel a püspök nem nyert semmit, mert a pusztá a Magyarország területéből elszakított temesvári bánországba esett. Temesvár visszavétele után szerbek kezdtek ide letelepedni. Egy 1717. évi jegyzék *Kistúr* néven említi. 1735 óta ismét pusztá volt. 1752-ben a tiszá—marosi határőrök nyerték és ekkor újra benépesült. 1774-ben a nagykikindai szabad kerülethez csatolták. 1876-ban, a nagykikindai kiváltságos kerület feloszlata után, Torontál vármegyébe kebelezték. Jelenleg a görög-keleti szerb hitközségnek és *Jajagin* Zsivánnak van itt nagyobb birtoka. A görög-keleti templom a XVIII. században épült, de elpusztult és helyére 1818-ban új templomot építettek. Van a községben két olvasóköri, takarékpénztár és a *Velicsker* és *Mallaski* cégnek téglá- és cserépgyára. E helységgel a középkorban *Örvösfal* volt határos. 1419-ben *Örvösi* Pál fia István, Mihály fia Gergely, Miklós fia Tamás, Mátyás fia Simon és István fia Tamás voltak itt birtokosok, 1450-ben pedig az Örvösi családból János, Benedek és Simon fia Pál, továbbá *Keserü* János és *Pánczél* Pál. Örvösi Pál 1469-ben szerepel utóljára, midőn a budai káptalant Temerkény birtokába beiktatják.

Ólécz. A Berzava-csatorna mentén fekvő kisközség. Házainak száma 105, lakosai 1271; ezek közül 300-an magyarok, 496-an német-, 280-an horvát-, és 120-an bolgárajkúak. A hitfelekezetek között a római katolikusok vannak túlsúlyban. Postája és vasúti állomása helyben van, távírója Istvánvölgy. Eredeti neve *Baráchkháza* volt és *Barách* Lajos telepítette 1830-ban, nevét 1889-ben változtatta Óléczre, mikor Dániel Pál megvette. A község földesurai a *Barách* és a *Dániel* családok voltak és az utóbbi még most is egyik legnagyobb birtokosa. 1907-ben a községhez csatolták Ólécz önálló pusztát, a melynek nagyobb része 1835 óta a Botka családé, a másik része 1889 óta a Jagodics családé. A községbeli kastélyok közül az egyiket id. Dániel Pál 1890-ben építtette. A másikat a falun kívül *Botka* Béla építtette 1904-ben; a harmadik Dániel Jánosé volt. Ez 1894-ben épült és most báró *Csávossy* Béláé. A negyedik szintén a falun kívül van, ez is azelőtt Dániel-féle kastély volt, de most *Jagodics*

Bogumilé. Jelenleg id. *Dániel* Pálnak, ifj. *Dániel* Pál dr.-nak, *Botka* Bélának, *Jagodics* Bogumilnek van itt nagyobb birtokuk. A községben van az Óberzava belvízlecsapolótársulat székhelye is, továbbá hitelszövetkezet és id. *Dániel* Pálnak gőzmalma. A községhez tartozik Óléczy Belsőmajor és Pál-major (a. e. Malamegye).

Omlód

Omlód. Azelőtt Homolicz. A pancsovai járáshoz tartozó nagyközség. Házainak száma 947, lakosaié 5333, a kik vegyesen németek és szerbajkúak, római katolikusok és görög-keletiek. Postája, távírója helyben van, vasúti és hajóállomása Pancsova. A török hódoltságból lakott helységgé került ki. Az 1717. évi kincstári összeírás alkalmával a pancsovai kerületben, 50 lakott házzal van felvéve. Az 1723—25. évi gróf Mercy-féle térképen *Humulizza* néven, szintén a lakott helyek között találjuk. Lakosai szerbek voltak. Midőn 1765—68-ban német rokkant katonák telepedtek ide, a szerbek legnagyobb része elköltözött innen. 1776-ban újabb német és szerb települők érkeztek a helységbe. 1767 óta a német-bánsági Határörvidékhez tartozott s ettől kezdve a 12-es számú német-bánsági határőrezred egyik századának a székhelye lett. II. József császár délmagyarországi útjában, 1768 május 7-én, ezt a helységet is megsemmisítette. Az orosz-török háború kitörése után, az 1787. év végén, hadi középonttá lett, a hol a sereg egy részét összpontosították. A hadjárat folyamán, 1788 július 2-án, II. József császár másodszer is megfordult itt, mikor Pancsovára utazott. A római katolikus templom 1858-ban épült, a görög-keleti szerbeké pedig valószínűleg még a szerbek letelepedése után. A községben van önkéntes tűzoltóegyesület, dalárda, a pancsovai Népbank fiókja, egy hitelszövetkezet, *Trebian* Jakab műmalma és *Éder* és *Reh* gőzmalma. Az egyik dűlő Sztári szelő (Ófalu) nevet visel. A hagyomány szerint itt feküdt a régi helység. Ide tartozik: Nikolicstanya.

Ópáva.

Ópáva. Azelőtt Oppova. A Temes mellett fekvő nagyközség. Házainak száma: 787, lakosaié 4296, a kik nagyjából horvát- és szerbajkúak és római katolikus és görög-keleti vallásúak. Postája és távírója helyben van, vasúti állomása Torontálvásárhely. A szerbek 1672 és 1690 között már itt laktak sárkunyhóikban. Az 1717. évi összeírás alkalmával a pancsovai kerülethez tartozó helységek között találjuk három lakott házzal. A Mercy-féle térképen is a részben lakott helyek között szerepel. 1769-ben két részre oszlott: Zsélyci és Kaljuga, mely utóbbi helyen a németek és magyarok telepedtek le. 1767-től a német-bánsági Határörvidékhez tartozott és a 12. számú német-bánsági határőrezred egyik századának székhelye lett. Az 1788. évi török hadjárat alatt, Ali bég visszaszorította báró *Lilien* tábornokot, a ki október 17-én Oppováig vonult vissza. Ez év okt. 25-én József császár a községen át utazott Zimonyba. Ez időben épült az Eugén-töltés, melyet hadi szempontból ismét képzőnek s 1905-ben már a helyszíni szemlét is megtartották. 1789-ben németek s 1810-ben horvátok telepedtek itt le. A custozzai csatában *Mojsza* Milos oppovai születésű szakaszvezető az ellenség zászlóvivőjét lelőtte, a zászlót és revolverét elvette, mely tárgyak a hős 1885-ben történt halála után a bécsi hadi múzeumba kerültek. Az első római katolikus templom fából 1766-ban, a görög-keleti pedig 1770-ben épült. A kath. templom 1814-ben leégett s 1826-ban építették föl. A községbeli úrilakot özvegy *Manojlovics* Ilona 1906-ban építtette. 1863-ban kolerajárvány lépett fel a községben, az 1874—75, 1888, 1895 és 1897. években pedig az árvizektől szenvedett sokat. A községben társaskör, takarékpénztár és hitelszövetkezet van. Ide tartozik: Golina-Greda, Königsdorf, Albrechtsdorf, Réti puszták. Kincstári réti pusztákon a XIX. század közepén községek épültek, de az 1874—76. évi árvizek valamennyit elsöpörték.

Orlód

Orlód. Azelőtt Orlovát. A Temes mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 453, szerbajkú lakosaié 2185, a kik görög-keleti vallásúak. Postája helyben van, távírója és vasúti állomása Tamáslaka. A török hódoltságból lakott helységgé került ki s a helyi hagyomány szerint épen a török uralom alatt, 1697—8. években telepítették szentendrei szerbek, és a község régi lakosai, kik ott hagyták addigi telepüket; ennek a régi lakóhelynek emlékét őrzi a Sztariszvat nevű dűlő. Az 1717. évi kincstári összeírásban *Horlebach* néven a becskeréki kerületben a lakott helységek között szerepel, 30 házzal. A Mercy-féle térképen is a nagybecskereki kerületben, a részben lakott helyek között találjuk. 1761-ben *Orlovath* néven, már népes helység volt. 1773-ban, a bánsági Határörvidék meg-nagyobbításakor, egy szerb ezred nyerte és 1872-ig a Határörvidékhez tartozott. 1872-ben Torontál vármegyébe kebeleztek be. 1848 őszén *Kiss* Ernő ezredes

előőrsei szállották meg a községet. A görög-keletiek temploma 1798-ban épült. A lakosok olvasókört, önkéntes tűzoltó-egyesületet és hitelszövetkezetet tartanak fenn. A határbeli dűlőnevek között említést érdemelnek a Humka-magaslat, mely hagyomány szerint úgy keletkezett, hogy oda temették az elesett törököket. A Kutina és a Sztari Orlovat-dűlők helyén voltak a hagyomány szerint a község legrégebbi lakosainak szállásai; ezek állítólag a XV. század első felében települtek ide. A török hódoltság előtt a község lakossága magyar volt s a község neve Csongrád. A határban van egy Csongrád nevű dűlő. A községhez tartozik: Hekkhodáj-pusztá és a Nedelykov Mihály tanya.

Oroszlámos. A törökkanizsai járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 520, lakosaié 3623, a kik vegyesen magyarok és szerbajkúak, római katolikus és görög-keleti vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. E helység az 1748—1761. évek között keletkezett. Első lakosai 1748 után Majdánról (a mai Magyarmajdány), mely egészen a XVII. század végéig Oroszlámos nevet viselt, — költöztek ide. A helységet *Perlas* gróf temesvári tartományi kormányzó telepítette és az 1761. évi térképen már fel is van tüntetve. Első lakosai szerbek voltak; az óbébi uradalommal *Uj-Oroszlámos* is a *Batthyány*-család birtokába került. 1785-ben gróf *Batthyány* Ignác erdélyi püspök Oroszlámos határában négy szerződéses dohánytermelő magyar falut telepített. Mikor azután a falvak benépesítésekor kitűnt, hogy Erdélyből és Szeged vidékéről sokkal többen jelentkeztek, mint a mennyit az újonnan telepített községekben elhelyezni lehetett volna, a többiek Uj-Oroszlámoson helyezték el. Felsőszázad alatt a magyarok annyira megsaporodtak, hogy a *Batthyány* család 1840-ben kápolnát és iskolát építtetett számukra. A községet 1805-ben szabályozták, mert addig a házak szétszórva állottak. 1830-ban a tiszamarosi védgátak elkészülvén, a község határában 6000 hold föld vált művelhetővé. 1848—49-ben a fellázadt szerbek a gróf *Batthyány*tól telepített Verbovicza-Sziget, Podlokány, és Ujhely falvakat elpusztították, mire ezeknek a lakosai is nagyrészt Oroszlámosra költöztek. 1869—70-ben gróf *Batthyány-Tarnóczy* Antónia új, díszes kápolnát építtetett a Szent-Család tiszteletére. A görög-keleti templom 1825-ben épült. Jelenleg gróf *Batthyány* László dr. a helység legnagyobb birtokosa. A községben van két hitelszövetkezet. A községhez tartozik: Kisszigettelep, Pálos-pusztá, Miklós-, Antónia-, Belső-, Kissziget-, László-, Oroszlámosi József-, Susán- és Verbamajorok. *Kisszigettelep* helyén feküdt a középkorban *Szigetfalu*, melynek földesurai, a *Szigeti* családnak volt tagjai, az 1450—84. években szerepelnek. A XVI. század elején elpusztult, mert többé nincs adatunk róla. 1785-ben gróf *Batthyány* erdélyi püspök magyar dohánykertészeket telepített ide. Csak 15 házból állott e telep, mely 1848-ig önálló helység volt, az 1785-ben telepített Podlokány, Verbovicza-Sziget és Ujhely helységekkel együtt. Az utóbbi három azonban 1848—49-ben elpusztult és jelenleg csupán a Verbovicza-Sziget helyén épült *Verba*-major őrzi az egykori dohánytelepes községek emlékét. A szabadságharc után gróf *Batthyány* Antónia a kisszigeti jobbágycsapat Ujhelyre telepítette.

Ószentiván. A Tisza mellett fekvő magyar kisközség. Házainak száma 364, lakosaié 1483, a kik római katolikus vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása Újszentiván. Szent-Iván a középkorban a mai Újszentiván helyén feküdt. Középkori s a török hódoltság korabeli történetét ott ismertjük. A törökök kiűzése után, a mai Ószentiván és Újszentiván területét a temesvári bánságba kebelezték, s 1719-ben Gyála faluhoz tartozott. 1720-ban *Veliki* Vászó szegedi kapitány bérelte s ajánlkozott a kincstárnál, hogy kertészekkel benépesíti; de ez a terv megghiúsult. 1723 tavaszán a csanádi tiszttartóság újból bérbé adta. 1746 márczius havában a tiszttartóság szerbeket telepített ide. 1783 márczius 5-én Szeged városa vásárolta meg a kir. kamarától, mire szerb lakosai a szomszédos Újszentivánra költöztek át s helyükbe szegedi magyarok telepedtek itt le. Az 1848—49-iki szabadságharc alatt, 1849 augusztus 5—6-án, a helység határában a honvédek és a császáriak között ütközet volt, mely a magyarok visszavonulásával végződött. Az 1845 és 1855. években árvíz pusztította el a község határát. 1873-ban mintegy 200-an haltak el kolerában. Jelenleg *Kovács* Józsefnek van itt nagyobb birtoka. Van a községben hitelszövetkezet, gazdakör és a Magyar Kender-és Lenipar Részvénytársaságnak kenderitiloló telepe. Ide tartozik *Vedresháza*-pusztá, mely *Vedres* István, Szeged városa mérnökének köszöni fennállását. E pusztá helyén még a XIX. század elején nagy kiterjedésű mocsár volt, a melyből Vedres, Szeged

Oroszlámos.

Ószentiván.

és a kamara engedelmével 3500 holdat kihalított s miután a terület használatára 23 évre engedélyt nyert, 3000 öl hosszú töltést emeltetett az árvizek ellen, majd árkokkal a földekről a vizet levezettette, a mocsarakat lecsapolta és kiszáraitotta. Az így nyert területen lakházat és majort építtetett, a földet művelés alá vette és erdőt is ültetett. Az 1813—16. évi nagy árvizek ellenére, melyek a töltéseket is elszaggatták, rövid néhány év alatt a megkezdett munkát sikerrel befejezte.

Ótelek. Begamenti magyar kisközség. Házainak száma 290, lakosaié 1661, a kik római katolikus vallásúak. Postája és vasúti állomása helyben van, távirója Párdány. A középkorban, 1452-ben, az egykori Keve vármegye területén *Feltelek* s egy másik, ugyanez évben kelt oklevélben: *Teleki* nevű helység tűnik elő. A XV. század közepén a Teleki *Ákos* család birtoka volt. A török hódoltság alatt teljesen elpusztult. Az 1723—1786. évi térképeken nincs feltüntetve. A jelenlegi helység 1793—95 között települt s 1856-ban alakult önálló községgé. 1838-ban gróf *Buttler* János, majd 1840—48-ig *Bogdanovics* Péter volt a földesura. Jelenleg nagyobb birtokos nincs a helységben, melynek lakosai gazdakört, polgári olvasókört, munkáskört és hitelszövetkezetet tartanak fenn.

Óregfalu. A Bega-csatorna és az Óbega mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 184, lakosaié 1443, a kik leginkább görög-keleti vallásúak és románok. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. 1761-ben még mocsaraktól környezett pusztta volt. 1767-ben marosmenti románok szállották meg. 1816-tól kezdve gróf *Buttler* János volt a földesura. Később a kir. kincstáré lett, de 1893—1907-ig hg. *Odescalchi* Gézáné szül. gróf *Andrássy* Etelka birtoka volt. Jelenleg *Jenovay* Zoltán a legnagyobb birtokosa. 1836-ban a községet teljesen elpusztította az árvíz, de újból felépült. Ugyanakkor pusztult el teljesen a szomszéd *Sárközfalu* is, melynek emlékét a határbeli Sárközdülő tartja fenn. Az 1887—88. években az árvíz az egész 8000 hold határt ismét elöntötte. A görög-keletiek temploma 1840-ben épült. A községben van *Hruschka* Venczel gózmalma. A határához tartozó egyik dűlőt, a hol az 1836. évi árvíz előtt a község feküdt, Szatu batrin-nak (óregfalu) nevezik. A községhez tartozik: Boldur-major és Meszesház.

Ócsanád. Azelőtt Német-Csanád. A Maros mellett fekvő nagyközség. Házainak száma 339, lakosaié 1564, a kik leginkább németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. E község történetét *Nagycsanádnál* ismertettük. Az itteni római kath. templom 1871-ben épült. A templom előtt áll Szent Gellért szobra, a templomban pedig az a kőkoporsó látható, melyben Szent Gellért, vagy mások szerint Kun László volt eltemetve. A Szent Gellért templomának romjaiból előkerült faragott kővek ma is láthatók, a mostani templom mögött. Itt lakik Kisléghi Nagy Gyula, San-Marco hercegnő főintézője, jeles régész, kinek itt nagyértékű, rendkívül gazdag régiséggyűjteménye van, mely nagyrészt a saját ásatásaiból származik. A község lakosai gazdakört, két kaszinót tartanak fenn és a katolikus népszövetségnek is van itt fiókja. A községhez tartozik a Schmelczertanya.

Padé. Azelőtt Szerb-Padé. A Tisza mellett fekvő nagyközség. Házainak száma 319, lakosaié 1722, a kik vegyesen magyarok és szerbajkúak, római katolikus és görög-keleti vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. A falu eredetileg a mai községtől kelet felé, a Szelistye nevű dűlön feküdt. A Csanád nemzetség ősi birtoka volt. Az 1256. évi osztály alkalmával, *Kelemenös* bán fiainak jutott, kinek unokáját, Tamás ispánt, IV. László király 1285. április 26-án megerősíti itteni birtokaiban. Az 1337. évi osztálykor az egész falut a *Makófalvi* család kapta. 1479-ben *Frank* László és János szerepelnek itteni birtokosokként. A török hódoltság kezdetén szerbek telepedtek ide és az 1557—58. évi összeírás alkalmával a temesvári defterdár 40 családfőt talált itt. Ferdinánd király előbb *Cserepovics* Gáspárnak, majd ennek halála után *Szentgotthárdi* Mártonnak, *Dóczy* Gergelynek és *Kelemennek* adományozta. 1582-ben csak öt szerb juhász lakta. 1653-ban a garamszentbenedeki konvent *Bélteki* Pált és *Olasz* Pált iktatta be birtokába. A törökök kiűzetése után ismét népesebb volt és 1717-ben 20 háza volt, de lakosai 1725-ben elhagyták és a csanádi tiszttartóság csak lassanként tudta őket ismét összeszedni. 1779-ben Torontál vármegyébe kebelezték. 1781. augusztus 1-én *Ormosdy* István pozsonyi lakos vette meg a kincstártól. 1814-ben *Diván* Konstantin, a ki 1806-ban Padéi előnevet nyert s utána utóda *Diván* György volt a földesura. 1784-ben a kincstár dohánytermelő magyar családokat telepített ide, kiknek száma 1839-ben megsaporodott. A római katolikus templom 1842-ben, Padéi

Diván György költségén épült. A görög-keleti szerbeknek 1759-ben már volt templomuk, de az új templom 1855. évben épült. A községhez tartozik Kijasev-tanya. A helységtől délre, a Tisza partján a középkorban *Tisza-Szent-Péter* nevű falut találunk, melyről az 1332. évi pápai tizedjegyzékek is megemlékeznek.

Papd. Azelőtt Bobda. A Bega-csatorna mellett fekvő nagyközség. Házainak száma 232, lakosaié 1179, a kik nagyrészt görög-keleti vallású románok. Postája helyben van, távirója és vasúti állomása Csene. A középkorban Temes vármegyéhez tartozott. A legrégebbi oklevelekben *Papdi* néven szerepel. A XV. században *Papd* néven említik az oklevelek. Legrégebbi birtokosa 1221-ben az itebői prépostság volt. Ennek megszűnte után számos köznemes birtokába jutott. 1288-ban a Ména nembeli Péter fia János vett itt egy részt a Kun Keyran fiától. A *Papdi* nemesek 1349-ben szerepelnek első ízben. Ezeknek utódai 1349-ben *Papd* és több más Torontál-, Temes- és Keve vármegyékben fekvő birtokok fölött egyezkednek. 1489-ben *Dóczy* Imre és a *Pető* család volt az ura. A XV. század végén az Endrődi *Bekesfi* családnak, 1494-ben *Botha* Andrásnak és *Tárcazi* (Tarczay) Jánosnak voltak itt birtokai. A török hódoltság alatt nem pusztult el. A gróf Mercy-féle térképen *Poda* néven, a lakott helyek között találjuk. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. 1782-ben, a kincstári jószágok elárverezésekor, *Gyertyánffy* Antal, Lukács és Kristóf vették meg. 1838-ban *Bobdai Gyertyánffy* Antal, később *Gyertyánffy* József volt a földesura. Jelenleg báró *Csávossy* Gyula örökösinek van itt nagyobb birtokuk és szép kastélyuk, melyet báró *Csávossy* Gyula 1897-ben építtetett. Ugyanő emeltette a kastélylalszemben álló hatalmas sírboltot is, az esztergomi bazilika mintájára. A görög-keleti románok temploma 1862-ben, az egyik katolikus templom 1876-ban, a másik 1908-ban épült. A lakosok kaszinót tartanak fenn. A községhez tartozik: *Papdi* Gyula-major.

Párdány. A Bega-csatorna mentén fekvő nagyközség és járási székhely. Házainak száma 610, lakosaié 3522, kik közül 268-an magyarok, 2127-en német-, és 1124-en szerbajkúak, római katolikusok és görög-keletiek. Postája és távirója, vasúti állomása helyben van. Szintén a Csanád nemzetség ősi birtoka. Az 1247-ben kelt határjáró levél szerint monostora is volt és ekkor *Kelemenös* bán fia *Pongrácz* birtoka volt. 1337-ben a nemzetség *Tömpösi* ágából származó *Fülöpé* és a *Makófalvi* családé volt. A középkorban Keve vármegyéhez tartozott. 1400—1401-ben *Pordány* néven említik az oklevelek. Az utóbbi évben *Csáki* Miklós temesi főispán nyerte a királytól. *Csáki* László erdélyi vajda és testvére *Mihály*, továbbá *György* és *Ferencz*, *Piliskei Csáki* István özvegyét és leányát *Erzsébetet*, az őket illető jószágokból kiszorítván, panaszukra *Kállay* János alnádor a helyszínén vizsgálatot tartott, mely alkalommal megállapította, hogy *Csáki* László vajda és többi vádlott társai, többek között *Párdányt* is birtokukba vették. A hódoltság alatt nem pusztult el. A Mercy-féle térképen, a becskerek-i kerületben, a lakott helyek között van. II. József császár 1773-ban harmadik délmagyarországi útja alkalmával *Párdányban* is megfordult. 1781-ben gróf *Buttler* vette meg. 1808. április 22-én országos- és hetivásárok tartására nyert szabadalmat. A XIX. század első felében a helység két részből állott: *Magyar-Párdányból* és *Rácz-Párdányból*. 1838-ban mind a kettőnek gróf *Buttler* János volt a földesura. Halálával a birtok a kincstárra szállott. Az itteni kastélyt, melyet 1860—70 között *Bogdanovich* Dávid cs. kir. százados és fiai *Villibald* és *Virgil* újból felépíttették, *Hertelendy* Ferencz vásárolta meg, a ki azt 1910-ben teljesen újjáépíttette. A római katolikus templom a XIX. század elején, a görög-keleti a XVIII. század közepe táján épült. A lakosok önkéntes tűzoltó-egyletet, kaszinó egyesületet, iparosegyletet, hitelszövetkezetet és takarékpénztárt tartanak fenn. Itt van a *Tamisacz* vízszabályozó társulat székhelye. A községben egy téglagyár és egy benzinmotoros malom is van, mely *Porte* Miklósé. Ide tartozik *Ternovicza-tanya*, mely *Kroc* Keresztélyé. E helység körül tűnik fel *Tövisesd*, mely a középkorban Keve vagy Temes vármegyéhez tartozott. E helység legrégebbi birtokosa az *Aba* nemzetség *Aszalai* és *Szikszai* ága volt, melyet 1320-ban *Róbert* Károly királynak adott cserébe, *Abaúj* és *Zemplén* vármegyei birtokokért. 1400-ban a *Csáki* család birtoka. Itt feküdt *Újrév* is. 1400-ban szintén a *Csáki* családé volt. E tájt feküdt *Ikerhalom* is. Eredetileg a *Baar Kalán* nemzetség birtoka, melyet az e nembeli II. *Marján* 1280-ban a margitszigeti monostornak hagyományozott. 1410—1461-ben Keve vármegyéhez tartozott. 1410-ben az *Ikerhalmi* családé, de 1455-ben a *Csákiaké*. Itt volt továbbá *Papi-Szent-Péter* és *Tótfalu*, melyekről 1400-ból van adatunk. — *Úrhida* is itt feketett valahol. Az

1332—37. évi pápai tizedlajstrom a torontáli főesperességben sorolja fel. A XV. században Keve vármegyéhez tartozott. 1400—1455 között a Csáki családé. — *Veresegyház* is e tájon feküdt. 1400-ban szintén a Csákiaké. Párdány és Ivánka között feküdt *Tárnok*, melyet 1401-ben Zsigmond király Csáki Miklós temesi főispánnak adományozott. Ettől kezdve Párdány sorsában osztozott.

Partos. A Berzava-csatorna mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 171, lakosaié 1609, a kik vegyesen magyarok és románajkúak, római katolikus és görögkeleti vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása Bánlak. A középkorban Temes vármegyéhez tartozott. 1481-ben két ily nevű helységről: *Magyarpartasról* és *Tótpartasról* emlékeznek meg az oklevelek. Mindkét helységben 1481-ben a *Partasi* család volt birtokos. A hódoltság alatt nem pusztult el. Az 1717. évi összeírás szerint, a verseczi kerülethez tartozott és 18 lakott háza volt. A gróf Mercy-féle térképen, *Partha* néven, szintén a lakott helyek között találjuk. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. A XIX. század elején a gróf *Draskovich* család volt a földesura, 1838-ban pedig *Karátsonyi* Lázár. Jelenleg gróf Karátsonyi Jenőnek van itt nagyobb birtoka. A görög-keletiek temploma 1717-ben épült; mellette a görög-keleti szerzetesek (kalugyerek) részére kolostor is állott, mely azonban megszűnt. A régi templom helyén később új templom épült. A községhez tartoznak: Nagyréti-, Rárós-, Abbazia- és Zsombék-puszták, továbbá Deszpot- és Kovács-tanya. A középkori Nagypartassal szerepel *Péterlaka*, mely az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékekben *Peturlaka* néven fordult elő. 1446-ban Partos és Szóka között feküdt *Vissád* helység is, melyet 1442—46-ban Temes vármegyéhez számítottak.

Perjámos. A Maros mellett fekvő nagyközség. Járási székhely. Házainak száma 972, lakosaié 5339, a kik tulnyomóan németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. Középkori neve *Perjemes*, mely *Priamus* nevű alapítójától származott, a ki valószínűleg a XII. század második felében élt. A helység eredetileg a mai Perjámóstól éjszakra, az Aranka és a Maros között feküdt. A perjámosi határ ama részét, mely a szőlőskertek közébe esik, a szerbek ma is Gradistye, a németek Schanzhügel néven nevezik, a régi sánczok maradványai után. Első ismert birtokosa 1332-ben a Becse-Gergely nembeli *Becsei* Imre, Csata fia volt, a ki e falut Róbert Károly királytól nyerte adományul. 1347-ben ismét a király kezén találjuk. Zsigmond király városi rangra emelte és hetipiaczot engedélyezett neki. Uralkodásának végén a *Macedóniai* családnak adta el. 1434-ben megparancsolja az aradi káptalannak, hogy *Macedóniai* Péter fiát Miklóst iktassa be — többek között — a perjemesi rész birtokába is. 1436-ban Péter mindkét fiának nemesi kúriája volt itt. *Macedóniai* Miklós fia János 1464-ben perjemesi részét a templommal együtt *Forgách* Bódognak és *Pellérdi* Imrének zálogosította el. A *Macedóniai* családdal osztályos atyafi volt a *Macedóniai Dancs* család is, melynek sarja *Dancs* Miklós, a kit a kúria két ízben sújtott fő- és jószágvesztéssel, 1466-ban a *Perjemes* határában levő *Kányagyakra* erdőt *Dóczy* Lászlónak adta át, a tőle kapott 7000 frt kölcsön fejében. *Dóczy* László 1477-ben, testvére Imre pedig 1493-ban elhalván, az egész helység ismét a *Macedóniai* család birtoka lett. A XVI. század elején a családból Miklós kir. palotamester vált ki. Ő építette a családi kastélyt is, melynek fennállásáról 1508-ból van adatunk. A mohácsi vész után a helység pusztulásnak indult. Az 1552. évi hadjárat után már csak hét házban laktak ráczok; ezek annyira rettegettek a törököktől, hogy mikor 1557—58-ban össze akarták őket írni, egytől-egyig megszöktek. Az 1560—64. évi adólajstromok a helységet már kipusztultnak mondják. 1582-ben ismét lakott hely volt és ekkor a török adószedők 11 lakosra rótták ki a tizedet. Mikor a vidék az erdélyi fejedelemség birtokába került, *Báthory* Zsigmond 1597-ben *Priamust*, mint Arad vármegyei falut, *Lapispataki Segnyey* Miklósnak adományozta. 1655-ben *Lessenyei Nagy* Ferencz, *Milójkovics* Miklós és *Dienes* György nyertek rá adományt, kik azonban a török miatt nem férközhettek a faluhoz. A törökök kiűzetése után, 1717-ben mindössze 20 házból állott és nevét a szerbek *Perjámosra* változtatták. Gróf *Mercy* Klaudius Florimund tábornok németeket telepített e helységbe. Az első települők 1724-ben költöztek be a *Rajna* és a *Mosel* vidékéről. Ekkora már a szerbek elhagyták lakóhelyeiket s *Perjámos* újra pusztta lett. Az új települők a régi falu helyén építették fel házaikat. 1738-ban a pestis pusztított közöttük. 1749-ben újabb német (lotharingiai) települők érkeztek *Perjámosra*. A bevándorlás folyt még az 1752—53. években is. A folytonos árvízveszedelem következtében 1761-ben az egész helység átköltöz-

ködött az Aranka déli partjára, a hol ma is áll. 1764—65-ben 71 újabb német család telepedett ide. 1779-ben a helységet Torontál vármegyébe kebelezték. A m. kir. kamara 1800 szeptember 1-én *Perjámóst* is átadta a zágrábi püspöknek. 1831-ben és 1836-ban koleraragály pusztította a lakosokat, 1841 augusztus 12-én vásárszabadalmat nyert. 1333—1335-ben kettős plebániája volt. *Szent-György* vértanú tiszteletére szentelt temploma 1391-ben épült. Az újonnan települt *Perjámoston* 1724-ben, tehát a település kezdetén találkozzunk plebánossal. A hívek 1739-ben kezdték mostani templomukat felépíteni. 1772-ben a kamara új templomot építtetett itt. Van a községnek állami polgári fiú iskolája és a »*Notre-Dame*« nővérek vezetése alatt álló polgári leány-iskolája. Van szegényháza, kápolnával. Van a községben három takarékpénztár, hitelszövetkezet, ipartestület és különféle társas egyesület, továbbá *Róser* Mihály mészaköhomoktéglagyára, *Minnich* Ádám fiainak és *Remmel* Jakabnak gőzfűrésztelepe, *Marczinkó* Mihálynak gözmalma és *Korber* Miklósnak kalaptompgyára, mely a legelső gyár volt ez ágban Magyarországon. A községhez tartozik *Haulikfalva* bizánczi stílusú kupolatemplommal, külön hitközségként, plebániával; ezt 1846 márczius 15-én telepítette a zágrábi püspöki uradalom és a perjámosi és vidéki kisiparosok szállottak meg. Nevét *Haulik* György akkori zágrábi püspök tiszteletére nyerte. A mai *Perjámóstól* keletre, az *Aranka*—*Maros* közén feküdt a középkorban *Harmadfalva*, mely 1332—35-ben már egyházas hely volt. *Nagy* Lajos király 1355-ben *Zymghi* Miklósnak, valamint testvéreinek *Jánosnak* és *Tamásnak* adományozta. *Tamás* fiai *István* és *János* hűtlenségbe esvén, *Zsigmond* király 1403 október 30-án elvette tőlük és *Tapsoni Anthimi* János tótországi albánnak adományozta. *Anthimi* János fia *János* 1454 február 3-án az ő részét *Hunyadi* Jánosnak adta el, ki után *Mátyás* király birtokába került, a ki 1469-ben ismét eladományozta. A XV. század második felében a *Harmadi* vagy *Harmati* család birtokában találjuk. E család alapítója, *Imre* deák, 1478-ban szerepel. *Harmad* a török hódoltság alatt egyre pusztult. 1557—58-ban csak három házból állott. 1561-ben *Székelyszegi* István volt a földesura és ekkor csak két portáját írták össze. 1564-ben ismét három ház után adóztatták meg, ezután elpusztult. A XVII. század elején szerb pásztorok szállották meg. 1628-ban *Bethlen* Gábor, *Dézi* György harminczadosnak adományozta. 1655-ben *Lessenyei Nagy* Ferencz, *Milójkovics* Miklós és *Dienes* György nyertek rá királyi adományt. A török kiűzetése után még egy ideig megvolt és 1717-ben 10 házát írták össze, de 1723—29 között a szerbek elvándoroltak innen s ekkor a temesvári igazgatóság pusztaként a perjámosi lakosoknak adta ki bérbe. Ma egészen beleolvadt *Perjámos* határába.

Perlasz. A Bega mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 979, lakosaié 5190, a kik vegyesen német-, horvát- és szerbajkúak. A felekezetek között a római katolikusok és a görög-keletiek vannak többségben. Postája és távírója helyben van, vasúti állomása *Nagybecskerek*. Ott, a hol a mai *Perlasz* fekszik, hajdan *Szige* nevű helység állott. Ez a helység előfordul az 1717. évi kincstári összeírásban *Sige* alakban és ekkor 30 háza volt. Az 1723—25. évi gróf *Mercy*-féle térképen is megtaláljuk a lakott helyek között, a nagybecskereki kerületben. E helység közelében erődívenyt emeltek, melyet *Sáncz*-nak neveztek el. Az 1761. évi térképen már meg is találjuk: *Szige* fölött. Gróf *Perlasz*, a temesvári kincstári tartományi igazgatóság elnöke, 1752 után a *Sáncz* alján új helységet telepített, mely róla *Perlasz* nevet nyert. Első lakosai a *Tisza*—*Maros* vidékéről beköltözött szerbek voltak. 1766-ban a kamara határának egy részét a tiszai és a marosi határőröknek engedte át. 1767-ben, a német-bánati határőrezred megalakításakor az egyik századnak a székhelye lett, de 1770-ben a szerb ezrednek engedték át. Az 1775—78. években a volt *kikindai* kiváltságos kerületből a volt *tisza-marosvidéki* szerb határőr-családok költöztek a helységbe. A török háború kitörésekor, midőn *II. József* az 1787. év végével hadait a határon felállította, hadiközépponttá és a sereg egyik hadosztályának székhelyévé lett. Az 1848—49-iki szabadságharcban, a szerb felkelők hadműködésének középpontjaként, több véres ütközet színhelye lett. 1848 szeptember 2-án *Kiss* Ernő, a bánági magyar hadak vezére, 4000 emberével véres küzdelem után bevette a *perlaszi* sánczokat, melyeket *Drakulics* szerb felkelővezér parancsnoksága alatt, mintegy 5000 ember védett. A győzelem után a magyar sereg bevonult a városba, melynek lakossága fehér zászlóval fogadta. 1848 szeptember 11-én a *Vetter* Antal alezredes vezérlete alatt álló magyar had és a *Sztratimirovics* vezér-

lete alatt álló szerbek között ismét összeütközés volt, mely a magyarok vereségével végződött. 1849 tavaszán Perlasz ismét a szerb felkelők egyik főtáborhelye lett. 1849 tavaszán és nyarán a honvédsereg több ízben intézett támadást a perlaszi sáncok ellen, de mindannyiszor sikertelenül. 1849 május 24-én *Bene* honvédezeres támadta meg *Knicsanin* szerb felkelővezér egyik osztályát, 1849 június 26-án pedig 900 nemzetőr; július 14-én *Derra* honvédőrnagy 1100 emberével intézett támadást a szerb felkelők ellen, de mindegyik esetben sikertelenül. Az itteni római katolikus templom 1770-ben épült. A görög-keletieké 1808-ban, de 1886-ban új toronnyal látták el. A községben van járásbíróház, telekkönyvi hivatal, járási takarékpénztár, hitelszövetkezet, a pancsovai népbank fiókja, a délmagyarországi gazdabank kirendeltsége és a perlaszi járási takarékpénztárnak gőzmalma.

Pészak. Temes vármegye közelében fekvő nagyközség. Házainak száma 635, lakosaié 2983, a kik leginkább románajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája, távbeszélője és vasúti állomása helyben van. E község a XVIII. század végén még kincstári pusztá volt és Temes vármegyéhez tartozott. A község a plebáni feljegyzések szerint 1768-ban települt és az 1774. évi telekkönyv szerint akkor a csanádi kerülethez tartozott. II. József *Bajzáth* József veszprémi püspöknek adományozta donációként Kispakác pusztával együtt, úgy hogy halála után a birtok testvére lemenőire szálljon, a ki ide németeket telepített. A püspök 1798-ban testvérel, Jánossal együtt adományt nyervén e helységre, 1802—4 között kastélyt is építtetett itt, mely jelenleg gróf *Zichy* Andorné születt *Bajzáth* Irma tulajdona, kinek itt nagyobb birtoka is van. A kastélyban család képek, ereklyék régi fegyverek és kisebb könyvtár van. 1838-ban *Bajzáth* József volt a földesura. A római katolikus templom 1820-ban, a görög-keletieké 1806-ban épült. A községben egy pénztintézet van: Pesacana takarékpénztár részvénytársaság cég alatt, továbbá egy szeszgyár, mely a *Friedmann* Manó és *Kohn* Márton cégé. A községhez tartozik *Kispakác*-puszta, melynek helyén a középkorban *Pakasz* nevű helység feküdt. E pusztát megtaláljuk az 1723—25. évi gróf *Mercy*-féle térképen is és ekkor lakatlan helyként a temesvári kerülethez tartozott. 1760-ban a bán-sági kincstári puszták bérlő-társasága bírta bérben. Pakácznak nagy része ma is a temesmegyei *Kenéz* községhez tartozik, más része pedig *Sándorháza* és *Ujhely* községekhez van csatolva, de külön hitellekkönyvi betétei vannak. 1779-ben Torontál vármegyébe kebelezték. 1801-ben a sándorháza része a zágrábi püspökség birtokába ment át.

Petre. Azelőtt Románpetre. Az alibunári járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 1252, lakosaié 5723, a kik leginkább románajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája, távirója és hajóállomása helyben van. E helység 1809-ben települt a *Vladimirovác* nevű pusztán. Eredeti neve *Petrovoszello* volt és nevét *Duka* Péter temesvári várparancsnoktól vette. Petrovoszello ugyanis Péterfalvát jelent. Ezt a nevet 1898-ban változtatta Románpetrere. A község települése 1808-ban nyert befejezést. 1831-ben a helységben annyira pusztított a kolera, hogy nem volt ház, a melyben halott ne lett volna, sőt egyes házak egészen kihaltak. 1864-ben a vérhaj lépett fel járványszerűleg, melynek 236-an estek áldozatul. A görög-keletiek temploma az 1859—1863. években épült. 1899-ben a község Erzsébet királyné mellszobrát állította fel az Erzsébet-ligetben. A község 1872-ig a Határvidékhez tartozott és ekkor Torontál vármegyébe kebelezték. 1911-ben a nagy gőzmalom égett le és utána másodízben 42 gazdasági udvar hamvadt el. Van a községben temetkezési egyesület, görög-keleti egyházi és világi dalárda, takaré- és hitelszövetkezet kaszinó, gőzmalom és egy nyersolajmotoros malom. Az előbbi *Meda* Trifoné, az utóbbi *Militár* Illésé. A községben nagy a vízhiány és a lakosok most villamos erővel hajtandó centrifugál-szivattyúk beállításán fáradoznak.

Porgány. A Marostól délre fekvő magyar kisközség. Házainak száma 90, lakosaié 1253, a kik római katolikus vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása Kiszombor. 1848-ig önálló pusztá. 1838-ban még csak 32 háza és 202 magyar lakosa volt, a kik dohánytermeléssel foglalkoztak. Földesura gróf *Nákó* Sándor volt. 1861-ben alakult önálló községgé. Jelenleg is a gróf *Nákó* családé. A lakosok gazdasági olvasókört, ifjúsági egyesületet és önkéntes tűzoltó-egyesületet tartanak fenn. A községhez tartoznak: *Malvin*-, *Nagyberta*-, *Sándor*-, *Teréz*-, *Eszter*- és *Kálmán*-majorok. A gróf *Nákó*-féle *Sándor*-majorban vajgyár van,

Tóba. — A herezeg Chambord-féle kastély az Emilia-majorban.

Tóba. — Kraushaar Károly úrilaka az Emilia-majorban.

Törökbeese. — 1. Rohonczy Gedeon kastélya Gyöngyszigeten. — 2. Solymos Elemér úrilaka. — 3. Dungenyrszky Lázár úrilaka.

jégkészítővel, Pusztaporgányi-tejgazdaság czímen. A községi-határ déli részén, Pusztakeresztur szomszédságában volt *Kisporgány*-szállás, mely idővel elpusztult. Az ott lakó családok Porgányba és Pusztakeresztur községbe telepedtek át.

Pusztakeresztur. A nagyszentmiklósi járásban fekvő magyar kisközség. Házainak száma 110, lakosaié 684, a kik római katolikus vallásúak. Postája Keglevichháza, távirója Óbék, vasúti állomása Kiszombor. A mai Pusztakereszturtól nyugatra, Óbék és Óbesenyő között feküdt a középkorban *Nemes-Keresztur* helység, a hol a XV. században több nemes lakott, így 1390-ben *Kereszturi Fábian*, 1450-ben pedig *Bedics Miklós*, *Kereszturi Egyed*, ennek fia *János*, *Máté*, *Kelemen* és *Fülöp*, *Egyházi Benedek*, *Boros Péter*, *Dombi János*, és *Demeter*, *Hegedüs Demeter*, *Nagy Lőrincz*, *Bagdi Máté* és *András* és *Székely Fülöp*. A helység egészen a török hódoltságig állott fenn. 1558-ban lakosai szétfutottak és a nemesek Erdélybe menekültek. Birtokaikat azután *Nádasdy Tamás* nádor *Kerecsényi László* gyulai kapitánynak adta. A török hódoltság alatt pusztá volt és *Nemes-Keresztur* volt a neve. Mint ilyent kapták 1647-ben *Horváth-Voxit István*, *Petőfalvi Pető* és *Ladányi Ferencz*. Ezek valamelyikétől ment át *Szelényi János* birtokába, a ki részt unokaöccsének, *Gerhárd Györgynek* adományozta. A csanádi tiszttartóság 1773-ban Kereszturpusztára magyar dohánykertészeket telepített, a kiknek az utódai most is ott vannak. Az újonnan települt helységet Pusztakereszturnak nevezték el. Az iskola, mely egyuttal imaházul is szolgál, 1826-ban épült. A község lakosai önképzőkört és társaskört tartanak fenn. A községhez tartozik a Szeier-tanya.

Rábé. A budapest—temesvári vasútvonal mentén fekvő magyar kisközség. Házainak száma 77, lakosaié 478, a kik római katolikus vallásúak. Postája és távirója helyben van, vasúti állomása Oroszlámos. A Csanád nemzetség ősi birtoka volt és ennek sorsában osztozott. Temesvár eleste után a falu szintén behódolt a töröknek. A temesvári defterdár 1557—58-ban 27 magyar lakost talált a faluban. 1561-ben *Nádasdy Tamás* nádor, a *János Zsigmond*hoz pártolt *Telegdy Mihály* részét *Kerecsényi Lászlónak* adományozta. 1564-ben *Jász Lukács*, a kir. kincstár és *Telegdy Mihály* voltak a földesurai. A hódoltság alatt magyar jobbágyságakipusztult. 1582-ben mindössze három szerb juhász lakta, de nemsokára ezek is tovább vonultak s *Rábéből* pusztá lett, melyet *Wesselényi* nádor 1655-ben *Horváth-Kissevits György* királyi titkárnak, *Czorgáll Ferencznek* és *Csór Györgynek* adományozott. 1701-ben igényt jelentett be rá a csanádi püspök is. A temesvári igazgatóság 1723-ban bérbe adta *Veliki Vászó* szegedi kapitánynak. A mai helység lakosait a csanádi tiszttartóság 1777-ben telepítette, szegedi dohánytermelő lakosokból. A kir. kamara 1783-ban bérbe adta Szeged városának s ettől fogva lakossága mindegyre szaporodott. Önálló községgé az újabbi időben alakult. 1875-ben az árvíz az egész határt elöntötte. A község lakosai mezőgazdasági kört és hitelszövetkezetet tartanak fenn. 1833-ban már egyházas helyként szerepel a pápai tizedszedők jegyzékében. Egyházát valószínűleg a Csanád nemzetség alapította. Jelenleg a kübekházi plebániához tartozik.

Rezsőháza. Azelőtt Rudolfsnad. Tiszamenti nagyközség. Házainak száma 527, lakosaié 3178, a kik római katolikus vallásúak és németajkúak. Postája, távirója és hajóállomása helyben van. E helységet az Écskáról és részben Zsigmondházaról idetelepedett németek alapították, kiknek 1865-ben a katonai Határőrvidék területéhez tartozó perlaszi rétekből 7010 holdat hasítottak ki. A házhelyek kimérése még 1866 kora tavaszán történni meg, a házhelyeket már márczius 13-án az új telepesek között kisorsolták. Az új helység ünnepélyes felavatása 1866 április hó 2-án, husvét hétfőjén ment végbe. Még az év őszén hozzáfogtak a tiszai védgátak elkészítéséhez; de az emberfölötti munka ellenére, melylyel lakossága a helységet környező védgátak kiépítésén dolgozott, április 29-én az árvíz mégis elöntötte. Mikor azután az árvíz elvonult, annál nagyobb erővel fogtak hozzá az új védgátak emeléséhez, melyek az 1868. évi árvíznek már sikerrel ellentállottak. 1876-ban ismét árvíz pusztította el. A lakosság Perlaszra és Títre menekült. Ez alkalommal csak néhány emelkedettebb helyen épült ház maradt ment a pusztulástól. Az 1882. évi december havában fenyegető árvízveszélyt csak a Tallián Béla akkori alispán vezetése alatt, az egész lakosság vállvetett munkájával készített védgátak hártották el. 1888-ban az árvíz ellen ismét sikerrel védekezett a község. 1895-ben és 1907-ben ismét árvíz borította el a község határát. A német-bánati Határőrvidék feloszlása után, 1873-ban a községet Torontál

vármegyébe kebelezték. Ekkor a perlaszi járáshoz tartozott. Ennek 1878-ban történt felosztása után az antalfalvi, majd 1885 január 1-étől a nagybecskereki járáshoz csatolták. Az itteni római katolikus templom 1877-ben épült. A lakosok hitelszövetkezetet és két gazdasági egyesületet tartanak fenn. Van a községben egy gőzmalom is részvénytársasági alapon. A községhez tartozik Molnár-tanya.

Révadűfalva.

Révadűfalva. Azelőtt Bánát-Ujfalva. A pancsovai járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 1496, lakosaié 7391, a kik nagyrészt románok és görög-keletiek. E helység a középkorban Keve vármegyéhez tartozott. A XIV. század közepén Révai Illés fia Miklós birtoka volt, a ki 1364 július 15-én, Keve és Torontál vármegyéknek Becskerek mellett tartott közgyűlésén Hedrik fia Miklós kevei alispán ellen azt a vádat emelte, hogy *Ujfalva* nevű birtokát s az ott újonnan felépült kúriáját feldúlatta és néhány jobbágyát megölte, vagy elfogta. A török hódoltság alatt elpusztult. A Mercy-féle térképen sincs feltüntetve, de az 1761. évi térképen e helység táján postaállomást találunk. A jelenlegi község 1765-ben alakult. Neumann lippai sőtári tiszt, a későbbi kamarai tanácsos, a bánsági telepítő bizottság egyik tagja építtetett itt 150 házat. 1767-ben, a német-bánsági Határvidék szervezésével, a 12. számú német-bánati határőrezred egyik századának székhelye lett. 1849 január 1-én Kiss Ernő, a délvidéki honvédsereg parancsnoka 2000 emberével kiverte a Mayerhofer cs. kir. ezredes vezérlete alatt álló 2500 szerb felkelőt a helységből. 1872-ben Torontál vármegyéhez csatolták. Jelenlegi nevét 1888-ban kapta. A községben két templom közül a görög-keleti románoké 1860 körül, a szerbeké 1877-ben épült. A lakosok görög-keleti szerb és román dalárdát, önkéntes tűzoltó-egyesületet, kaszinót, szerb jótékony nőegyletet tartanak fenn és a vörös kereszt egyletnek is van itt fiókjuk. Van itt még takarékpénztár, a pancsovai népbank fiókja, hitelszövetkezet, *Doslea* András és György gőzmalma, *Ernst* Ferencz és társainak szivógáz-motoros malma, *Zeller* Keresztélynek, továbbá *Doslea* György és társainak pedig tégláégetője. Posta, távíró és vasútállomása helyben van. A gör. kel. román főesperességnek helyben van a székhelye.

Rudna.

Rudna. Temesmenti nagyközség. Házainak száma 262, lakosaié 1787, a kik nagyrészt szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. A középkorban Temes vármegyéhez tartozott. Első ízben az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben szerepel *Ruda* (Rwda) néven, egyházas helyként. 1429-ben a Rudai *Csanád* család volt a helység földesura. A hódoltság alatt nem pusztult el. Az 1717. évi kincstári összeírásban a csákovai kerülethez tartozott, 30 lakott házzal. Az 1723—25. évi gróf Mercy-féle térképen is lakott helységként van feltüntetve. Az 1761. évi katonai térkép szerint, szerbektől lakott helység volt. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. 1781-ben *Nikolics* János és *Mirievoi Jankovics* vásárolták meg. 1783-ban szerb lakosainak egy része a Határvidékre költözött és helyükbe németek telepedtek. 1848-ig a *Nikolics* család volt a helység földesura és most is br. *Nikolics* Fedor a legnagyobb birtokosa. E család két kastélyt építtetett itt, melyeket jelenleg szintén báró *Nikolics* Fedor birtokol. A község lakosai hitelszövetkezetet tartanak fenn. A görög-keleti szerbek temploma 1834-ben épült. Ide tartozik: *Belsőmajor*, *Ból-puszt*a, *Czernyei-tanya*, *Feodor-tanya*. — *Ból-puszt*a helyén a középkorban *Kisboly* helység feküdt. E helységről első ízben 1429-ben van adatunk és ekkor szintén a Rudai *Csanád* család birtoka volt.

Sándoregyháza.

Sándoregyháza. Azelőtt csak Sándoregyház. *Ivanova* és *Nagygyörgyfalva* nevek alatt is ismeretes volt. Dunamenti nagyközség. Házainak száma 466, lakosaié 2518, a kik közül 1245-én magyarok, 443-an német- és 830-an bolgárjók s leginkább római katolikus vallásúak. E község a volt Határvidéken 1876-ban települt, *Ivanova* községnek a Duna árja által történt elöntése után. 1883-ban önálló községgé alakult. 1888-ban és 1897-ben az árvíz a község határát újból elöntötte. A római katolikus templom 1889-ben épült. A község lakosai gazdasági és hitelszövetkezetet tartanak fenn. A határban gyakran találunk avar és római leleteket, melyek azonban nagyrészt elkallódnak.

Sándorháza.

Sándorháza. A perjámosi járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 350, németajkú lakosaié 1929, a kik római katolikus vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. A billéti uradalomhoz tartozó pusztaként 1801-ben a zágrábi püspökség birtokába került. 1833-ban németeket telepítettek ide. Római katolikus templomuk 1833-ban épült. Jelenleg is a zágrábi érsekség a helység

legnagyobb birtokosa. A község hazafias német lakosai »márczius 15-iki egyesület« címmel társaskört tartanak fenn. Van itt még hitelszövetkezet és takarékpénztár. 1911-ben a »Márczius 15-iki egyesület« az 1848—49. évi szabadságharc emlékére szabadságharc szobrot állított fel. A községhez tartozik: *Nagypakác*-puszta és *Sörház*-puszta. *Nagypakác*-puszta helyén a középkorban *Pakasz* nevű Temes vármegyéhez tartozó falu feküdt, mely már az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékekben is előfordul és ekkor már plebániája is volt. 1562-ben a helység még fennállott s ekkor *Kerecsényi* Lászlóé volt. A török hódoltságot nem élte túl. Az 1723. évi Mercy-féle térképen lakatlan, elhagyott helynek van feltüntetve. 1760-ig a bánsági kincstári puszták bérlő-társasága bírta bérben.

Sárafalva.

Sárafalva. Marosvölgyi nagyközség, házainak száma 845, lakosaié 3938, a kik nagyrészt német-, román- és szerbajkúak és római katolikus és görög-keleti vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. Középkori neve *Szárafalva* volt, mely a mai Sárafalva helységtől éjszakra, a Maroshoz negyed mérfölddel közelebb feküdt, azon a helyen, hol jelenleg az uradalmi majorság és a gazdasági épületek vannak. Már 1333-ban két plebános volt; de birtokosairól csak a XV. századtól kezdve vannak adatok. 1434-ben *Maczedóniai* Péter fiát, Miklóst iktatták be itteni részirtokaiába. 1436-ban egy másik *Maczedóniai* Miklós is birtokos itt. 1466-ban *Maczedóniai* János rokonával, *Dancs* Miklóssal szövetkezve, egész *Szárafalvát* eladta *Dóczy* Lászlónak. 1489-ben *Dóczy* László leányai megosztottak a kastélyon és a falun. A kastély, a falu két részével, *Zsófiának*, *Haraszthi* Ferencz-nének, a falu harmadik része *Erzsébetnek*, *Országh* Lőrincz-nének jutott, kinek leánya *Dorottya*, *Kecskeméti Patócsi* Bertalan özvegye, pört kezdett *Haraszthi* ellen. A pör 1508 augusztus 23-án oly értelmű egyezséggel ért véget, hogy *Haraszthi* a szárafalvai két részét átengedte *Országh* Dorottyanak. Ekként jutott *Szárafalva* a *Patócsi* család birtokába. A kastélyt és a falut a rabló *Bali* bég 1529-ben elpusztította, a magyar jobbágyok elmenekültek és többé nem tértek vissza. Helyükbe *Patócsi* Ferencz szerbket telepített. *Patócsi* Boldizsár és rokonai *Izabella* királyné pártjára állván, I. Ferdinánd király 1558-ban elvette itteni birtokait s azokat *Liszi* Jánosnak, *Mágócsi* Andrásnak és *Gáspárnak* adományozta. Ez ellen *Abrahámffy* István és rokonai tiltakoztak, de eredmény nélkül. Ez időtájt *Maczedóniai* Péter is visszaszerezte a családja ősi birtokait. 1561 óta *Maczedóniai* Péter, *Mágócsi* Gáspár, *Liszi* János és a *Getyei* örökösök voltak a földesurai. A szerbek a hódoltság alatt is itt tanyáztak és 1582-ben a török tizedszedők öt szerb juhászt írtak össze a helységben, melynek nevét a szerbek *Szaravolára* ferdítették. 1647-ben is lakott hely volt. 1718-ban *Szaravolát* a temesvári bánsághoz csatolták, mire a szerbek 1723—25-ben elhagyták. 1725 táján románok telepedtek itt le; majd később németek vándoroltak be, nagyrészt *Triebswetterből* (*Nagyösz*) és *Gottlobból* (*Kisösz*). 1801-ben *Szaravolát* báró *Alvinczy* József tábornok vásárolta meg, a kiról 1810-ben a gróf *Marosnémeti* és *Nádaskai Gyulay* Sámuel költségén 1873—74-ben, a községbeli római katolikus templom gróf *Gyulay* Sámuel költségén 1873—74-ben, a görög-keleti románoké 1897-ben és a görög-keleti szerbeké 1787-ben épült. A lakosok társaskört, polgári kört és hitelszövetkezetet tartanak fenn. A mai Sárafalva közelében feküdt a középkorban *Oszkola* falu, melyet 1466 július 25-én *Dancs* Miklós és *Maczedóniai* János eladtak *Dóczy* Miklósnak. Ekkor már pusztult helység volt, de kőtemploma még fennállott. 1480-ban van ismét adatunk róla, a mikor *Dóczy* László öccse, *Imre* tartott rá igényt. A mai Sárafalvától éjszakra feküdt *Patateleke*, melyet *Dancs* Miklós és *Maczedóniai* János 1466-ban *Dóczy* Lászlónak adtak. — Ugyancsak e helység határához tartozik *Telek*-puszta, mely a középkorban önálló helység volt. E falu eredetileg a csanádi várszerkezethez tartozott. A Csák nembeli Miklós ispán birtokába került, a kitől azonban Béla ifjabb király 1230-ban visszavette. II. Endre 1232-ben hű szolgálataiért visszaadta neki s le is írta határait. A XV. század közepén a Gyarmati *Varjas* család birtokában találjuk. E családból Miklós és *Sebestyén* 1446-ban innen írták előnevüket. 1559-ben *Jaksich* Jánosnak is volt itt részirtoka. A XVI. század elején elpusztult. Később szerbek szállották meg. 1647-ben ismét lakott helyként szerepel. 1655-ben *Wesselényi* Ferencz nádor *Lessenyi Nagy* Ferencznek, *Milójkovics* Miklósnak és *Dienes* Györgynek adományozta. A XVIII. század elején ismét elpusztult és a gróf *Mercy-féle* térképen is pusztult faluként van feltüntetve. — *Telek* falu mellett feküdt *Veresegyház*, melynek egyházáról az 1333—35. évi pápai tizedjegyzék is megemlé-

építették fel házaikat, a helységet *Oláh-Szárcsának* kezdték nevezni, szemben a németektől lakott *Német-Szárcsával*. A községbeli görög-keleti templom 1896-ban épült.

Szécsenfalva.

Szécsenfalva. A Berzava-csatorna közelében fekvő kisközség. Házainak száma 130, lakosaié 758, a kik leginkább németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája Ólécz. Távírója Istvánvölgy, vasúti állomása Szécsenfalva-Rárós-Istvánvölgy. E helységet a Temerini gróf *Szécsen* család telepítette 1830-ban. Földesurai gróf *Szécsen* Miklós kamarai elnök és ennek fia, gróf *Szécsen* Antal voltak, az utóbbi 1891-ig bírta. Ekkor itteni birtokát Bobdai *Csávossy* Ignác vette meg, kinek utódai 1902-ben a birtokot a helybeli lakosok között felparcellálták. A római katolikus templom 1900-ban épült. A lakosok hitelszövetkezetet tartanak fenn és a délmagyarországi gazdasági egyesületnek is van itt fiókja.

Szekerény.

Szekerény. Azelőtt Szeferin. Temesmenti nagyközség. Házainak száma 566, lakosaié 3136, a kik leginkább szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája és távírója Galagonyás, vasúti állomása Torontálvásárhely. A hódoltságból lakott helyként került ki. Az 1717. évi kincstári összeírásban a pancsovai kerülethez tartozó községek között találjuk 27 lakott házzal. A gróf Mercy-féle térképen is lakottnak van jelezve. Lakosai ekkor szerbek voltak. Midőn Mária Terézia királynő rendeletére 1765—68-ban rokkant német katonák telepedtek a helységbe, az itteni szerbek legnagyobb része elköltözött s kincstári területre huzódott. Ettől kezdve a német-bánsági Határőrvidékhez tartozott. Az 1775—78. években újabb tiszta-marosmenti szerb határőr-családok költöztek ide, a kikindai kiváltságos kerületből, miáltal ismét a szerb elem lett a túlnyomó. 1788 szeptember 20—30-ika között a törökök elpusztították. A Határőrvidék feloszlása után 1872-ben Torontál vármegyébe kebelezték. 1873-ban 84-en haltak itt el kolerában. A görög-keleti szerbek temploma 1813-ban épült. Jelenleg *Lakovics* Sebőnek van itt nagyobb birtoka. A lakosok önkéntes tűzoltó-egyesületet és földművelőszövetkezetet tartanak fenn; ezenkívül a vöröskereszt-egyesületnek is van itt fiókja.

Szentborbála.

Szentborbála. Azelőtt Seultourn. A zombolyai járásban fekvő kisközség. Házainak száma 235, lakosaié 1111, a kik mindnyájan római katolikus vallásúak és németajkúak. Postája, távírója és vasúti állomása Szenthubert. E helység 1770—71-ben épült *Neumann* temesvári igazgatósági tanácsos felügyelete alatt, a török hódoltság alatt elpusztult régi falu helyén, a melyikből csak egy csonka torony maradt fenn; innen nevezték el azután a Lotharingiából származó első francia telepesei *Seultourn*-nak. A temesvári igazgatóság az első települők részére 64 házat építtetett és elemi iskolát is állított fel. Később a francia települőkhez rajnamelléki németek csatlakoztak, a kik eleinte külön utczában: a *Deutsch-Gasse*-ban telepedtek le. Később a németek száma mindegyre gyarapodván, lassanként magába olvasztotta a francziákat. A XIX. század első felében a gróf *Zichy-Ferraris* család kezébe került. 1838-ban gróf *Zichy-Ferraris* volt a földesura. A lakosok olvasókört, önkéntes tűzoltó-egyesületet és gazdasági egyesületet tartanak fenn. Van itt még egy pénzintézet, *Wüchel* Józsefnek téglagyára és *Oberding* Jánosnak eczetgyára.

Szenhubert.

Szenhubert. A budapest—orszói vasútvonal mentén fekvő kisközség. Házainak száma 310, lakosaié 1576, a kik mindnyájan németajkúak és római katolikusok. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. E helységet *Neumann* temesvári igazgatósági tanácsos 1771-ben telepítette francziákkal és német gyarmatosokkal. A francziák Lotharingiából a metzi, besangoni, párisi és luxemburgi egyházmegyékből jöttek ide. A németek pedig Mainz, Trier, Nassau, Würzburg, Ingolstadt és az e városok környékén fekvő falvakból. 1770-ben plebániát, 1771-ben pedig iskolát is emeltek. 1781 után a helységet gróf *Ferraris* család vásárolta meg, utána a gróf *Zichy-Ferraris* család birtokába került. 1838-ban gróf *Zichy-Ferraris* Ferencz volt a földesura. A római katolikus plebánia-templom 1806-ban épült. Van a községben olvasó-, temetkezési, dal- és ifjúsági egyesület, önkéntes tűzoltó-egyesület, gazdakör, két pénzintézet, tejszövetkezet, a *Bohn* M. és társa téglagyára és a *Knapp* és *Hamang* gőzmalma. E község határában fekvő hajdan *Hollósvár*, melyről 1429-ből van okleveles adatunk.

Szentjános.

Szentjános. A Terézia- és a Moravicza-csatorna mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 243, lakosaié 1590, a kik leginkább görög-keleti vallásúak és románajkúak. Postája és vasúti állomása Zichyfalva, távírója Ürményháza.

A török hódoltság előtt a község a mostani ürményházi-zichyfalvai út mellett levő dombon állott. Ezt a törökök 1529—1557 között elpusztították, mire a magyar jobbágyok elmenekültek onnan. A szerbek alkalmasint a XVII. században telepedtek le a jelenkori község helyére, a hol akkoriban csupa nádas volt. A török hódoltság végszakában a helység még lakott volt; az 1717. évi összeírásba is nyolcz lakott házzal van felvéve; de kevéssel ezután elpusztult és a Mercy-féle térképen már a lakatlan helységek között szerepel, a verseczi kerületben. Az 1761-iki térképen ismét lakottnak van jelezve. Ekkorra már románok szállották meg, a kik a nevét *Szantul-Juonra* változtatták. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. 1848 október 1-én *Weise* Napoleon nemzetőrszázados a magyar hadakkal kiverte a faluból az itt tanyázó 1500 szerb felkelőt. Ez évben az egész falut felgyújtották. 1888-ban a jégverés az egész termést elverte, sőt a házakat is megrongálta s künn a mezőn dolgozó emberekben és barmokban is kárt okozott. A községbeli görög-keleti román templom 1830-ban épült. A lakosok hitelszövetkezetet tartanak fenn. A községhez tartozik Szentjános-pusztja.

Szerbszentmárton.

Szerbszentmárton. A Kisbega-csatorna mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 326, lakosaié 1753, a kik leginkább görög-keleti vallásúak és szerbajkúak. Postája helyben van, távírója és vasúti állomása Ujpecs. Már a középkorban fennállott és ekkor Temes vármegyéhez tartozott. Az 1332—37. évi pápai tized-jegyzék szerint egyházas hely volt. A hódoltság alatt nem pusztult el; de magyar lakosai kivesztek és helyükbe szerbek telepedtek, a kik a helység ősi nevét változtatlanul fenntartották. Az 1717. évi összeírásban a csákovai kerület községei között találjuk 28 lakott házzal. A Mercy-féle térképen is lakott helyként van feltüntetve a becskerek-i kerületben. Az 1761. évi térkép ismét a csákovai kerülethez sorozza. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. Jelenleg *Miskovits* Miksának, továbbá *Tekijarski* Kosztának és Szávának van itt nagyobb birtoka. A régi görög-keleti szerb templom 1770 táján, az újabb pedig 1830-ban épült.

Szöllősudvarnok.

Szöllősudvarnok. Azelőtt Rogendorf. Az Ó-Bega mentén fekvő kisközség. Házainak száma 99, lakosaié 831, a kik közül 390-en magyarok, 145-en német- és 272-en bolgárjok. E helység területe eredetileg a régi Udvarnok (Törzsudvarnok) határához tartozott. Gróf *Rogendorf* József 1840-ben telepítette az anyaközségtől 6 km. távolságra. *Rogendorf* ugyanis nőül vevén *Petrovics* József udvarnoki birtokos leányát, Udvarnok felerészét kapta hozományul. Erre telepítette a helységet, mely az ő nevét nyerte. 1886-ban a gróf *Rogendorf* családtól *Begavári* *Back* Herman vette meg, tőle pedig 1891-ben gróf *Csekonics* Endre v. b. t. tanácsos, a kinek egy díszkert közepén álló kastélya is van a helységben, melyet gróf *Rogendorf* Róbert építtetett. Jelenleg gróf *Csekonics* Sándor lakja családjával együtt. Ugyancsak gróf *Rogendorf* Róbert építtette a temetőkápolnát is, a mely alatt a család tagjai nyugosznak. A római katolikus templom az 1891—93. években épült. A lakosok hitelszövetkezetet tartanak fenn. A községtől éjszakra fekvő *Szöllősudvarnok* helység, mely 1890—1895 között teljesen megszűnt s csekély számú lakossága elszéledt.

Szőreg.

Szőreg. Szegedtől délre, a budapest—orszói vasútvonal mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 780, lakosaié 4054, a kik közül 2493-an magyarok és 1561-en szerbajkúak. Vallásuk római katolikus és görög-keleti. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. E helységet a XIV. század közepén készült Gellért-legenda is említi. E szerint Szent István király uralkodása alatt, 1028 táján, mikor Csanád serege a Tiszánál Ajtonyótól vereséget szenvedett, Szőregre vonult vissza. A helység monostora 1239-ben már fennállott; alapítója azonban ismeretlen. 1335-ben a falu a Gutkeled nembeli *Czibak* család birtokában volt. *Czibak* Mihály fia László fiai Mihály és János 1411-ben a többi szőregi nemesekkel pert folytattak Szeged városa ellen, a határok miatt. János Szőregi *Czibak*nak írta nevét s itt is lakott 1437-ben. A *Czibak* család révén a biharszög vármegyei *Esztári* család is szerzett itt birtokokat. *Esztári* Bálint itteni részzeit II. Ulászló király 1490 december 30-án tőle hűtlenség címén elvevén, azokat *Losonczy* Lászlónak adományozta. A Szőregi család itteni birtokrészei Temesvári *Bodó* Péter birtokába kerültek, a ki azokat 1510 december 31-én *Sárszegi* István szegedi ispánnak zálogosította el. 1511-ben azonban *Bodó* Péter itteni birtokait *Esztári* Imre fiai János és Bálint vették meg. 1536-ban Szőreg még jelentékeny helység volt, 1552-ben azonban a törökök elpusztították. Ez időtől kezdve többen

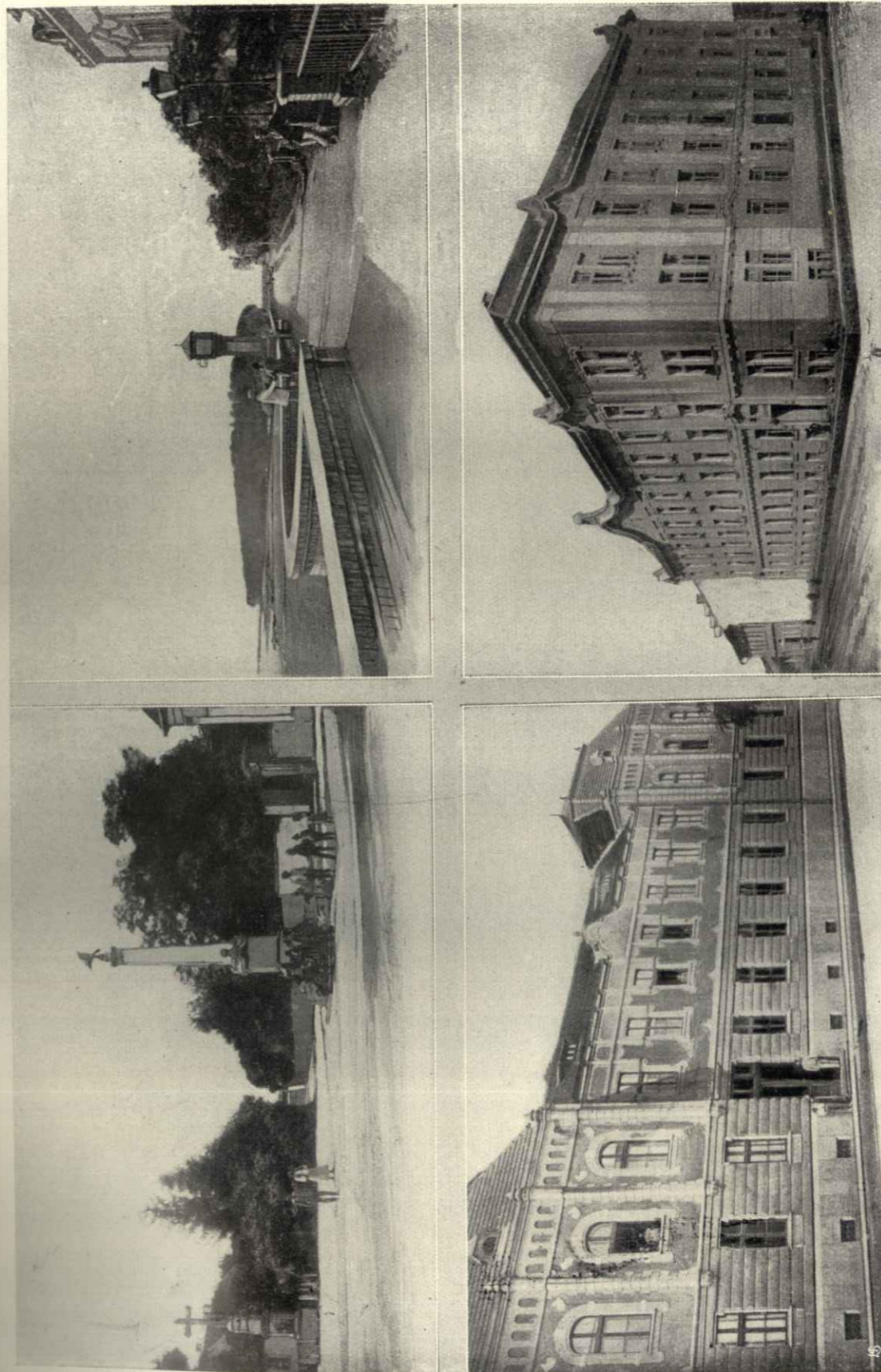
nyertek rá adományt, így 1555-ben *Ethelei*, másként *Kátai* Imre, *Kátai* Ferencz és ennek neje *Mágócsi* Margit, 1561-ben pedig *Paulóczi* Sebestyén és *Darnóczy* István. A XVII. század folyamán Szőreg-pusztán maradt. A temesvári bánság szervezésekor pusztaként a csanádi kerülethez osztották be és bérbe adták. 1718—20-ban *Veliki* Vászó szerb kapitány volt a bérlője, a ki 1723-ban újból bérbe vette, 1735-ben pedig *Ignat* Péter. 1739-ben a puszta már benépesült, de 1739—40-ben lakosait a pestis megtizedelte. 1746-ban a temesvári igazgatóság a szőregi pusztán három községet telepített: Szőreget, Deszket és Szent-Ivánt. 1778-ban Szőreg már 70 házból állott. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. 1785 márczius 5-én a szőregi uradalmat, a melyhez Szőreg, Szent-Iván, Gyála és Új-Szeged falvak, valamint Rábé és Térvár-puszták tartoztak, a pozsonyi kamara eladta Szeged városának. 1849 február 13-án gróf *Hadik* honvédezredes 3000 emberrel véres küzdelem után itt verte vissza *Theodorovics* osztrák tábornok seregét. 1849 márczius 26-án újabb összeütközés volt itt a honvédek s a Szeged felé nyomuló császáriak között. 1849 augusztus 5-én *Haynau* tábornok, az osztrák sereg fővezére, győzelmet aratott itt a *Dembinszkij* Henrik vezérlete alatt álló honvédsereg fölött. Az itteni római katolikus templom az 1816. évben épült. Plebániája már 1333—37-ben fennállott, de megszűnt. 1761-ben állították ismét vissza. A görög-keletiek temploma 1785-ben épült. A szőregi monostort, melyet Szent Fülöp tiszteletére alapítottak, már nemzeti királyságunk első századaiban emelték. 1247-ben a monostor apátja a szegedi polgárokat bevezette Tápé birtokába. A kunok 1280. évi hadjárata alatt pusztult el és többé nem épült fel. Az apátság épületeinek rommaradványai a régi temetőben ma is láthatók. A község jelenlegi legnagyobb birtokosai *Kiss* Károly és *Mór* és *Czukor* Ignác dr. A lakosok hitelszövetkezetet tartanak fenn. Itt van még a szegedi kereskedelmi és kiviteli társaságnak vegyiszergyára, az *Iván* testvérek, továbbá *Weiszberger* Marczel göztégla- és cserépgyára, özvegy *Obsztmayer* Józsefné gőzmalma és *Óthott* István fűrésztelepe.

Tamásfalva.

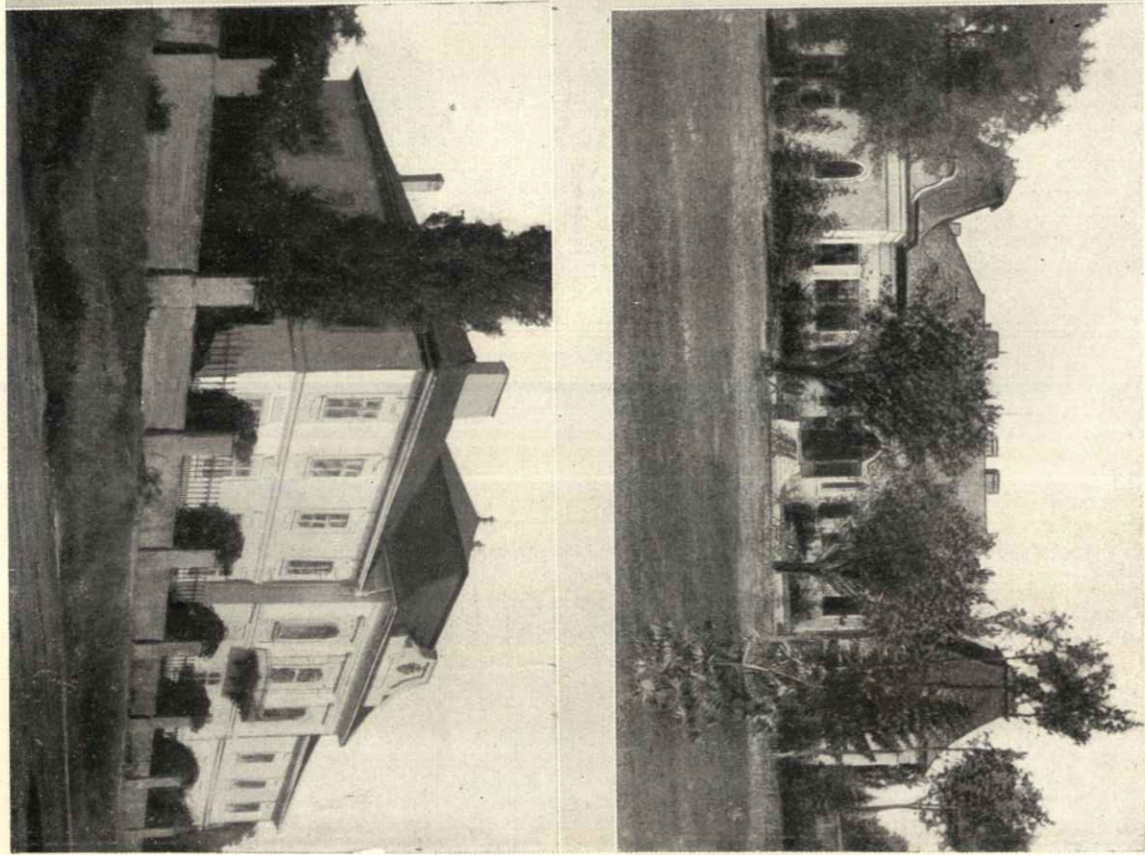
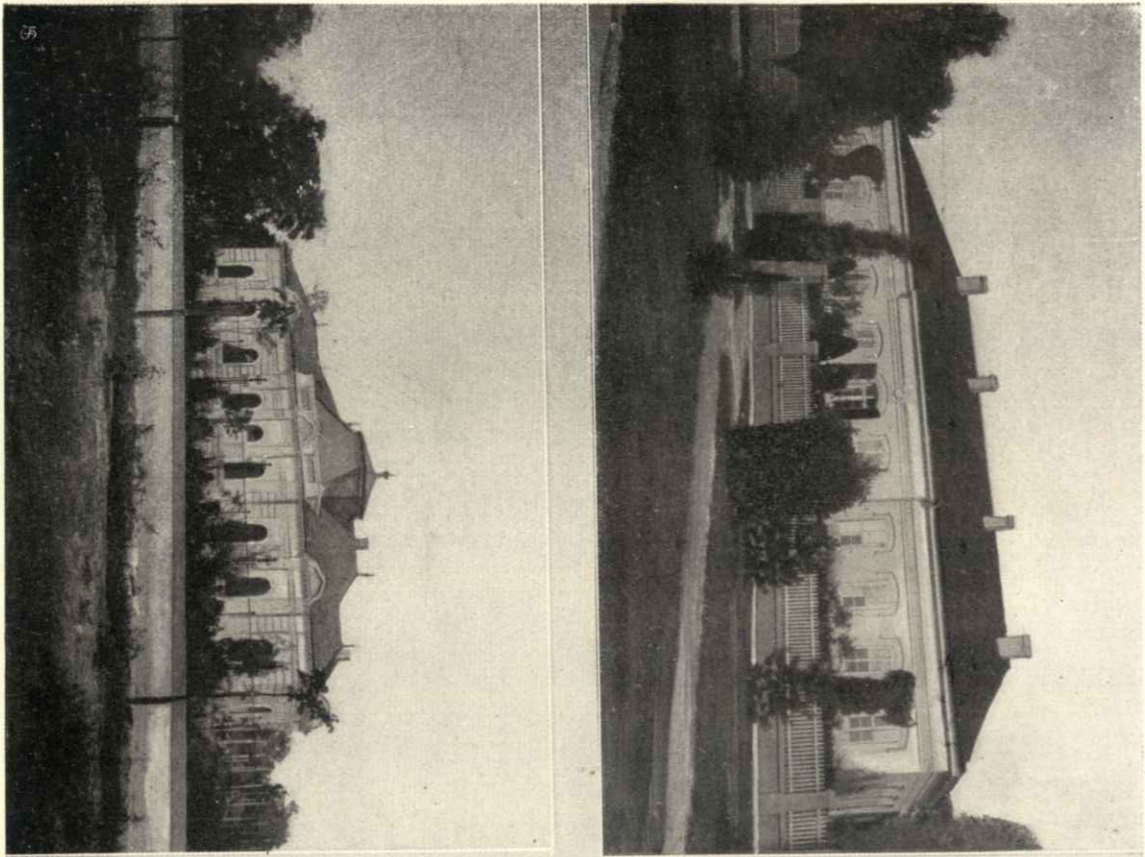
Tamásfalva. Az Ó-Bega mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 291, lakosaié 1816, a kik közül 1133 magyar, 683 németajkú s túlnyomóan római katolikus vallású. Postája és távírója helyben van, vasúti állomása Öregfalva. Ily nevű falut a mai Torontál vármegye északkeleti részén találunk, mely terület akkoriban Temes vármegyéhez tartozott. 1462-ben *Tamásháza* nevű helységről van adatunk, melyet akkoriban a Beregszói *Hagymás* család bírt. A hódoltság alatt teljesen elpusztult. A jelenlegi helység nevét Komori *Bedekovich* Tamás udvari tanácsostól vette, a ki a helységnek birtokosa volt. 1841-ben dohánytermelő magyarok telepedtek ide. 1848—49-ben a szerb felkelők a helységet felperzselték, de a magyar lakosság még idejekorán a Maroson túlra menekült. 1854-ben már ismét benépesült és 1868-ban templomot is építettek. A lakosok hitelszövetkezetet és gazdasági egyesületet tartanak fenn, a mely a délmagyarországi gazdasági egyesület fiókja. Ide tartozik *Mixich* Ágoston-pusztá és *Hetyey-tanya*. A községtől északkeletre feküdt *Hettény* falu, melyet pusztaként az 1723—25 évi gróf *Mercy*-féle térképen találunk, *Hettin* néven. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták és később önálló község lett, melyet 1897 után Tamásfalvával egyesítettek.

Tamáslaka.

Tamáslaka. Azelőtt *Tomasevác*. A Temes balpartján fekvő nagyközség. Házainak száma 557, lakosaié 2732, a kik kevés kivétellel szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. Úgy látszik, hogy a község helyén a török hódoltság előtti korban két falu állott, mert a község két különböző pontján egy-egy templomrom nyomain látszanak. A község két felét ma is két különböző néven: *Csoke* és *Marievo* néven nevezik. A török hódoltságból lakott helyként került ki. Az 1717. évi kincstári összeírásban *Tomaschoviz* néven a pancsovai kerület helységei között találjuk, 20 lakott házzal. A *Mercy*-féle térképen is lakott helynek van feltüntetve. 1750-ben a délmagyarországi kincstári puszták bérlőtársasága bérelte és ekkor a becskerekai kerületbe tartozott. 1760—61-ben a kamara a tiszai és a marosi szerb határőrök számára engedte át új települési helyül. 1767 óta a német-bánsági Határőrvidékhez tartozott s a német-bánsági 12. számú határőrezred egyik századának székhelye lett. Az 1788. évi hadjáratkor, a *Radivojevics* György százados vezérlete alatt álló 300 főnyi csapat védte a *tomaseváci* Temes-hidat, melyet a törökök az október 17—18-iki közötti éjjelen megtámadtak és az egész hídörseget felkoncol-

Törökbecse. — 1. A szabadságtér a szabadság-szoborral. — 2. A Tisza-sétány és a Gradiska. — 3. A kir. járásbíróház. — 4. A m. kir. állami polgári iskola.

Törökkanizsa. — 1—2. A Tallián-féle kúriák. — 3. Gróf Maldeghem-testvérek úrlaka. — 4. Schulppe Vilmos kastélya.

Törökkanizsa. — A kir. járásbíróság.

Törökkanizsa. — A közkórház fölvételi és belgyógyászati pavillonja.

Torontáloroszi. — A régi Csernovich-féle kúria. Most gróf Zichy Ágosté.

Ujszentpéter. — A gróf Szápáry-féle kastély. Jelenleg az aradi gör. kel. román consistoriumé.

ták. Az elesettek sírja a Temes jobb partján levő magaslaton emlékkövel van megjelölve. Az 1848—49-iki szabadságharc alatt a szeptember 2-án vívott első perlaszi csata után, szeptember 9-én, a szerbek *Knicsanin* szerb felkelővezér alatt megszállták a községet és a közelében fekvő magaslatokat, a hol tábort ütöttek. Ez a tábor a német-bánáti határőrök 3. és 4. ezredéből (2472 ember), 1610 szerbiai önkéntesből és 12 ágyúból állott. *Vetter* honvédezredes november 30-án támadást intézett *Tomasevác* ellen; de sikertelenül. Ekkor *Kiss* Ernő tábornok december 5-én újabb támadást intézett a község ellen, melyet *Knicsanin* 4082 emberrel védett. A szerbek heves küzdelem után visszazorították a magyarokat, a kik közül 250-en estek el, míg a szerbek vesztesége 180 ember volt. Délután 3 órakor a magyar sereg megkezdte a visszavonulást Nagybecskerek felé, míg a szerbek Jarkovácra vonultak s csak egy száz főből álló csapatot hagytak vissza; *Kiss* Ernő azonban *Damjanics* egyesülve, újabb támadást tervezett *Tomasevác* ellen, de *Damjanics*ot a szerbek Jarkovácra meglepték és előnyomulását megakadályozták. Mikor *Kiss* Ernő december 14-én este *Tomasevác* előtt megjelent, a szerbek kis csapata s a község lakossága éjjel titkon elhagyta a sáncokat és elmenekült. Másnap a magyarok behatoltak a községbe, melyet felgyújtottak. *Kiss* Ernő ezután gyorsan továbbvonult s Szárcsánál *Damjanics*csal egyesült. 1849 május 7-én *Perczel* Móricz a község határában fényes győzelmet aratott a *Puffer* ezredes vezérlete alatt álló császáriakon és szerb felkelőkön. A görög-keleti templom 1773 körül épült. Itt őrzik *Radivojevic* György századosnak 1788 augusztus 14-én kelt végrendeletét is. A római katolikus templomot 1908-ban emelték. Jelenleg özvegy *Radosavljevic* Vazulnének, *Heitzmann* Györgynek és a kir. kincstárnak van itt nagyobb birtokuk, *Imrich* Ernőnek pedig gözmalma.

Tárcsó. Azelőtt Sztarcsova. A Duna és a Nadella folyó között fekvő nagyközség. Tárcsó.
Házainak száma 753, lakosaié 3797, kik nagyrészt magyarok, német-, horvát- és szerbajkúak és római katolikus és görög-keleti vallásúak. Az 1723—25. évi térképen Starzova néven, a pancsovai kerületben, a lakott helyek között találjuk. Lakosai ekkor már szerbek voltak. Mikor 1761-ben Mária Terézia a rokkant katonák gyarmatosítását elrendelte, Sztarcsovára is telepítettek ilyeneket. 1765—68-ban német családok költöztek ide, míg a szerbek egy része eltávozott. II. József császár 1768 május 7-én délmagyarországi útja alkalmával ezt a községet is meglátogatta. 1872-ig a német-bánáti Határőrvidékhez tartozott, de ekkor Torontál vármegyébe bekebelezték. Az 1873. évi kolerajárvány a lakosság 10 százalékát ragadta el. A községben három templom van: két görögkeleti szerb és egy római katolikus. Az utóbbi 1868-ban épült. Jelenleg a vojloviczi kalugyerkolostor, maga a község, *Milutinovic* S. fiai és a m. kir. erdőkincstár a legnagyobb birtokosai. Van a községben hitelszövetkezet, önkéntes tűzoltó-egyesület, temetkezési egyesület, a délvidéki szerb földművelők egyesületének fiókja, egy téglas és cserépgyár s egy gyapjúkartoló-gyár. A határban fekszik a Pillmann Nukadomb, mely tele van esontmaradványokkal. Ügylátszik, hogy hajdan temetkezési helyül szolgált. A községhez tartozik *Milutinovic*-puszta és a vojloviczi kalugyerkolostor. Az utóbbit pusztaként a Mercy-féle térképen is megtaláljuk. A kolostor 1761-ben már fennállott és körülötte házesoport is volt, mely azonban az 1783. évi térképen már nincs feltüntetve.

Teremi. Azelőtt Kis-Teremia. A nagyikindai járásban fekvő nagyközség. Teremi
Házainak száma 270, lakosaié 1231, a kik nagyjából németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája helyben van, távirója és vasúti állomása Mária-földe. E község az egykori Kutas-Teremi helyén épült, melynek történetét Mária-földe községnél ismertettük. Kutas-Teremi, a Temesvár visszavétele alkalmával indított hadjáratok alatt elpusztulván, egy ideig marhakereskedőktől bérelt legelő volt. A temesvári igazgatóság e pusztára Vesztfáliából, Elzászból és Lotharingiából származó német és francia gyarmatosokat telepített, a kik két községet alapítottak, *Marienfeld*et és *Albrechtsflurt*et. Az utóbbi a mai Teremi. Telepítését Neumann temesvári igazgatósági tanácsos, az 1770—71. években fejezte be. Az első település alkalmával 80 házat építetett, de a község lakossága rövidesen újabb települőkkel jelentékenyen gyarapodott, úgy hogy 1838-ban már 1176 lakosa volt. Ekkor gróf *Nákó* Sándor volt a földesura. A római katolikus templom 1856-ban épült; 1770-ben már iskolájuk is volt. 1849 augusztus 6-án *Dembinszky* Henrik honvéd tábornok hadát, mely a szőregi csata után Temesvár felé húzódtott, az osz-

trákok itt érték utól, heves összütközés ellenére sem tudták a honvédeket útjuk folytatásában meggátolni. 1873-ban a kolera dühöngött a lakosok között. Van itt hitelszövetkezet és társaság.

Tiszahegyes.

Tiszahegyes. Nagyikindától nyugatra fekvő nagyközség. Házainak száma 583, lakosaié 3380, a kik nagyrészt szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája helyben van, távirója és vasúti állomása Bocvár. E helység eredetileg a mai Tiszahegyestől keletre, körülbelül egy mértföldnyire feküdt, azon a helyen, melyet a nép az ott található rommaradványokról ma is *Gradistye* néven nevez. Régi neve *Hegyesegyház* volt. Az első adatot Róbert Károly király korából találjuk róla. 1339-ben a csanádi káptalan a király parancsára megújítja határait és beiktatja régi birtokosát Miklós fia Bálintot. 1433—1442-ben a Berekszői *Hagymási* család birtokában találjuk. 1458-ban Mátyás király Horogszei *Szilágyi* Mihálynak adományozta. Ennek halála után *Kinizsi* Pál temesi főispán nyerte adományul, a ki itt kastélyt is építtetett, melynek nyomai ma is láthatók. 1489-ben Kinizsi Pál a kastélyt, a falut, valamint a hozzátartozó Hollós-pusztát *Haraszthi* Ferencnek s nejének adta el. A kastély alkalmasint Bali bég 1529. évi rablójáráta alatt pusztult el, de a falut a Berekszői *Hagymási* család ismét megszerezte s 1561-ig bírta, a mikor I. Ferdinánd a hűtlenségbe esett *Hagymási* Kristóf itteni birtokait *Kerecsényi* László gyulai kapitánynak adományozta. A XVII. század közepén is még lakott hely volt. 1647-ben *Erdélyi* István balassagyarmati alkapitány bírta. A török hódoltság alatt a falu a régi Hegyes közelében állott és ekkor *Idios* néven volt ismeretes. Szerb lakosai a törökök kiűzése után is megmaradtak. 1717-ben a becskerek-i kerületbe osztották be 30 házzal. De a folyton zaklatott lakosok 1720-ban a falut elhagyták és a temesvári igazgatóság csak nagy bajjal tudta őket ismét összeszedni. 1738 őszén a pestis pusztította a lakosokat, majd a környéken csatangoló rablók veszélyeztették a közbiztonságot, úgy hogy 1739-ben a Ghillányi ezred egy osztályát kellett ide helyezni. 1751 május 5-én a marosi szerb határőrvidéki katonaság részére letelepülési helyként jelölték ki. 1838-ban *Tajnay* János volt a földesura, kinek akkoriban híres gazdasága volt. Jelenleg báró *Baich* Iván a legnagyobb birtokosa. A lakosok önkéntes tűzoltó-egyesületet és szerb földművelő szövetkezetet tartanak fenn. A görög-keleti szerbek temploma 1787-ben épült. A községhez tartozik Morotva-pusztá, Iván-major és Margit-major. Morotva-pusztá területén a középkorban egy hasonló nevű falu feküdt, mely Halász és Morotva összeolvadásából keletkezett. Midőn II. Endre király 1211-ben a tihanyi apátságot megerősítette összes birtokaiban, a megerősítő levélben szerepel Morotva is, az apátság ősi birtokaként, a hol az apátság halásza laktak. Szomszédja: *Halászfalu* eredetileg a Csanád nemzetségé volt és e nemzetség többi birtokainak a sorában osztozott. A nemzetség valamelyik tagja azután a tihanyi apátságtól megszerezte Morotvát s összekapcsolta Halászfaluvval. 1285-ben már *Halászmorotva* néven szerepel. Ez időtájt a kun származású *Kór* nemzetség eszközölt ki rá adománylevelet. 1321-ben Róbert Károly a Kór nembeli *Kondam* ispánnak adományozta. Fia György kérelmére Nagy Lajos király 1350-ben kivette a falut az összes országos bíróságok hatásköre alól. Idővel a Csanád nemzetségből származó *Telegdy* visszaszerezték itteni birtokukat, a melyre *Telegdy* István új adománylevelet nyert. A török hadjárat alatt elpusztult. A XVII. században rácz pásztorok telepedtek ide; de 1717-ben mindössze hat házból állott és lakosai is lassanként elszéledtek. 1723-ban már ismét pusztaként szerepel. A mai Morotva-pusztá határában állott a középkorban *Solt* község is. Ez is a Csanád nemzetség ősi birtoka volt. 1447-ben *Dánfi* Lászlónak is volt itt birtoka, a ki azt *Nagymihályi* Lászlónak zálogosította el. Úgy látszik, hogy e birtokrészt *Muronyi Kónya* Demeter szerezte meg, a kinek az özvegye 1479-ben a budai káptalannak adományozta. A török hódoltság alatt magyar lakosai kivestek és helyükbe szerbek telepedtek, a kik a község nevét *Szutára* változtatták. 1647-ben és 1700-ban még lakott hely volt, de ezután nyoma veszett. Tiszahegyes közelében feküdt *Füzesfalva* is, melyet 1561-ben I. Ferdinánd király *Kerecsényi* Lászlónak adományozott. Itt volt valahol még *Vámhalom* falu is, mely az 1405—1442. években Becse várával kapcsolatban fordul elő. 1462-ben Temes vármegyéhez számították, de inkább a régi Torontál vármegyéhez tartozott.

Tiszaszentmiklós.

Tiszaszentmiklós. Tiszamenti nagyközség. Házainak száma 617, lakosaié 3700, a kik között 1500 a magyar, 560 német-, 300 tót-, és 1340 szerbajkú. A hitfelekezetek között a római katolikusok és a görög-keletiek vannak a legtöb-

ben. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. Középkori neve *Rassán-Szent-Miklós* volt. A Csanád nemzetség ősi birtoka. 1280-ban a kunok kifosztották és felégették. Ez alkalommal Pongrácz fiának, Tamás ispánnak az iratai is elpusztultak, mire 1285 április 26-án IV. László király új adománylevelet állított ki részére. 1337-ben a halastó felőli fele a *Telegdyeknek*, a mezőség felőli fele a *Makófalviaknak* jutott. 1360-ban *Telegdy* Tamás kalocsai érsek és öccse Kelemen kapta. 1475-ben özvegy Zombori *Telegdy* Tamásné is birtokos volt itt. 1514-ben *Telegdy* Gábor az ő részét a budai káptalannak adta el. A törökök alatt pusztulásnak indult. 1557—58-ban csak tíz szerb lakosa volt. Ez időtájt Zombori *Telegdy* László és György hűtlenségbe esvén, I. Ferdinánd az ő részüket 1558 október 9-én *Bélavári* Jánosnak és *Telegdy* Gáspárnak adományozta. 1561-ben *Telegdy* Mihály részét *Kerecsényi* László kapta. *Makó* László részét 1564-ben János Zsigmond fejedelem *Varkocs* Tamásnak adományozta, a mit azonban a királyi adórovó nem vett tudomásul. 1582-ben a helységet már csak öt szerb juhász lakta. 1653-ban *Béteki* Pál és *Olasz* Pál eszközöltek ki a falura nádori adományt. 1717-ben ismét gyarapodott és már 30 házból állott. Ekkor a csanádi kerületbe osztották be. 1779-ben *Kis-Szent-Miklós* néven Torontál vármegyébe kebelezték. 1781-ben *Bogyó* Mihály és tőle 1797-ben egy *Jettin* József nevű török vette meg, a ki itt házat is építtetett magának. 1811-ben örökösök nélkül halván el, a község a kincstárra szállott vissza. 1816-ban József nádor vette meg. Német lakosai 1797 után, magyar lakosai pedig 1831 után költöztek ide. Jelenleg *Hirschl* Samu, *Hirschl* Hermán, *Hirschl* Ábrahám és *Mindloch* Mihály a legnagyobb birtokosai, a kik 1908-ban vásárolták meg. A görög-keletieknek már a XVIII. században is volt itt templomuk, de a mostani 1822-ben épült. A római katolikus kápolnát József nádor 1825-ben építtette, a templom pedig 1907-ben épült. Van a községben önkéntes tűzoltó-egyesület, gazdasági hitelszövetkezet és *Glück* Rézso gözmalma. A mai Tiszaszentmiklóstól délre állott a középkorban *Rassán* falu, mely szintén a Csanád nemzetség ősi birtokai közé tartozott. Az 1552. évi hadjárat alatt a falu teljesen elpusztult. A középkorban már plebániája is volt, melyről az 1334. évi tizedjegyzék is megemlékezik. A Kérbara nevű mocsár helyén feküdt a középkorban *Egyházas-Kér*, mely szintén a Csanád nemzetségé volt. Tamás ispán itt építtette fel nemesi kúriáját s innen gazdolta uradalmát. Templomáról már 1247-ben van említés. 1280-ban a kunok felégették, de 1337-ben ismét fennállott. Itt született a Csanád nemzetség legnagyobb alakja: *Csanád* esztergomi érsek. — A mai Tiszaszentmiklós és Csóka között feküdt *Temerkény* falu is, mely szintén a Csanád nemzetségé volt és valószínűleg *Bali* bég 1529. évi rablójáráta alatt pusztult el.

Tiszatarros. Azelőtt *Tarras*. A Tisza mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 312, lakosaié 2107, a kik leginkább szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája Kumán, távirója és vasúti állomása Melencze. Egyike a vármegye legrégebb helységeinek. *Tarros* (*Torhús*) földjéről már Béla király névtelen jegyzője is megemlékezik 1200 táján írt művében. Az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékekben nevét *Tarhús* alakban az egyházas helyek között találjuk. 1422—1439-ben is említik az oklevelek. Innen származott a *Tarrosi* család, melynek egyik tagja 1422-ben királyi emberként szerepel, továbbá a *Tarhosi Kenéz* család is, melynek tagjai sorából Miklós 1439-ben szintén királyi ember. A hódoltság alatt elpusztult. Az 1723—25. évi gróf Mercy-féle térképen a becskerek-i kerületben az elpusztult helységek között szerepel. 1750-ben a délmagyarországi kincstári puszták bérlőtársasága bírta bérben, de 1752-ben a tiszamurósi határőrök részére jelölték ki letelepedési helyül. 1774-ben a kikindai kiváltságos kerülethez csatolták. 1775—78-ban 20 család elköltözött innen a dunai Határőrvidékre. 1817. évi augusztus 1-én a kerülethez tartozó többi községekkel együtt kiváltságlevelet nyert. 1876-ban Torontál vármegyébe kebelezték. A községbeli görög-keleti templom 1851-ben épült.

Tóba. A zombolyai járáshoz tartozó kisközség. Házainak száma 222, lakosaié 1762, a kik részben magyarok és németajkúak s túlnyomóan római katolikus vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása Magyarcsérnye. E helység az újabb időben alakult. A szenthubert-tóbai uradalmat 1789-ben gróf *Zichy Ferraris* Róbert tábornagy impetrálta, kinek a leányát gróf *Zichy-Ferraris* Ferencz altábornagy vette el. A *Zichyek* eladták *Chambord* herceg francia trónkövetelőnek, a ki valószínűleg a kastélyt és a templomot építtette. A gazdaságot báró *Billot*

Tóba.

Cirill és fiai kezelték körülbelül 50 éven át. *Chambord* herceg halála után a birtok örökösödés útján a *pármai hercegre* szállott, kinek halála után Illés herceg kapta és ettől megvette a délmagyarországi földbérlo és parcellázó bank, mely azután 1910—1911-ben parcelláztatta. 1848-ig Nagy-Tóba néven önálló pusztá volt. Temploma 1876-ban épült. A község lakosai hitelszövetkezetet tartanak fenn. Ide tartoznak: Emilia-, Henriette-, Karolina- és Melánia-majorok.

Tógyér. A zsebely—csákova—bókai helyi érdekű vasút mentén fekvő nagyközség, házainak száma 180, lakosaié 1179, a kik nagyrészt románajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása Gyér. E helység 1760—70 között keletkezett, a midőn marosmenti románokat telepítettek ide. Az 1723—25. évi gróf Mercy-féle térképen még nincs feltüntetve; de az 1761. évi katonai térképen már pusztaként, Togier alakban találjuk a csákovai kerületben. Kevéssel ezután történt a románok letelepedése is. 1801-ben a zágrábi káptalan, illetőleg az aurániai perjelség birtokába került. Jelenleg is a zágrábi főkáptalannak, *Zsiross* Józsefnek, Récesei Ede dr-nak van itt nagyobb birtokuk. A görög-keletiek temploma 1778-ban épült, de helyére 1907-ben új templom került. A községhez tartozik Zsibova-pusztá.

Tolvád. Azelőtt Tolvádia. A Berzava-csatorna mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 345, lakosaié 2000, a kik közül 674-en német-, 1035-en román- és 267-en szerbajkúak és vegyesen római katolikus és görög-keletiek. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. A középkorban Temes vármegyéhez tartozott és *Tolvajd* néven szerepelt. Első ízben egyházas helyként, az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékekben fordul elő. 1462-ben Berekszői *Hagymás* Miklós birtoka. Miután *Szentgyólti* Jánost testvérül fogadta, ez a Hagymás család itteni birtokaira igényt tartott. A hódoltság alatt a helység nem pusztult el. A XVII. században nem a mai helyén, hanem a Jark nevű dülő részben feküdt és ekkor Tolvadja és Tolvadin volt a neve. Az 1717. évi kincstári összeírásban, a csákovai kerületben, a lakott helyek között találjuk, 30 házzal. Kevéssel ezután elpusztult. A gróf Mercy-féle térképen Tollwacz alakban lakatlan helységként van feltüntetve, a becskerek-i kerületben. II. József alatt *Gyertyánffy* Antal, Lukács és Kristóf vásárolták meg. 1838-ban Bobdai Gyertyánffy Dávid volt a földesura. Jelenleg *Dániel* Lászlónak, *Gasztonyi* Lőrincznek és *Rittinger* Ádámnak van itt nagyobb birtoka. A községbeli régi kúriát Gyertyánffy Kristóf 1790 táján építtette. A községben két templom van, az egyik a szerbeké, a másik a románoké. Van a községben hitelszövetkezet, lecsapoló társulat, önkéntes tűzoltóegyesület, gőzmalom és olajsajtoló. Az előbbi *Frekot* Miklóssé és társaié, az utóbbi *Stein* Péteré. A községhez tartozik Lili és Gasztonka major, Lőrincz-major, Miska-major, Erzsébet-telep, továbbá a Stein-, Binder-, Neff-, *Frekot* Miklós- és a *Frekot* József-tanyák. Tolvád táján feketett a középkorban *Mura*, melyről az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékek szintén megemlékeznek. 1492—94-ben *Magyarmura* és *Tótmura* nevű pusztákról is vannak okleveles adatok. E tájon feküdt a *Posáros-tó* is, mely 1343-ban *Uj-udvar* tartozékként szerepel.

Torontálalmás. Azelőtt csak Almás. A Temes mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 648, lakosaié 3480, a kik túlnyomóan németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája és távirója helyben van, vasúti állomása Cserépalja és Ferenczhalom. A község az úgynevezett Maxondi kerületben feküdt, melyről 1385-ben van első ízben adatunk. Ezt a területet Zsigmond király Sismán bolgár császár egyik hozzámekült fiának *Fruzsín*-nak adományozta. V. László király alatt ez a pusztá terület Szentmiklósi *Pongrácz* Jakab kezére került. A helység a XVII. század végén, vagy a XVIII. század elején alakult. Még a hódoltság alatt szerb halászházak települtek e tájra, a mai községtől mintegy félórányi távolságra, a hol a hagyomány szerint egy terebélyes almafát találtak és e telepet ez után *Jabukának* (magyarul: almafa) nevezték el. Temesvár visszavétele után, 1718-ban, már 15 lakott háza volt. Midőn az 1723—26. években gróf Mercy tábornok a temesvári bánóság területén Határörvidéket szervezett, Jabukát a csákovai kerületbe osztotta be; mikor Mária Terézia a rokkant katonákat gyarmatosította, ide is telepedtek katonaviselt németek, kik 1765—66-ban annyira megszapordtak, hogy Jabukán már nem találtak helyet. A katonai parancsnokság tehát a Jabuka határában fekvő *Govedarovác* pusztán jelölt ki számukra telephelyeket. Az új jövevények e pusztán földalatti üregekben voltak kénytelenek lakni. 1788-iki török betörés hírére a német lakosok egy része a Bácskába menekült. A törökök

azután csakugyan fel is perzselték a községet, mely a templommal együtt leégett. A Határörvidék felosztása után, 1872-ben Torontál vármegyébe kebelezték. 1888-ban a helység az *Almás* nevet nyerte. Az 1848—49-iki szabadságharc alatt a község hazafias érzelmű lakossága a nemzeti ügy mellett állott, mi miatt a szerb felkelők 20.000 forint sarzot vetettek ki reá. Az itteni régi római katolikus templom a katonai kincstár költségén, 1775-ben épült, 1788-ban azonban a török betörés alkalmával leégett, de 1792-ben a kincstár újból felépítette. 1828-ban ismét új templomot emelt a község. A helység főutcáján ódon kökereszt áll, melyet állítólag azok a lakosok emeltettek, a kik 1788-ban a törökök elől menekülve, szerencsésen visszatérhettek házi tűzhelyeikhez. Van a községben önkéntes tűzoltó-egyesület, a vörös kereszt-egyesületnek és a délmagyarországi gazdák egyesületének fiókja, keményítő gyár és egy motoros malom; az előbbi *Ludwig* Gottfriedé, az utóbbi a *Jerger* és *Lorenz* czégé. A községhez tartozó egyik dülőjét Háromhalom-dülőnek nevezik, az ott látható három halom után, melyek vagy tömegsírok, vagy ősi őrhalmok. Ide tartozik Nádálja gyártelep.

Torontáldinnyés. Azelőtt Dinyás. A párdányi járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 310, lakosaié 1665, a kik kevés kivétellel szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája és távirója helyben van, vasúti állomása Ujpecs. E helység a török hódoltság alatt már megvolt. Az 1717. évi kincstári összeírás alkalmával a temesvári kerülethez tartozott 50 lakott házzal. A Mercy-féle térképen *Dingnas* alakban van feltüntetve. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. Jelenleg *Schwarz* Lajosnak van itt nagyobb birtoka. A görög-keleti szerbek temploma 1840-ben épült. A lakosok földműves szövetkezetet tartanak fenn. A határhoz tartozó egyik dülőt *Szeliste* dülőnek nevezik. A hagyomány szerint, midőn a XVII. században a szerbek itt letelepedtek, a falu ezen a helyen feküdt. A községhez tartozik Zsivanovics-tanya.

Torontálgyülvész. Azelőtt csak *Gyülvész*. A temesvár—módosi vasút mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 270, lakosaié 1460, a kik közül 987-en románajkúak és a kik nagyrészt görög-keleti vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. A középkorban e vidéken egy Gyülvész nevű pusztát találunk, a melyről az 1433—1497. években kelt oklevelek emlékeznek meg. Csánki Dezső e pusztát Vojtek vidékén keresi. 1433-ban a Vojthai *Bobal* család birtoka. 1462-ben *Majosi* György itteni birtokát *Upori* László fiának Pálnak zálogosította el. A török hódoltságból lakott helyként került ki. Az 1717. évi kincstári összeírás alkalmával, Giulaws alakban a csákovai kerület községei között találjuk, 27 lakott házzal. A Mercy-féle térképen Julves alakban van feltüntetve. Az 1761. évi katonai térképen már jelentékeny faluként szerepel. 1779-ben Torontál vármegyébe kebelezték. 1781-ben *Dadán* (*Dadányi*) Naum és Konstantin vásárolták meg. 1838-ban Dadányi Konstantin volt a földesura. E család után a gróf *Kinskyek* örökölték, a kik itteni birtokaikat 1909-ben felparcellázták. A községbeli templom a görög-keleti hitfelekezeté. A lakosok hitelszövetkezetet tartanak fenn. A községhez tartozik Welter-tanya és Podavka-tanya.

Torontálkeresztés. Azelőtt Keresztés. A Temes mentén fekvő magyar nagyközség. Házainak száma 162, lakosaié 1050, a kik leginkább római katolikus vallásúak. Postája és távirója, vasúti állomása helyben van. E helységet 1868-ban telepítette *László* Miklós, a m. kir. közalapítványi uradalom bérloje, 80 teleppel. 1892-ben az uradalom újabb 78 telepet osztott szét. Jelenleg a m. kir. közalapítványi uradalomnak van itt nagyobb birtoka. A község eredeti neve *Keresztúr* volt. A lakosok hitelszövetkezetet és gazdakört tartanak fenn. A határbeli egyik dülőt *Óregfalunak* nevezik; ennek a helyén feküdt az árvízről 1871-ben elpusztított Lászlófalva és a Temető dülő volt a temetője. A községhez tartozik a Torontál-keresztési-pusztá.

Torontáloroszi. Azelőtt Kisoroszi. A zombolyai járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 509, lakosaié 3050, a kik közül 2089-en magyarok, 620-an német- és 341-en románajkúak s leginkább római katolikus vallásúak. Postája helyben van, távirója és vasúti állomása Szenthubert. A középkorban *Oroszi* néven említik az oklevelek. Az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékekben is szerepel és így ekkor plebániája volt. A hódoltság alatt nem pusztult el. Az 1717. évi kincstári összeírásban, *Horoschin* néven, a becskerek-i kerületben találjuk, tíz lakott házzal. A Mercy-féle térképen, Mally Oroszin néven, a lakatlan helyek között szerepel. Később a délmagyarországi kincstári puszták bérlőtársasága bírta bérben. 1767-ben

Torontáldinnyés.

Torontálgyülvész.

Torontálkeresztés.

Torontáloroszi.

németeket telepítettek ide, 1776-ban azonban Szeged vidéki magyarokat is. A kincstári jószágok elárverezésekor *Stefanovics* Bazil vette meg és tőle *Vidákovics* császári kapitány birtokába jutott. 1838-ban Mácsai *Csernovics* Pál volt a földesura, utána báró *Sina* Simon, kinek birtokait gróf *Zichy* Ágost gyermekei, Mária, Fedora és Anasztázia örökölték és most ők a helység legnagyobb birtokosai. A községbeli régi kúriát *Csernovics* Pál 1823-ban építtette. A római katolikus templom 1802-ben épült, 1832-ben megnagyobbították. A gör.-keleti román templomot 1797-ben emelték. Az egyház egy ezüst kelyhet őriz 1614-ből, melyet *Csernovics* Pál első neje, gróf *Zorich* Sarolta ajándékozott. 1836-ban 70-en haltak itt el kolerában. Van a községben gazdakör, iparos és polgári olvasókör, hitelszövetkezet, fogyasztási és értékesítő szövetkezet és gróf *Zichy* Ágost gőzmalma. A községhez tartoznak György-, Hedvig- és Ifigenia-majorok.

Torontál-
szécsány.

Torontálszécsány. Temesmenti nagyközség. Házainak száma 447, lakosaié 2596, a kik túlsúlyban németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. E helység területén feküdt a középkorban a Keve vármegyéhez tartozó *Alakszeg* (*Alagszeg*) falu, mely Csánki Dezső szerint a mai Bókával és Szárcsával volt határos. E helységről első ízben 1338-ból van adatunk. 1423-ban az *Alagszegi* család birtoka. A mai Torontálszécsány valószínűleg a török hódoltság alatt keletkezett az elpusztult *Alagszeg* helyén, vagy annak szomszédságában. Az 1717. évi összeírásban, *Sechun* néven, a becskereki kerületben, 27 lakott házzal fordul elő. A Mercy-féle térkép a régi *Alakszeget*, *Allasig* alakban Bókával szemben, a Temes éjszaki partjára helyezi át, de e térképen Szécsányt is megtaláljuk, a lakott helyek között *Szeczan* alakban. 1779-ben Torontál vármegyéhez csatolták. 1801-ben a zágrábi káptalan nyerte adományul. 1806-ban szerb lakosai innen elköltöztek és helyükbe németek telepedtek le. A római katolikus templom 1833-ban épült. A lakosok takarékpénztárt és hitelszövetkezetet tartanak fenn. A községben van tejszövetkezet, mely 1898-ban alakult és második volt az egész megyében. A községhez tartozik Malamegya-tanya.

Torontálsziget.

Torontálsziget. Azelőtt Szakula. A Temes mellett fekvő nagyközség. Házainak száma 650, lakosaié 2890, a kik leginkább szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája és távírója helyben van, vasúti állomása Antalfalva. E község helyén már a középkorban is kellett valamely helységnek lenni, a mit a határbeli *Truntály* nevű területen ásás és szántás alkalmával talált középkori pénzek és rommaradványok is igazolnak. Ez irányban azonban az okleveles adatok hiányzanak. Annyi kétségtelen, hogy e helység a török hódoltság végén már megvolt. Az 1717. évi összeírásban, *Szakugla* néven, a pancsovai kerületben, a lakott helyek között szerepel 12 házzal és az 1723—25. évi gróf Mercy-féle térképen is. 1767 óta a német bántási Határőrvidékhez tartozott s a 12. számú német-bántási határőrezred egyik századának székhelye volt. Az 1775—78. években a kikindai kiváltságos kerületből több család telepedett itt le. 1872-ben, a Határőrvidék feloszlata után, Torontál vármegyéhez csatolták. Jelenlegi nevét 1888-ban kapta. A görög-keleti szerbek temploma 1844-ben épült. Van a községben hitelszövetkezet is. Vannak, a kik a *Truntály* dülőről azt tartják, hogy itt vár lett volna és itt lett volna a vármegye székhelye is s hogy a megye innen nyerte volna nevét, ezt azonban semmiféle okleveles adat nem igazolja. Igaz, hogy az itt felszínre kerülő leletek és épületnyomok szerint itt valaha valamely ősrégi telep lehetett, de hogy mi volt, azt megállapítani egyelőre nem lehet. A községhez tartozik Tatarin, Símak, Kotvas, Tóth, Muzsik, Zsolnai, Ivanovics-tanya, Budu és Piesz szőlőtelep.

Torontáltorda.

Torontáltorda. Azelőtt csak Torda. A törökbecsei járásban fekvő magyar nagyközség. Házainak száma 577, lakosaié 4457, a kik római katolikus vallásúak. Postája helyben van, távírója és vasúti állomása Melencze. Az 1723—25. évi gróf Mercy-féle térképen a becskereki kerületben, az elpusztult helyek között találjuk. 1750-ben a délmagyarországi kincstári puszták bérlő társasága bérelte. 1776-ban szegedvidéki magyarok is telepedtek ide. 1781-ben gróf *Pejacsevich* József vásárolta meg. Ennek utóda *Pejacsevich* Zsigmond, 1797-ben Szeged, Csongrád és Szentés vidékéről ismét magyarokat telepített e helységbe. A gróf *Pejacsevich* család 1904-ig volt itt birtokos, a mikor a birtokot az itteni gazdák között felparcellázták. A községbeli római katolikus templom 1848-ban épült. 1816-ban az árvíz okozott benne nagy kárt. Az 1848—49-iki szabadságharc alatt a melenczei szerbek

a falut felgyújtották, mire a lakosok Makóra és környékére menekültek előlük. Van a községben hitelszövetkezet, néptakarékpénztár és gazdakör. 1901-ben a Hodáj utca végén téglavetés közben, körülbelül három méter mélységben népvándorlaskorabeli lovassírt találtak.

Torontáldudvar.

Torontáldudvar. Azelőtt Idvor. Temesmenti nagyközség. Házainak száma 403, lakosaié 2177, a kik túlnyomóan szerbajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája helyben van, távírója Ujzora, vasúti állomása Antalfalva. E község már a hódoltság alatt megvolt. Az 1717. évi kincstári összeírásban a pancsovai kerületben találjuk, összesen négy lakott házzal. De csakhamar azután teljesen elnéptelenedett. A Mercy-féle térképen már lakatlan helyként van jelezve. 1750-ben szintén a délmagyarországi kincstári bérlők társasága bírta bérben. 1753-ban a tiszamari Határőrvidékről bevándorolt szerb határőrökkel ismét benépesült, 1768—70-ben újabb szerb határőrcsapatok telepedtek ide, 1775—78-ban pedig a kikindai kiváltságos kerületből is jöttek telepes családok. 1872-ben Torontál vármegyébe kebelezték. Jelenleg a kir. kincstárnak van itt nagyobb birtoka. Az itteni görög keleti templom 1803—1809-ben épült. A község határához tartozó *Kralyevaunka* és *Ruszovaunka* dülőkben két őrhalom emelkedik.

Torontáltűzfalu.

Torontáltűzfalu. Azelőtt csak Újfalu. A Berzava-csatorna mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 102, lakosaié 757, a kik magyarok és németajkúak s leginkább római katolikus vallásúak. Postája Ólécz, távírója Istvánvölgy és vasúti állomása Szécsenfalva. Eredeti neve *Krivobara* volt. 1783—89-ig kincstári pusztá, melyet marhakereskedők bírtak bérben. Később a báró *Bedekovich* család birtokába került és az övé volt 1860-ig. 1880-ban a *Gyertyánffy* család szerzett itt birtokokat és most is *Gyertyánffy* László dr. a legnagyobb birtokosa. 1848-ban a szerbek az egész helységet felperzselték. A lakosok elmenekültek s csak 1850 után kezdett a helység ismét felépülni. Jelenlegi nevét 1888-ban nyerte. A községhez tartozik *Gergelypuszta*, (azelőtt *Gyertyánffy-tanya*).

Torontál-
vásárhely.

Torontálvásárhely. Azelőtt *Debeljácsa*. A nagybecskerek—pancsovai vasútvonal mentén fekvő magyar nagyközség. Házainak száma 1397, lakosaié 5170, a kik református vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. Eredeti neve *Develák* volt, később *Debelják* és *Debeljácska*. 1750-ben szintén a délmagyarországi kincstári puszták bérlő társasága bérelte. 1766-ban a kamara a tiszai és a marosi szerb határőröknek engedte át. Az áttelepítés az 1768—1774. években történt. A szerbek azonban néhány év múlva már elköltözködtek innen s a község 1783-ban ismét pusztává lett. 1794-ben a kincstár tiszavidéki református magyarokat telepített ide. 1832-ben a kolera pusztított közöttük. 1848—49-ben az itteni magyarok valósággal szigeteket alkottak a délvidéki szerb lázadás tengerében. A község ma is őrzi Szemere Bertalan belügyminiszternek 1848 márczius 28-án a község polgáraihoz intézett leiratát, a melyben e veszes időkben tanúsított vitéz, állhatatos maguktartását dícséri s a kormány további jóakarataról biztosítja őket; e támogatás helyett azonban szeptember 8-án Knicsanin szerb felkelő vezér rátört a helységre, melynek lakossága a túlerő elől elmenekült. A szerbek az üresen talált falut felgyújtották, a református templomot kifosztották s még a harangokat is elvitték, melyek közül az egyik 1851-ben került vissza Szerbiából. Az elmenekültek 1849 november havában tértek ismét vissza. A szabadságharc után a község ismét felépült és ma egyike a járás legnépesebb helyeinek. A református templom 1838-ban épült. A helység jelenlegi nevét 1888-ban nyerte. Van itt 48-as függetlenségi polgári kör, ipartestület, takarékpénztár, hitelszövetkezet, két téglagyár és egy gőzmalom.

Törökbecse.

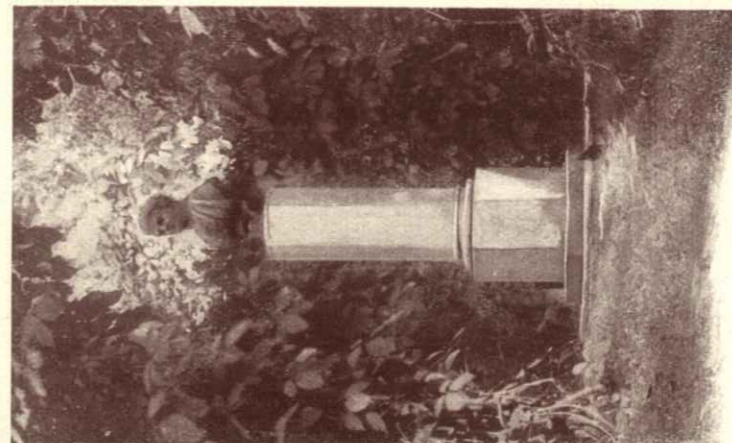
Törökbecse. Tiszamenti nagyközség. Járási székhely. Házainak száma 1164, lakosaié 7635, a kik között 5594 a magyar, 2022 a szerbajkú. Vallásuk római katolikus és görög-keleti. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. E község már az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékekben is szerepel s így már ekkor is plebániája volt. Vára 1342-ben már fennállott. 1386-ban Zsigmond brandenburgi őrgróf, a későbbi király, ideiglenesen *Losonczy* István fiának, Lászlónak és Istvánnak adományozta. A XV. század elején a rácz despoták birtokába került. István rácz despotától örökségképen *Brankovics* Györgyre szállott, a ki 1440-ben *Geszi* Mihály fiának Lászlónak zálogosította el. 1440-ben azonban I. Ulászló király elvette tőle és a *Thalócziaknak* adta. Ulászló halála után ismét *Brankovics* György birtokában találjuk, a kitől *Hunyadi* János 1450-ben az országgyűlés rendeletére elfoglalta. A vár a Tisza-szigetén állott. Becse helység szintén a Tisza-szigetén épült

és 1440-ben már városi kiváltságokat élvezett és vámos hely is volt. 1442-ben itt tartotta Torontál vármegye közgyűléseit. 1451-ben a vár és a város ismét Brankovics György birtokába került, ki azt 1458-ban Szilágyi Mihálynak adta át. Szilágyi pedig ismét visszaadta a despotának. Később a vár és a város Mátyás király birtokába került. 1492—93-ban a Vingárti Gerébek tartottak hozzá jogot, a miért azután a Szokoltyák-kal keveredtek perbe. A török hódoltság alatt nem pusztult el. Az 1695. évi hadjárat alatt Frigyes Ágost választó-fejedelem táborozott Törökbecsén. Az 1717. évi kincstári összeírásban a becskerekai kerület községei között találjuk, 20 lakott házzal. II. József császár délmagyarországi utazásai alkalmával Albert szász-tescheni herceg és Nostitz gróf társaságában 1768 május 10—11-én ellátogatott Törökbecsére is, a hol meg is halt. Másodízben 1773-ban fordult meg itt s innen Melenczére s Nagybecskerekre utazott. 1782-ben a Szissányi család kapta donációba Törökbecsét. Az utolsó három Szissányi leányt Rohonczy Lipót ezredes, gróf Leiningen Károly tábornok és Urbán Gyula vette el s e révén volt itt birtokos gróf Leiningen-Westerburg Károly honvédtábornok, az aradi vértanúk egyike, a kinek a neje Szissányi Eliz volt. Jelenleg a törökbecsei uradalom birtokosai: Urbán Iván és neje Purgly Mária, Rohonczy Gedeon, báró Horváth Gedeonné szül. Rohonczy Ilka, Dungyerszky Lázár és Solymos Elemér. Kívülök még Buzogány Józsefnek és Raits Zsivánnak van itt nagyobb birtokuk. 1848 október 13-án Rohonczy Lipót honvédőrnagy 3000 szerb felkelőt vert itt szét. Az e csatában elesett honvédek és nemzetőrök sírja fölé síremléket állított a kegyelet. 1886-ban a helység harmadrésze leégett; 1893-ban pedig a kolera lépett fel. A községben levő úrilakok közül az egyik Solymos Eleméré, a másik Rohonczy Gedeoné. A régi Szissányi kuriát 1908-ban átalakították és volt nagy parkja helyén egy utca épült. Rohonczy Gedeonnak a Gyöngyszigeten, hol új kastélyt építtetett, messze földön híres kertészeti telepe és versenyistállója van. Mindkettőről más helyen bővebben van szó. Az itteni római katolikus templom 1809-ben, a görög keletieké 1741-ben épült. Itt van a törökbecsei ármentesítő és belvízrendező társulat székhelye, takarékpénztár, néptakarékpénztár, törökbecse—szerbaracsi takarékpénztár, segély és hitelszövetkezet, társaskör, ifjúsági önképzőkör, katolikus legényegylet, polgári olvasókör, gőzfűrés és gőztéglagyár, az előbbi Milkó Vilmos és fiaié, az utóbbi Breikopf K. és társaié; továbbá az Első törökbecsei cserép-, tégl- és agyagárú gyár. A község főterén áll a szép szabadságharcz-szobor a következő felirattal: »Az 1848—49-iki szabadságharcz dicső emlékére emeltetett 1903-ban. Örökre a szabadság emléke legyen és soha létünk nagyság sírköve.« 1911 szeptember 17-én pedig nagy ünnepek között leplezték le a művészi alkotású Leiningen szobrot, mely a következő felíratot viseli:

GRÓF LEININGEN WESTERBURG KÁROLY
HONVÉD TÁBORNOK,
KI ARADON ÚJ HAZÁJA SZABADSÁGÁNAK KIVÍVHATÁSÁÉRT
1849 OKTÓBER 6-án,
MINT VÉRTANU HŐSI HALÁLT SZENVEDETT.

PORHÜVELYED VISSZASZÁLLT UGYAN E FÖLD RÖGÉBE,
DE NEMES LELKED, ANNAK VITÉZSÉGE
ÉS GENIUSZOD ÖRÖKKÉ ÉLNI FOG
MAGYAR HONUNK EGÉN ÉS MINDEN
MAGYAR SZÍVBEN.

A községhez tartozik: Solymos-tanya, Bereg-tanya, Borjas-tanya, Gyöngysziget, Jaruga-tanya, József-major, Kaszáló-tanya, Nagy-pusztá, Nagyrét, Péter-major, Precska-tanya, Szentkirály-tanya, Sziget-tanya és Újszöllőtelep. Borjas-tanya helyén a középkorban Borgyas (Borjas, Bordas) helység feküdt. Erről már az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékek is megemlékeznek. Ekkor tehát már plebániája is volt. 1422-ben a Cséri Sáfár család, 1422—28-ban a Garai család bírt itt földesúri joggal. 1439-ben a Borgyasi család itteni birtokaiba Sárközi Lászlót iktatták be. — A mai Borjas-tanya határában feketett az 1341-ben feltűnő Endre (Endréd, Endröd) helység is, mely 1440-ben a becei vár tartozékai között szerepel. Szentkirály-tanya helyén a középkorban Szent-Király nevű falut találunk, melyről 1422-ben van első ízben adatunk. 1440-ben Becse vára tartozé-

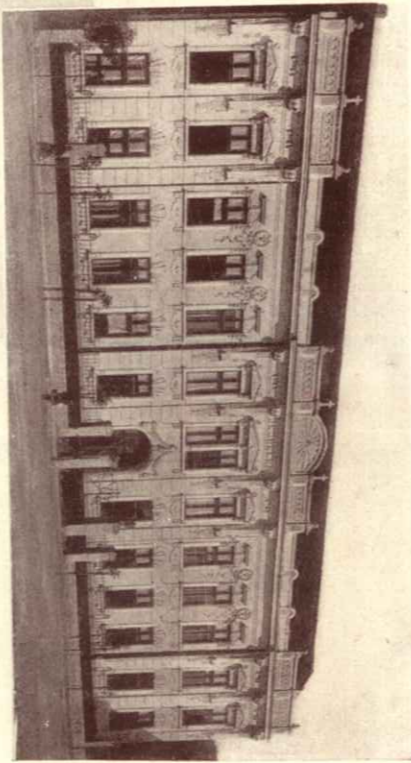
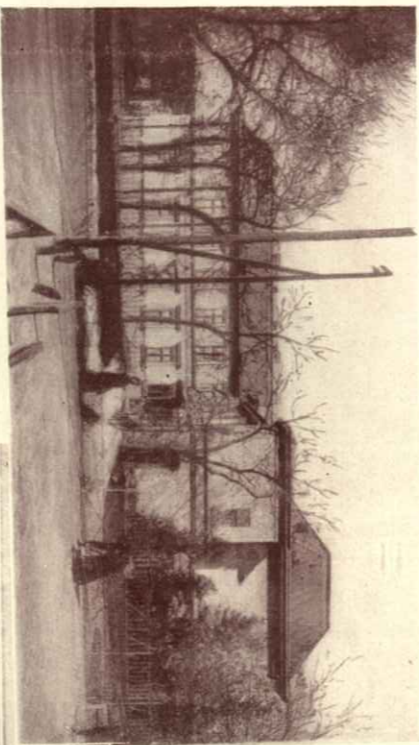
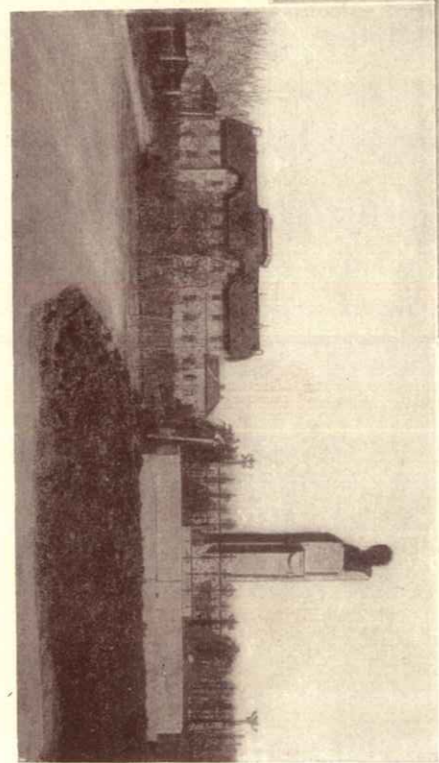
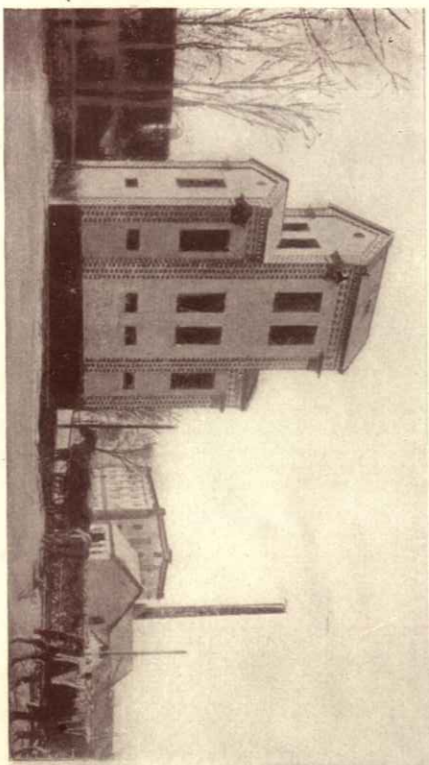

Zsombolya. — Csekonic József tábornok szobra.

Valkány. — Schwarz Lajos kastélya Simonpusztán.

Zsombojya. — 1. A régi Csekonics-kastély. — 2. A Jezuclenn. — 3. A közkórház. — 4. A tűzoltó-torony és a »Reform« gőzmalom. — 5. A pályaház és a Kossuth-szobor.

kai között szerepel. A Mercy-féle térképen a régi Borjas helyét Bordios-sal találjuk jelölve a lakatlan helyek között.

Törökkanizsa. A Tisza partján fekvő nagyközség. Járásiszékhely. Házainak száma 602, lakosaié 5067, a kik közül 3390 magyar és 1675 szerbajkú. A magyarok római katolikusok, a szerbajkúak görög-keletiek. Postája, távírója, távbeszélője és vasúti állomása helyben van. A helység eredete visszanyúlik a honfoglalás előtti szláv korszakba. Neve a szláv Knézaha szóból származik, mely oly helyet jelent, a hol valamely főnöknek a széke volt. A község határában nagy mennyiségben találtak már őskori és népvándorláskori leleteket, melyek a községi ősi települését bizonyítják. Már Béla király névtelen jegyzője is megemlékezik e helységről. Előadása szerint, a Délvidék elfoglalására kiküldött Bodid, Kadocsa és Bojta vezérek *Kenesdnál* (a Kanizsa név legősibb alakja) hajóztak át a Tiszán. A Gellért-legenda szerint pedig, mikor Ajtony Szent István király uralkodása alatt visszaverte Csanád vezér első támadását, ennek hadai Kanizsáig vonultak vissza. Kanizsa a XIII. században már jelentékeny helység volt és korán kereskedelmi gócponttá és várossá fejlődött. 1329 december 14-én már hetipiacza is volt. Idővel áttérjedt a Tisza jobb partjára is s ebből a részből külön falu keletkezett, melyről 1367-ben van első izben adatunk. (A mai Ó-Kanizsa). A városban kir. sókamara hivatal is volt. A XV. század első éveiben, a kanizsai polgárok elvesztették függetlenségüket és földesúri hatóság alá kerültek. Zsigmond 1401 január 17-én *Csáki* István fiainak, Miklós temesi főispánnak, György visegrádi várnagynak és Istvánnak adta cserébe. A kanizsai jobbágyok és a csanádi társas káptalan között támadt perből, 1450—1453 táján, névszerint 66 lakosát ismerjük Kanizsának. E névsorból következőre, a helység lakossága 350—400 lehetett. A Csáki család uralma alatt Kanizsa határa áttérjedt a Tisza másik oldalára is. 1509-ben Csáki Gábor volt a földesura, a ki a helységet elzálogosította *Bakócz* bitoros érseknek, de az érsek 1511-ben elengedte a zálogösszeget. A mohácsi vész után Kanizsa törökuralom alá került. 1542-ben itt szállította át hadait a begler bég. 1557—1558-ban a temesvári defterdár 85 házat írt benne össze. Lakosai ekkor mind magyarok voltak. 1582-ben már csak négy magyar lakost talált itt a török adószedő, a kik juhtenyésztéssel foglalkoztak. A következő évtizedek alatt szerbek telepedtek le Rév-Kanizsára. 1647-ben is lakott helység volt. 1717-ben már ismét 40 házból állott a helység. A rendes viszonyokhoz nem szokott szerbek azonban egyre-másra elszökdöstek innen. 1738—39-ben a pestis pusztított a lakosok között. A törökök kiűzése után kezdték a helységet Török-Kanizsának nevezni. 1718-ban Török-Kanizsát a csanádi kerületbe, 1779-ben pedig Torontál vármegyébe kebelezték. 1753-ban a temesvári igazgatóság a helység nevét *Josefsdorjra* akarta változtatni, de helyette a mellette keletkezett telep vette fel a *Josefjova* nevet. A kanizsai uradalmat 1792-ben *Szerviczky* Márkus vásárolta meg. 1832 augusztus 2-án országos és hetivásárok tartására nyert kiváltságot. 1838-ban *Szerviczky* György volt a földesura. Jelenleg *Vizeki Tallián* Béla v. b. t. tanácsos és neje báró *Baich* Mária, Törökkanizsai *Schulpe* Vilmos és *Alfonz*, gróf *Maldeghem* Mária, Georgina, Albertina és Károly, továbbá *Weiszhut* Lajos a helység legnagyobb birtokosai. A községben álló kastélyok közül az egyiket *Szerviczky* György építtette 1793-ban; ez jelenleg *Schulpe* Vilmosé. Van itt körülbelül 3000 kötetes könyvtár, altwieni és meissenai porcellánok, szép vert ezüst ötvösművek, bronzok, régi szép bútorok, metszetek és gazdag fegyvergyűjtemény. A két Tallián-féle kúria közül az egyiket Tallián Endre, a másikat báró *Feiltsch* Fedor 1856-ban építtette és ezek jelenleg a Tallián Béla tulajdonai, kinek itt szintén gazdag és értékes könyvtára és szép vadászati trofeái vannak. A gróf *Maldeghem* testvérek kastélya 1910-ben épült. Tallián Emil főszolgabírónak itt gazdag gyűjteménye volt, az ázsiai, amerikai, afrikai és legutóbbi Ferencz József-földi vadászatainak elejtett ritka vadak trofeáiból, melyeket halála után a Tallián család öriz. A községbeli római katolikus plebánia már 1333—1335-ben fennállott. A Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt templomot 1381-ben a város állíttatta helyre. Mostani plebániája csak 1807-ben alakult. A templomot *Szerviczky* György 1847-ben kezdte építtetni és örökösei 1858-ban fejezték be. A lakosok több pénzintézetet, hitelszövetkezetet, közművelődési egyesületet és önkéntes tűzoltó-egyesületet tartanak fenn. A helység egyik nevezetessége a selyemgombolyító gyár, mely 240 munkást foglalkoztat és 80 orsóval van felszerelve. Van mintaszerű közkórház, tágas parkban elhelyezett pavillonokkal. Jól berendezett járási szegényháza a legkiválóbbak közül

Törökkanizsa.

való. Törökkanizsát Magyarkanizsával hajóhid köti össze, melynek révjoga 1885 előtt még a törökkanizsai uradalomé volt; a hidat, melyet 1885-ben Szegedről hoztak, 80.000 frt költséggel állították fel. A községhez tartozik Firigyháza-puszta, Parlag-major, Tallián-major, Újszállás-major, Budzsáki tanyák és Kupuszina. Firigyháza-puszta helyén a középkorban *Féjeregység* helység feküdt. A Csanád nemzetség ősi birtokai közé tartozott és azok sorsát osztotta meg. Az 1514. évi pórlázadás alkalmával a helység legnagyobb része elpusztult. Telegdy Gábor 1514 június 30-án elpusztított birtokait, örök alamizsnaképen mindössze 40 forint lefizetése mellett, átengedte a budai káptalannak; de Telegdy Miklós és Ferencz ellene mondtak a beiktatásnak és az e miatt támadt per még 1526-ban is folyt és a Telegdyek javára dőlt el, mert később is még itt találjuk őket. A török hódoltság első évtizedében a helység elpusztult. A XVII. század közepe táján ráczok költöztek ide, a kik a helység nevét, melyet a XVI. században *Féjeregység* is neveztek, Felityre ferdítették el. 1647-ben *Horváth-Vocith* Istvánt, Petőfalvi *Petőt* és *Ladányi* Ferenczet iktatták be e pusztá birtokába. I. Lipót király 1681-ben, Solt vármegyei pusztaként *Gbelani* Miklósnak, *Mihalek* Miklósnak és társainak adományozta. A törökök kiűzetése után a temesvári bánshoz tartozott és *Firigyháza* néven volt ismeretes. 1781-ben a törökkanizsai uradalommal együtt *Szerviczky* Márkus vette meg. E család 1804-ben Csongrád vármegyéből haszonbéréseket telepített ide. 1858-ban a telep önálló község lett. Később ismét pusztaként Törökkanizsához csatolták.

Töröktopolya.

Töröktopolya. A nagyikindai járáshoz tartozó kisközség. Házainak száma 204, lakosaié 1149, kik között a magyarok és a németajkúak majdnem egyenlő számúak és leginkább római katolikusok. Postája Basahida, távirója és vasúti állomása Nagyikinda. Ott a hol a mai község fekszik, még az 1783. évi térképen is nagy kiterjedésű mocsarak vannak feltüntetve. 1781-ben a beodrai uradalom, a melyhez e mocsaras terület is tartozott, *Karátsonyi* Bogdán birtokába került, ki megkezdte e mocsaras területek kiszáraitását és az ekként nyert területre 1790 táján magyarokat és németeket telepített; így alakult Topolya s így népesült be ismét *Novoszello*-puszta. 1838-ban *Karátsonyi* Lajos volt a pusztá földesura. Később pedig gróf *Karátsonyi* Guidó. 1893-ban alakult önálló községgé. Jelenleg *Karátsonyi* Andornak van itt nagyobb birtoka. A római katolikus templom 1899-ben épült. A lakosok gazdakört tartanak fenn. A községhez tartozik *Pusztanovoszello*, melynek helyén a középkorban *Újfalu* helységet találjuk, a melyről 1399-ből van már adatunk. Lehet, hogy e helység azonos az 1441 táján a becei várhoz tartozó *Újfalu*val. A hódoltság alatt elpusztult és a *Merey*-féle térképen lakatlan helyként van feltüntetve; 1761-ben szerbek laktak benne. 1766-ban a kamara a tiszai és a marosi szerb határöröknek engedte át. A nagyikindai kiváltságos kerületnek 1774-ben történt szervezése elcsábította innen a szerbeket és 1783-ban a pusztá ismét lakatlan volt. A XIX. század elején, *Beodrai Karátsonyi* László földesurasága alatt, földművelő és dohánytermelő római katolikus németek telepedtek ide, úgy hogy 1838-ban lakosainak a száma már 4760-ra rúgott. Miután azonban a telepések megélhetése nem volt eléggé biztosítva, nagyobb részük 1870 táján elköltözött, a helységet pusztaként *Topolyához* csatolták.

Törzsudvarnok.

Törzsudvarnok. Azelőtt *Ittvarnok*. Az *Ó-Bega* mentén fekvő kisközség. Házainak száma: 119, lakosaié 862, a kik vegyesen magyarok és németajkúak s leginkább róm. kath. vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. A középkorban *Keve* vármegyéhez tartozott. Régi egyházas hely, mely már az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben is előfordult. 1319-ben *Róbert Károly* király *Karthal* Tamás illyédi várnagynak és testvérének *Etelének* adományozta. 1452-ben az *Ittebei* család volt a földesura. 1508-ban már csak pusztá. *II. László* király 1508-ban e pusztá akkori földesurát *Etelei* Miklóst ama kedvezményben részesíti, hogy bárki, a ki *Udvarnok*on megtelepedik, hat évi adómentességet élvezzen. Ennek következtében a falu ismét felépült és a XVI. század utolsó évtizedében még fennállott. A XVII. században azonban ismét elpusztult. A *Merey*-féle térképen, a becskerei kerületben, a lakatlan helyek között találjuk. 1779-ben is még lakatlan. A kincstártól *Petrovics* József szerezte meg 1825 táján. Ő telepítette ide *Torontál* és *Krassó* vármegyéből a bolgárokat, a kik azonban később a szomszédos *Szöllősudvarnok*ra költöztek. 1838-ban még önálló pusztai jelleggel bírt s ekkor *Petrovics* József volt a földesura. Ő építette a helységben levő kúriát is, mely jelenleg ifj. *Szutter* Mihály tulajdona. A község lakosai *Szöllősudvarnok*-kal együtt gazdakört és hitelszövetkezetet, továbbá tejszövetkezetet tartanak fenn.

Ujhely. A temesvár-nagyszentmiklósi vasútvonal mentén fekvő nagy-község. Házainak száma 154, lakosaié 774, a kik leginkább németajkúak és róm. kath. vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása *Sándorháza*. E helységet a m. kir. kincstár 1843-ban telepítette, a *Bogáros* és *Sándorháza* közötti pakácsi pusztán. Dohánykertészettel foglalkozó német lakossága *Grabác*z, *Bogáros*, *Csatád*, *Nagy-Jécsa* és *Sándorháza* falvakból verődött össze. Ujhely ekkor 96 házból állott s 500 lakosa volt, de lassanként a házak száma 154-re szaporodott. A község lakosai mezőgazdasági hitelszövetkezetet tartanak fenn.

Ujhely.

Ujzozora. Azelőtt *Uzdin*. A nagybecskerek-pancsovai vasútvonal mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 1178, lakosaié 5805, a kik nagyrészt román-ajkúak és gör.-kel. vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. A XVIII. század közepén még pusztá volt. 1750—1761-ben a becskerei kerülethez tartozott, *Veliky-Uzdin* és *Mali-Uzdin* néven és ekkor a délmagyarországi kincstári puszták bérlőtársasága bérelte. 1767-ben, a német-bánsági Határörvidék megalakításával, a 12. számú német-bánsági határőrezred egyik századának székhelye lett. Az 1788-iki hadjárat folyamán a császári had idáig hajszolta a botosi táborból a török spahikat és midőn a spahik innen *Pancsova* felé akartak menekülni, *Nauendorf* alezredes a huszárokkal rájuk rontott s nagyrészüket lekaszabolta. 1848 őszén egy portyázó honvédsapat támadta meg a falut, s lakosságát kiűzte. 1849 május 7-én *Perczel* Mór honvédtábornok 5000 emberrel és 17 ágyúval a *Puffer* ezredes vezérlete alatt álló 7000 szerb felkelőn fényes győzelmet aratott itt, mely alkalommal mintegy ezeren kerültek a honvédek fogságába. A görög-keleti románok temploma 1801-ben épült. A községben van a »*Concordia*« takarékos és hitelintézet, az *Első Torontálozori Takarékpénztár*, az *Ozori Hitelszövetkezet*, egy gőzmalom és egy nyers-olaj hengermalom.

Ujzozora.

Ujpecs. A Temes mellett fekvő nagyközség. Házainak száma 369, lakosaié 2432, a kik leginkább németajkúak és róm. kath. vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása helyben van. A középkorban *Temes* vármegyéhez tartozott. Ekkor *Ujpecs* (*Veybech*, *Výbech*) néven említik az oklevelek. Első nyomaira az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzékekben akadunk, a mikor már plebániája is volt. 1401—1406-ban a király birtokaként szerepel és ekkor városnak mondják az oklevelek. A török hódoltság alatt elpusztult. Az 1720—30 közötti időszakban németekkel népesedett be, kiket gróf *Merey* *Klaudius* *Florimund* telepített ide. *II. József* 1773-ban ezt a helységet is meglátogatta. 1779-ben *Torontál* vármegyéhez csatolták és ekkor már egy lovasezred törzse állomásozott itt, melynek kaszárnnyája az 1783. évi térképen is fel van tüntetve. Az 1788-iki hadjárat alatt a törökök a helységet elpusztították. 1812-ben hetivásárok, 1823 május 23-án országos vásárok tartására nyert szabadalmat. A XIX. század első felében járási székhely volt. 1848-ban az őszi hadjárat alatt egy ideig *Kiss* *Ernő* honvéd tábornok hadai táboroztak a helységben. Az itteni róm. kath. templom 1776-ban épült. Van a községben olvasóegylet, polgáregyesület, temetkezési egylet, lövészegylet, takarékpénztár, népbank, hitelszövetkezet, két gőzhengermalom, tejszövetkezet, két téglagyár és négy sertéshízlalótelep. E helységgel lehetett határos a középkorban ugyancsak a *Temes* vármegyéhez tartozó *Emelke* vagy *Emelka*, melyről az 1405—1416. évekből vannak adataink, továbbá *Ormánd*, melyet 1266-ban a *Vaja* nembeli *Márton* és *Gyarmán* nyertek adományul. E helység 1416-ban *Temes* vármegyéhez tartozott. *Szentkirály*, mely első ízben már az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben előfordul. *Ugrunhida* (*Ugrunhida*), melyről 1464-ben van okleveles adatunk.

Ujpecs.

Ujsándorfalva. Azelőtt *Sándorfalva*. A *Mária Terézia*-csatorna mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 171, lakosaié 946, a kik leginkább evangélikus vallásúak és tótajkúak. Postája és távirója *Végszentmihály*, vasúti állomása *Iloncz*. E helységet az egykori Határörvidék területén 1812-ben telepítette gróf *Sándor* *Fülöp*, az alibunári salétromgyár bérlője. Első neve *Sándor* volt. Az evangélikus templom az 1884. évben épült. Nagyobb birtokosa nincs.

Ujsándorfalva.

Ujszentiván. A *Tisza* mentén fekvő kisközség. Házainak száma 314, lakosaié 1435, a kik között 335 a magyar, 515 a német- és 585 a szerbajkú. Vallásra nézve róm. kath. és gör.-keletiek. Postája, távirója, távbeszélője és vasúti állomása helyben van. A középkorban *Szent-Iván* néven volt ismeretes. Ekkor kisebb nemes családok bírták. 1411-ben *Gyálai* *Mihály*, 1431-ben *Barla* fia *István*, 1450

Ujszentiván.

körül *Szentiváni* Pál és *Mátyás*, *Dékán* János és *Csücsködi* Jakab. A törökök közeledtekor lakosai elmenekültek, de később ismét visszatértek. 1561-ben *Gyálai* István, *Balassa* Pál, *Zay* Ferencz és *Rigó* György voltak a földesurai. Az 1564. évi összeírás szerint itt ekkor *Viczvándi* Mátyás, *Liszi* János, *Balassa* Bálint és *Gyálai* János voltak a birtokosok. 1582-ben még magyar jobbágyok laktak. 1639-ben *Szegedy* Ferencz, *Komjáthy* Ábrahám és *Voxith*, másként *Horváth* István nyertek reá adományt. 1647-ben is még lakott hely volt és ez időtájt *Tar* Gáspár szerezte meg, kinek elhunytával a nádor a falu fele részét 1648-ban *Döry* Istvánnak és *Török* Andrásnak adományozta. A XVII. század második felében a falu elpusztult s mint ilyen került bele a csanádi püspök 1700. évi birtoklajstromába. Temesvár visszafoglalása után a temesvári bánóságba kebeleztek. 1719-ben Gyála faluhoz tartozott. A csanádi tiszttartóság 1746 márczius havában a pusztának ama részére, a hol most Ószentiván község határa terül el, szerbeket telepített. Szeged városa ezt a részt 1783-ban megvásárolta a kir. kamarától, erre a szerbek átköltöztek innen a mai Ujszentivánra, Ószentivánt pedig szegedi magyarok szállották meg. A régi Szent-Iván helység plebániájáról és templomáról 1481-ből van adatunk, melynek kegyúri jogát *Barlafia* István Szeged városának elzálogosította. Jelenleg csak a görög-keleti szerbeknek van itt templomuk. 1849 tavaszán a szegedi polgárórság rátamadt a helységben tanyázó szervianusokra s azokat innen kiűzte, majd *Perczel* Móricz honvédtábornok verte itt vissza a szerbek és a császáriak támadását. 1849 augusztus havában *Haynau* tábornagy hadai szállották meg. 1849 július és augusztus havában kolera pusztított a lakosok között. A községben gazdasági egyesület és hitelszövetkezet, valamint »Mezőhegyes vidéki Noniusz fajta méntelep« van. Az egyik dűlöt *Munduka* jama dűlőnek nevezik, mely nevet még a törököktől kapta. A községhez tartozik *Térvár* puszta, mely a XV. században köznemesek birtokában levő falu volt. 1450-ben *Térvári* János és *Balázs*, *Faddi* István s *Tiburcz* András voltak itt birtokosok. Az 1557—1758 évi török kincstári adólajstromok szerint magyar jobbágyok laktak; ezeknek az utódait még 1582-ben is itt találjuk. 1561-ben *Gyálai* István, *Zay* Ferencz, *Végh* Illés és *Vasvári* János voltak a földesurai. 1647-ben még lakott hely volt, de a XVII. század második felében elpusztult. A temesvári igazgatóság azután, mint pusztát 1735-ben bérbeadta. 1777-ben Szegedről 14 magyar dohánykertész család telepedett ide. 1783 márczius 5-én Szeged városa vásárolta meg a kamarától. *Térvár* és *Rábé* között feküdt a középkorban *Szent-János* falu, honnan a *Szentjánosi* család származik. E család már az 1444—1517 közötti időből vannak adatok. A szegedi ferenczrendű házfőnök 1647-ben összeírván a csanádi püspökséghez tartozó pusztatelkeket és lakott helyeket, *Szent-János* pusztát *Rábé* mellett sorolja fel. Az 1761. évi térképen szerbektől lakott helységnek van feltüntetve.

Ujszentpéter.

Ujszentpéter. A valkány-varjasi vasútvonal mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 176, lakosaié 746, a kik leginkább németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája, távirója és vasúti állomása Nagyszentpéter. E helység 1796-ban alakult Szentpéter (ma Nagyszentpéter) község határából, akként, hogy Szentpéteren az 1752-ben és 1796-ban ideköltözött németek a határ egy részét megvették és külön telepet alapítottak, melynek 1808-ban már 479 német lakosa volt. 1861-ben Szerbszentpéter néven önálló községgé szervezkedett, mely 1899-ben Ujszentpéter nevet nyert. Az új telep, 1796-tól 12 éven át, kincstári birtok volt. 1808-ban a kincstár Bábolnáért cserébe átengedte gróf Szápáry Józsefnek. Halála után, 1823-ban testvére Pál lett a földesúr. 1825—27-ig gróf Szápáry József fia József bírta. József azonban az 1827 márczius hó 30-án tartott osztály alkalmával testvéreinek Antalnak adta át. A Szápáry-féle birtokokat gróf Szápáry Antal után fia Géza v. b. t. t. és főudvarmester örökölte, kinek halála (1898) után fiára, Pálra szállott, ki azt az 1905—1906. években az aradi görögkeleti román egyházmegyei alapnak és kisebb részletekben a közeli sajténybéli birtokosoknak adta el. A községben egy régi kastély és egy úrilak van. A kastély az 1827—1837 közötti években gróf Szápáry József, az úrilakot pedig 1884-ben gróf Szápáry Géza építtette, mind a kettő jelenleg az aradi görög-keleti román egyházmegyei alapé. A kastély kertjében, az egykori egresi cisztercita-rendű monostorból származó kövek vannak, melyek padokul és ülőhelyekül szolgálnak. A római katolikus plebánia már a XIV. században fennállott. A templom 1888-ban épült. A községben 1831-ben 33 nap alatt 120-an, 1866-ban pedig 49 nap alatt 123-an

haltak el itt a kolerában. A lakosok olvasó- és társasegyletet, lövész- és temetkezési egyesületet és földműves egyesületet tartanak fenn.

Ujvár. A Bega-csatorna mellett fekvő nagyközség. Házainak száma 397, lakosaié 1656, a kik leginkább németajkúak és római katolikus vallásúak. Postája, távirója, vasúti és hajóállomása helyben van. E helységet 1785-ben gróf *Buttler* János Heves vármegyéből, Erdőtelekről behívott magyarokkal telepítette be s nekik 60 telek földet adott haszonbérbe. Mivel azonban e földeket folyton a Berekszó és a Bega áradásai ostromolták, a lakosok Ótelekre költöztek; helyükbe később németek jöttek. Az itteni római katolikus templom 1904-ben épült. Van a községben önkéntes tűzoltó-egyesület, temetkezési-egylet, a délvidéki földművelők egyesületének fiókja, a magyarországi földmunkások országos szövetségének csoportja, *Bauer* László és *Kádi* Miklós gőzmalma, továbbá *Gál* Lajos czeмент téglagyára. A községhez tartozik Erdő-puszta.

Ürményháza. A Mária Terezia-csatorna mellett fekvő magyar nagyközség. Házainak száma 289, lakosaié 1618, a kik mindannyian magyarok és római katolikus vallásúak. Postája és távirója helyben van, vasúti állomása pedig Ujzichfalván. A XIX. század első felében még puszta, 1838-ban azonban már 674 lakosa volt, a kik a kamara földesúri hatósága alá tartoztak. 1848 szeptember 23-án a szerb felkelők megrohanták a helységet s a védelmül egyesereglett 2000 magyar népfelkelőt onnan kivervén, a falut felgyújtották. A magyar lakosság nem érezvén itt magát többé biztonságban, elmenekült s csak 1850-ben tért ismét vissza. A községbeli római katolikus templom 1886-ban épült. Van itt hitelszövetkezet és egy gőzmalom, mely *Vosching* Jánosé.

Valkány. Az Aranka-csatorna mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 720, lakosaié 4829, a kik közül 1504-en magyarok és 3140-en románajkúak, római katolikusok és görög-keletiek. Postája és távirója, távbeszélője és vasúti állomása helyben van. A helység neve besenyő vagy kun eredetre vall. E vidéken több ily szállás volt, a melyeket *Tompa*, *Hegyes* és *Vég* jelzőkkel különböztettek meg egymástól. E területet az óbesenyői nemes besenyők Róbert Károly királytól kapták. Nagy Lajos király 1369-ben szállásait kivette az összes országos bírságok hatásköre alól s pöreiket egyenesen a királyi törvényszék elé utalta. A XV. század első felében a kunok szállásai feloszlottak. Az itt maradtak jobbágyorsra jutottak s beleolvadtak a földesuri hatalom alatt álló falvakba, melyek szomszéd-ságukban *Kül-Valkány* és *Vég-Valkány* neveken fennállottak. Valkány eredetileg a Csanád nemzetség birtoka volt és mindvégig e nemzetség birtokainak sorsát osztotta. A mohácsi vész után elpusztult, mert az adólajstromokban nincs többé nyoma. 1647-ben ismét lakott helyként szerepel, 1655-ben azonban megint puszta volt s ekkor a jászói konvent *Horváth-Kissevics* Jánost iktatta be nádori adomány alapján e puszta birtokába. 1717 után a bécsi udvar a temesvári bán-ságba kebelezte be; 1736-ban a temesvári igazgatóság két részre osztotta; az egyik felét telepítésre szánta, a másikat pedig bérbe adta. Ekkor költöztek ide a románok Krassó vármegyéből és Erdélyből. 1848-ig a gróf *Batthyány* család volt a helység földesura. Gróf *Batthyány* Lajos itteni birtokait 1850-ben báró *Sina* Simon vette meg, a ki 1875-ig volt itt birtokos. Jelenleg *Schwarz* Lajosnak, *Léde-rer* Arturnak és *Károlynak*, *Weiler* Rezsónének, *Dózsa* Sámuel dr.-nak, *Keleti* Adolfnak, özvegy *Eckhard* Oszkárának és *Koreck* Jánosnak van itt nagyobb birtokuk. A községben egy úrilak van, melyet a gróf *Batthyány* család építtetett. A XIX. század közepén *Rónay* Lászlóé volt, de 1893 óta *Weiler* Rezsónéé. Az úgynevezett *Simon*-majorban van *Schwarz* Lajos emeletes szép kastélya, melyet 1898-ban építtetett. A községbeli görög-keleti templom 1809-ben, a római katolikus pedig 1904—1905-ben épült. Ezenkívül a reformátusoknak is van itt egy kisebb imaházuk. 1334-ben a helységben már volt rom. kath. plebánia, jelenleg azonban leányegyház, mely Óbesenyőhöz tartozik. Van a községben függetlenségi magyar polgári olvasókör, takarékpénztár, hitelszövetkezet és egy gőzmalom, mely *Kozma* Antalé. A községhez tartozik *Kissimon*-puszta, továbbá *Nagykocsóhát*, *Nagysimon*-puszta, *Imre*-puszta, *Dózsa-tanya*, *Ernö-tanya*, *Koreck-tanya*, *Kiskocsóhát*, *Lujza-tanya*, *Ürs-puszta* és *Weiler-tanya*. *Ürs-puszta* helyén a középkorban a Csanád nemzetség hasonnevű faluja feküdt. A XVI. század viharaiiban elpusztult. Valkány és a régi *Homokrév* között az Aranka partján állott *Veresdob* falu is, mely szintén a Csanád nemzetség ősi birtokai közé tartozott. 1345 előtt a besenyők elfoglalták,

a mi ellen a Telegdyek hasztalan tiltakoztak, mert perüket elvesztették. 1369-ben is az óbesenyői nemes besenyők birtokában találjuk.

Végszent-
mihály.

Végszentmihály. A Mária Terézia-csatorna balpartján fekvő nagyközség. Házainak száma 688, lakosaié 4095, a kik leginkább románajkúak és görög-keleti vallásúak. Postája helyben van, távírója Alibunár, vasúti állomása Keviszöllős. E helység már a középkorban fennállott. A hajdani Szent-Mihály, mely a török-hódoltság alatt pusztult el, a mai községtől éjszakra feküdt. Nyomai még ma is láthatók. Az 1723—1725. évi gróf Mercy-féle térképen St. Mihály alakban, a verseczi kerületben, lakatlan helyként van feltüntetve. Az 1761. évi katonai térképen *St. Miskol* néven találjuk; ekkor már lakott helység volt s a verseczi kerülethez tartozott. Az 1768—1773. évek között a Határőrvidékhez csatolták, 1872-ben pedig Torontál vármegyébe kebelezték. 1872-től 1882-ig majdnem minden évben árvíz pusztította a határát. Az itteni görög-keleti templom 1814-ben épült. A községben takarékpénztár és önkéntes tűzoltó-egyesület van, *Veres* testvéreknek pedig egy gőzmalmuk. A végszentmihályi és az alibunári határok között vonul végig a hajdani római sáncz.

Vizesd.

Vizesd. Azelőtt Kis-Vizesda. A zombolyai járásban fekvő nagyközség. Házainak száma 158, lakosaié 982, a kik nagyjára németajkúak és róm. kath. vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása Kisósz. Eredetileg kun szállás volt. A középkorban *Vizes-Gyán* volt a neve, mert a Galádi ér (ma Galaczkabara) mellett feküdt. Okleveles adatok azonban csak 1450—1451-ből vannak az itteni kun nemesekről. Idővel a kun urak túladtak itteni birtokaikon s a kunszállás beleolvadt a mellette fekvő jobbágyfaluba. E jobbágyfalu legrégebb birtokosa a *Vizesgyáni* család volt, melynek tagjai sorából *László* és *István* 1451-ben tanúk voltak egy hatalmaskodási perben. Később *Figedi* Zsigmond is szerzett itt birtokot, a melyeket *Vizesgyáni* István 1503-ban megvásárolt. 1560-ban még 11 portából állott e falu. 1564-ben *Kerecsényi* László volt a földesura. A hódoltság alatt elpusztult. 1611-ben *Báthory* Gábor *Rhédei* Istvánnak és Pálnak adományozta. A XVII. század közepe táján szerb lakosok szállották meg. 1647-ben ismét már a lakott helyek között szerepel Vizesda néven. 1701-ben *Dolny* István csanádi püspök jelentette be igényét e helységre, de eredménytelenül, mert 1717 után a temesvári bánságba kebelezték. A XVIII. században e pusztát a csanádi tiszttartóság bérbe adta. 1786-ban kezdett ismét benépesülni; ekkor magyarok, bolgárok, németek és szerbek szállották meg, de csak a németek maradtak itt, a többiek pedig ismét elköltözködtek innen. 1786-ban a Kamara az új telepet gróf *Markovics* Miklósnak adományozta, oly czéllal, hogy itt öszvéreket tenyesszen. Ez azonban nem sikerülvén, a lakosság dohánytermelésre adta magát, melyet 1858-ig folytatott. Jelenleg *San Marco* hercegnének, született *Nákó* Milévának van itt nagyobb birtoka. A községben egy kastélyszerű épület van, melyet még gróf *Markovich* Miklós építtetett a XVIII. század végén. A róm. katolikus templom 1893-ban épült. A községben van gazdakör, olvasóegyesület, önkéntes tűzoltó-egyesület, hitelszövetkezet és a délvidéki földművelők egyesületének fiókja. Ide tartozik: Nagyvizesd-puszta, Kis-puszta és Mileva-major.

Zichyfalva.

Zichyfalva. A Moravicza-csatorna mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 520, lakosaié 2856, a kik leginkább németajkúak és róm. kath. vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. E helységet a románok *Mormintyének* — temetőnek — nevezik, mert a hagyomány szerint *Jenő* herceg hadai 1716-ban itt verték meg a törököket. A helységet a kincstár 1783-ban telepítette 123 német családdal. Nevét gróf *Zichy* Ferencz udvari kamarai tanácsos és első rendszeres kamarai igazgató tiszteletére nyerte. Első lakosai garabácsi, kis- és nagyjécsai, továbbá osztérni (Kis-Komlós) származású német települők voltak. 1819 márczius 5-én országos és hetivásárok tartására nyert szabadalmat. Jelenleg gróf *Karátsonyi* Jenőné szül. gróf *Andrássy* Karolinnak van itt nagyobb birtoka. 1838-ban a sok havazás következtében árvíz támadt, mely az egész határt elöntötte. Az ilyen természetű veszedelmek elhárítására, az esőzés következtében felgyülemelő vizek levezetésére ásták a Royga és a Moravicza csatornát. A község számára harmincz artézi kút szolgáltatja az ivóvizet. Az 1846 és 1847. években nagy éhínség volt itt. 1836, 1849 és 1873-ban pedig kolerajárvány. 1848 október 7-én a szerb felkelők támadtak a helységre, de az itt tanyázó 600 magyar nemzetőr a támadást visszaverte. A róm. kath. templom 1812-ben épült. A templom körüli téren, az Erzsébet-ligetben állították fel 1900-ban Erzsébet

királyné, 1. 3-ban pedig I. *Ferencz József* mellszobrát. A lakosok temetkezési egyesület, lövész-egyesület, olvasókört, gazdasági egyesületet, két takarékpénztárt és hitelszövetkezetet tartanak fenn. A *Mály* és *Wosching* céznek egy téglagyára, a *Wagner* testvéreknek pedig egy hengermalma van itt. A községhez tartozik: Biószeg-puszta és Laudon-tanya.

Zsigmondfalva. A nagybecskerek—pancsovai vasútvonal mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 202, lakosaié 1244, a kik túlnyomóan németajkúak és róm. kath. vallásúak. Postája helyben van, távírója és vasúti állomása a község közvetlen szomszédságában levő Écska-Zsigmondfalva. Eredetileg az écskai uradalomhoz tartozó pusztta volt és 1809-ben települt róm. kath. vallású németekkel. Ekkor 49 egész, 30 fél, 14 nyolczad jobbágytelekből és 42 zsellérházból állott. 1838-ban *Lázár* Zsigmond vezérőrnagy volt a földesura. Jelenleg gróf *Harnoncourt* Felix és Alice a legnagyobb birtokosai. 1848 október 8-án *Milutinovics* nemzetőri őrnagyot, 1000 főből álló hadával, 2500 szerb felkelő kiverte a helységből; rövid idő múlva azonban Kiss Ernő kiköszörülte e csorbát és a szerbeket kiűzte, azután tábori kórházat állított fel itt. Az itteni róm. kath. templom 1906-ban épült. A községben hitelszövetkezet van. Ide tartoznak *Martinicza-udvar* és *Kismartinicza-puszta*, mind a kettő a gróf *Harnoncourt* testvéreké.

Zsombolya. A budapest—orsovai vasútvonal mentén fekvő nagyközség. Házainak száma 1905, lakosaié 10852, a kik nagyrészt németajkúak és róm. kath. vallásúak. Postája, távírója és vasúti állomása helyben van. Itt van a zombolyai járás székhelye is. A középkorban Temes vármegyéhez tartozott. Eredeti neve *Csomboly* volt. Legelső nyomaira az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben akadunk, a mi azt bizonyítja, hogy már akkor is egyházas hely volt. Egy 1489-ben kelt oklevél már három ily nevű helységet sorol fel u. m. Nagy-Csombolyt, Közép-Csombolyt és Belső-Csombolyt. Mind a három helységben a *Csombolyi* (*Czomboli*) családnak voltak birtokai. 1520-ban *Csombolyi* Mihály királyi emberként szerepel *Bolyka* Bálintnak németi helységbe történt beiktatásánál. A török hódoltság alatt elpusztult, az 1717. évi kincstári összeírásból hiányzik, ellenben az 1723—25. évi gróf *Mercy-féle* térképen már szerepel, de lakatlan helyként. Ekkor a temesvári kerülethez tartozott. Az 1761. évi katonai térképen *Csompol* néven szintén lakatlan pusztaként szerepel. 1766-ban *Hildebrand* temesvári igazgatósági tanácsos Lotharingiából beköltözött 40 családot telepített ide. Az újonnan épült község 405 házból állott s *Hatzfeld* tábornok tiszteletére e néven nevezték el. Mindamellet az 1783. évben készült térképen még *Czombol* néven is szerepel. 1779-ben a helységet Torontál vármegyébe kebelezték. 1800-ban a helységet, a hozzátartozó uradalommal együtt, *Csekonics* József tábornok, a Szent István rend vitéze vásárolta meg. 1786 február 6-án heti vásárok tartására, 1794 augusztus 25-én orsz. és heti vásárookra, 1802 december 10-én ismét orsz. vásárookra, 1820 október 20-án újból heti vásárookra, 1845 július 17-én szintén orsz. vásárookra nyert szabadalmat. A róm. kath. plebániát, mely a középkorban fennállott, 1766-ban állították vissza és a templom 1766-ban épült. 39 méter magas tornyát 1911-ben emelték 53.5 méter magasra. A temesvári igazgatóság már 1766-ban iskolát is állított itt. Az 1848-iki szabadságharc kezdetén a nemzeti ügyszö hű lakossága sok zaklatásnak volt kitéve a temesvári császári őrség részéről. Rukawina tábornok, a temesvári vár parancsnoka, dzsidásokat küldött ki a várból, a kik szerteszét barangoltak és mindent elpusztítottak. A *Knicsanin* vezérlete alatt álló csapatok is megfordultak itt és az uradalmi vendéglőt a magyar felírása miatt össze akarták lövetni. A lakosok panaszára a honvédelmi bizottmány *Nagy Sándor* József honvédezedest, a későbbi honvédtábornokot küldte ki Temesvár fékentartására, a ki Zsombolyára vonult s ide rendelte a vármegyei nemzetőröket is. Itt halt meg *Maderspach* Ferencz, vitéz honvédeőrnagy, Fehértemplom hős védője, a ki *Damjanics* seregében harcolva, Pancsova ostromakor (1849 január 3.) meghült. Már súlyos betegnek kelt útra január 16-án, midőn a délvidéki honvédsereg, a honvédelmi bizottmány rendelete következtében, megkezdte a visszavonulást Arad felé. Zsombolyára érve, oly heves láz gyötörte, hogy tovább nem mehetett és itt érte utól a halál. Tetemei az itteni temetőben porladoznak. Sírja fölé a kegyelet szép sírkövet állított. A községben hat hold kiterjedésű díszkertben áll a gróf *Csekonics* család régi belső kastélya, a községtől délre, egy 110 hold kiterjedésű díszkertben pedig az új díszes és nagyszabású kastély emel-

kedik, melyet gróf *Csekonics* Endre v. b. t. t. 1869—70-ben építtetett *Ybl* Miklós, híres műépítész tervei szerint, angol-szász ízlésben. Közéleben, kis erdőben épült 1898—99-ben az új családi sírbolt is. 1884-ben, mikor a kastélyt megnagyobbították, épült hozzá a díszes családi kápolna is, melyben *Roskovics* Ignác Nepomuki Szent János cz. szép oltárképe látható. A kastély helyiségei tele vannak értékes, régi bútorokkal, festményekkel és műkincsekkel. Van itt kb. 6000 kötetes régi könyvtár, melyet a múlt század 70-es éveinek elején *Kisfaludi Liphay Sándor* püspök hagyatékából vásároltak és újabb szerzeményekkel gyarapítottak; továbbá az ebédlőben két nagy értékű eredeti gobelin, a szalonban ékkövekkel kirakott beces ébenfaszekrény, több régi japánváza, csonttal kirakott remek antik szekrény, néhány nagy értékű meissenai porcellánóra, ugyanolyan nagy tükör és sok sévresi porcellán. A folyosón közel 1000 zergekampó, a gróf dolgozószobájában 100-nál több fajdkakas-trofea. A másik folyosón a gróf fiainak kb. 1000 darabból álló vadásztrofeái. A társalgó és játszóteremben bronzok, arabs vázák stb. Jelenleg *Zsombolya* a gróf *Csekonics* uradalmak középpontja. Van itt kir. járásbiróság, adóhivatal, kir. közjegyző, kir. dohánybeváltó hivatal, pénzügyőri biztosság, útmesteri hivatal, ipartestület, megyei kórház is. Két temetkezési egyesület, segítség egyesület, lövészegylet, önkéntes tűzoltó-egyesület, általános szakegylet, kaszinó-egylet, olvasó-egylet, gazdakör, kereskedelmi és iparos kaszinó, athletikai klub, József-kör, iparos dalégyelet, férfi dalárda, Vörös-Keresztegylet fiókja, Magyar Iskola Egyesület, függetlenségi és 48-as kör, a Magyarországi munkások rokkant- és nyugdíjegyletének fiókja, sportegylet, kereskedő- és iparos sportegylet, iparosok betegsegélyző egyesülete, takarékpénztár, Népbank, Takaré- és Hitelegylet, Kereskedelmi és Iparbank, Forgalmi bank, Tejszővetkezet, Gőztéglagyár r. t., Hungaria Gőztéglagyár r. t., *Bohn* M. és társai gőztéglagyára, *Quint* József téglagyára, *Decker*-féle kalapgyár, Műjéggyár r. t., *Farkas* József cserépkályhagyára, hengergőzmalom, Pannonia gőzmalom r. t., Reform hengergőzmalom r. t., *Linster* és *Krachtusz* fűrésztelepe, *Weill* Manó fűrésztelepe, *Auer* és *Breining* fűrésztelepe és a tanintézetek között a Szent Keresztről nevezett irgalmas nővérek *Jesuleum* tanintézete és polgári fiúiskola. 1873-ban a kolera pusztított. A járványnak kb. ezren estek áldozatul. A főtér közepén szép kivitelű, régi Szent Flórián-szobor áll. Az indóház előtti közparkban áll a *Kallós Edétől* mintázott szép *Kossuth* mellszobor, a belső kastélykertben pedig a *zsombolyai* uradalmat megszerző és itt elhalt és eltemetett *Csekonics* József generális mellszobra. A községhez tartozik: *Csitó*, azelőtt *Gestütshof*, melyet a németül nem tudó béresek magyarosítottak rövidesen *Csitóra*. Itt áll a *Csekonics*-féle kastély. Ide tartoznak még *Újzsombolya*, *zsombolyai* gyártelep és a *zsombolyai* vágóhidtelep. — A mai *Zsombolya* vidékén a középkorban a következő helységeket találjuk: *Nádasd*, mely a XV. század közepén *Szati* Balázsé volt. Ennek magvaszakadtával 1470-ben a *Dóczyak*, továbbá *Oláh* Péter s *Dési* János nyerték adományul. — *Nagyút*. E helységet az 1470—72-ben kelt oklevelek a mai *Zsombolyától* keletre fekvő községekkel együtt említik. *Tótfő*, mely *Nagyúttal* együtt *Nádasd* sorsában osztozott. — *Rábé*. 1482-ben *Bel-órábé* és *Külsőrábé* helységekről emlékeznek meg az oklevelek; ezeket a *Rábéi* család a *Dóczyaknak* engedte át. 1494-ben mindkettő pusztta és *NagyLucsei* Ferencz birtoka. — *Szedecs*. Erről az 1478—1494. években vannak okleveles adatok. Eleinte a két *Rábé* sorsában osztozott, később, 1492-ben a *Peterdi Pethő* családé lett. — *Hetény*. 1470-ben *Nádasddal* együtt szerepel. 1482-ben *Nagyhetény* néven a *Rábéiak* szerzik meg. — *Kovácselke* 1472—1482-ben a *Rábéi*, 1492-ben a *Peterdi Pethő* családé.

Források: *Borovszky* Samu dr.: *Csanád vármegye Története* 1715-ig. — *Csánki Dezső* dr.: *Magyarország Történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. II. 1—92—114—130. — *Szentkláray Jenő* dr.: *A Csanádegyházmegyei plebániák tört.* I. — *Szentkláray Jenő* dr.: *Száz év Dél-Magyarország történetéből*. — *Karácsonyi János* dr.: *A Magyar Nemzetségek*: I—III. — *Böhm Lénárd*: *Délmagyarország Tört.* I—II. — *Gracza György*: *A Magyar Szabadságharcz Története*: I—V. — *Századok* 1875. évi. — *Bárány Ágoston*: *Torontál Vármegye Hajdana*. — *Fényes Elek*: *Magyar Országának Mostani Állapota*. 1839. évi kiadás IV. — *Pesty Frigyes*: *Brankovics György* ráciz despota birtokviszonyai. — *Pesty Frigyes*: *Magyarország Helynevei*. — *Pesty Frigyes*: *Az eltűnt régi vármegyék*. — *Illésy János* dr.: *Vásárszabaldalmak jegyzéke*. — *Rudolfsnad*, *Perjámos*, *Franzfeld*, *Gyertyámos* monografiái. — A megyei évtár és a helyszínen gyűjtött adatok.

Zsombolya. — Gróf Csekonics Endre kastélya Csitón.

TORONTÁL VÁRMEGYE NÉPE.

Mikor a török világ elmult és a vármegyét újra be kellett népesíteni, Torontál Magyarok földje gyülekező színtere lett a különböző népeknek.

A magyar faj a vármegye délvidékén, főleg a Határörvidék polgárosítása óta, keresi fel újra azt a földet, a hol hajdan jólétben élt. A vármegye közepén, a Bega mellékén fekvő magyar községek alig száz éve, hogy megmagyarosodtak. A Tisza-Maros szögön jelentős számban sorakozó magyar községek a begamellékieknél nem sokkal idősebbek.

A vármegyei 43 magyar község közül csak öt tiszta magyar, a többi vegyes-fajú és hét áll elszigetelten, más népfajoktól körülveve.

A magyar faj Torontálban e tagolt elhelyezkedés mellett is megőrizte hagyományait és megtartotta sajátosságait.

A régi helységek, az ős castrumok, kelta és hún telepek, az avarok becsői és gyürüi s a magyarok várai és hidai körül keletkeztek. Fejlődésükben hozzásimultak az ezeket körülvevő tavak és a mellettük elhaladó folyók partjainak hajlásaihoz, kanyarulataihoz. Utczáik a partokkal párhuzamosan alakultak. A háztelkek homlokukkal az utczára néztek, az udvar és a kert a víz partjára dőlt.

Ez a típus élesen elválik attól az új tipustól, melyet a török kiűzése után a bécsi telepítési rendszer teremtett (a »Commissio militaris colonistica« Pancsován). Ez új rendszer helységei többnyire téglalakúak és az egyenes vonal az uralkodó. A helység szívében áll a templom s innen sugárzik ki a két egymásra merőlegesen fekvő főutcának két tengelye. Ebbe a két tengelybe futnak a mellékutcák tengelyei merőlegesen.

Ez a markáns ellentét jellemzi a két helység-tipust, mi által élesen meg lehet különböztetni a régieket és az újabb keletkezésű helységeket egymástól.

Az új típus képviselője Elemér községe. Az Ős-Tisza medre fölött, magas hátton terül el a német telepítés, melyet a pancsovai telepítő-bizottság irányított. A helység egyik tengelye nekivág a Tisza meredek partjának. Ott áll a kastély. Nem messze a kastély előtt, erre a tengelyre merőlegesen fut a nagyobbik utca tengelye és erre ismét merőlegesen a kisebb utcák tengelyei.

Ellenben a török időkre eső eleméri szerb telepítés még a régi módon simul az Ős-Tisza kanyargós partjához. Ott kígyóznak az utcák a meredek löszpart élein, hol úgy ülnek a kis szerb házak, mintha parti fecskék fészkei volnának.

A régi Becskerek utcái is párhuzamosan haladnak a Begának és az egykori becskerekői tó partjának kígyózó vonalaival. A hol az utcák egyenesek, ott kétségtelen a bécsi telepítés. A nagyhíd előtt, délre elterülő városrész legyező alakú, a hídfő előtt levő Gabona-tér ennek gócpontja s innen sugároznak ki a Temesvári, a Tomaso-váci és az Écskai főutcák tengelyei. A város éjszaknyugati részén a Német- és Lenau-utcák tengelyei az új telepítés rendszerébe esnek. Ezekhez csatlakozik az »Amerika« új városrész, nyílegyenes utcáival és ezeknek egymásra merőleges tengelyeivel. Ezek a városterületek megannyi új telepítési Mária Teréziának, II. Józsefnek és utódjának.

A telepítés különböző kora szerint változik a házak külseje és beosztása. Háztípusok.

III. Károly és Mária Terézia alatt a telepesek házai alacsonyok, kicsinyek, vert falúak voltak. Egy szobából és konyhából állottak. Homlokfaluk egymás mellé illesztett és összekorozott nádából állott, melyet sárral becsapkodtak, majd kimeszelték. Itt-ott deszkából épült csúcsfalak is előfordulnak. Ezek közepe kör alakú padlásablakocskával van áttörve. Innen kaszapenge csillan elő. A nádtető kiszökellt egy kissé a csúcsfal elé s ezt bepártázták deszkával. A deszka vége kinyúlt a csúcson túl és reá löfejek, itt-ott kétfejú sasok voltak kifüreselve. A ház homlokfalán két kis ablak van. Az ablak keretét fent formás, empire

A helységek építésmódja.

alakú esővédő szemöldök szegélyezi. Az ablakok kívülről kettős fatáblákkal vannak ellátva. Ezeknek belső lapjai fel vannak díszítve virágedényekkel felszőkö, természetes színű tulipánokkal vagy rózsabokrokkal.

II. József s II. Lipót alatt a telepítés lakóházai már fejlettebbek, kellő magasságúak. Megjelen a hátsó szoba (munkaszoba), az oszlopos tornác és ezzel a homlokra a tornácba vezető utca-ajtó vagy e helyett a tornác-ablak. A csúcsfalak a tető fölé emelkednek. Pártázatuk kiképzése nyugati befolyásra vall. Élénkebb háztípus az, melynek csúcsfalát egy nagy félkör és az ez alatt elterülő mezőt két nagy csiga karolja át. Az alsó mezőt két padlásablak töri át. Ezek alsó párkányán empire-koszorú vagy barátesuklya díszítés függ.

Ezzel rokon az a típus, melynél a csúcsfalnak két egymáshoz hajló oldalcsigáján nem félkörű, hanem derékszöggel záruló mező ül. Ennek a típusnak oromzatán, a két padlás-ablak mellett, szimmetrikus beosztással, virágcserepekből felszőkö, itt-ott kifestett, féldomború virágok díszlenek.

Negyedik típusként jelentkezik az a ház, melynek homlok-csúcsfalja egyszerű háromszöget alkot. Ez két pillér által három függélyes mezőre tagozódik, két padlás-ablakkal van áttörve és edényekből felfelé törekvő féldomború és festett virágokkal díszítve. Ezeknek az újabb keletkezési házaknak itt-ott nád-, de legnagyobbbrészt cserép-tetejük van, falai vályogból vagy téglából vannak.

Újabban falusi faragók és kőművesek kontárkodnak a telepés művek utánzásában, de azok egyszerű tisztaságát és nemességét meg nem értve, mind a pártázatot, az oromzatot beszegő körvonalakat, mind annak mezőit czifra cikornyák sokaságával ékeltetik el; erről lehet felismerni e házaknak új voltát.

A házfalak csak a városokban s vagyonosabb községekben épülnek téglából vagy vályogból, a legtöbb helyen vert falakat építenek. A házak fedelei símák, anyaguk itt-ott nád, de az újabb helységekből kizárólag cserép. A régiek keleti házaknál a csúcsfalakat náddal vonták be s arra vakolatot csapkodtak, itt-ott deszkából is építették. Újabban az oromfalak téglából, vagy vályogból vannak.

A háztelkek alakja hosszúkás téglaidom, a ház homlokával az utcára néz. A berendezés következő: első szoba (nagy ház, utcai szoba, vendégszoba, tiszta szoba, külső ház), konyha (pitvar), hátsó szoba (kis ház, belső ház, udvari szoba, hálószoba, lakóház), kamra, istálló, kocsiszín, valamennyi egy tető alatt. Az udvar közepén áll a kút. Az udvar túlsó oldalán a göré, a disznó-ól, esetleg a csűr és hombár akként van elhelyezve, hogy azokat a hátsó szoba ablakából vagy a konyha-ajtóból a gazda éjjel-nappal szemmel tarthassa. Ettől a berendezéstől csak a szegényebb helységekből van némi eltérés. A hátsó szoba hiányzik, görék, csűrök helyét hombár és verem foglalja el, a dohánytermelő községekben pedig a csűr helyét a dohánypajta. Az udvarok hátsó részén (szérűskert) a széna, szalma és polyvakazlak állanak, meg a tüzelőfa és a trágyadomb. Ezután a zöldségszert s a lóherés stb. egészíti ki a telket.

A tornác átlag fedett, csak a szegényebb telepítvényeknél nyitott. A kiskerteskék kultusza a jobbmódú gazdáknál örvendésesen fejlődik. A házak külső falán elvértve találunk díszítéseket, czifraságokat. Torontáltordán a falusi kőművesek »kirakják« a ház oromzatára Jézus Krisztus monogramját, a keresztet, a sugaras napot és holdat; Aurélházán a háztulajdonos nevét. Szajánon magyar koronát, sárkányt és rácsos díszítéseket festenek nemzeti színekkel a ház oromfalára. Tóban a zöld és sárga, Oroszlámoson a sárga, kék és zöld színek dívnak az e nemű czifraságoknál. A kapuk átlag síma deszkából vagy léczből vannak összeróva. A rácsos kapuk léczjeinek nyársvégződése érdekesek, változatos formákban gazdagok. A deszka-kapuk barnára vannak festve, a rácsos kapuk zöld és kék színben váltakoznak. A kapuknak téglá vagy faoszlopai vannak. A kutak leginkább gémes kutak kávas kerítéssel. Józseffalván artézi kút van és 160 házhoz vízvezeték szolgáltatja vizét.

Fajtl. jelleg.

A magyar faj Torontálban különféle rajokból verődött össze. Termetre nézve azért itt-ott eltérések mutatkoznak. Vannak szép, szálás legényeik, de a magyarok átlag köpczös, izmos, zömök termetűeknek mondhatók. Ugyanez okból szőke haj kék szemekkel s fekete haj fekete szemekkel is előfordul, de a magyar faj többségének barna haja és barna szeme van.

A leányok többnyire 18—20 éves korukban mennek férjhez, a legények 24—26 éves korukban nőülnek, hadkötelességük lerovása előtt ritkán.

Ruházat.

A ruházat más a Tisza—Maros-szögön, más a Bega-völgyön, más az Al-Duna

mentén és az egyes magyar nyelvterületeken. De azért közös vonásaik jellemzőek és figyelmet érdemelnek. A szokásos alsó vászonruhákat nem említve, a férfiak ruhája: a kis kabát = dóka, mundér; a nagy kabát = felöltő, jankli, kaczabáj; a mellény = lajbi, kis mándli, sinkó; a nadrág = butyigó; a téli kabát = bekös, bekecs; a téli bunda = ködmen; a szűr = szürkankó. Ünneplőjük = kékbeli posztóruha. A nők ruházata: ing = pöndöl, szoknya = rokolya, kötény = kötő, mell-szorító = pruszlik, erre vászonból szőtt könnyű ujjas = kitli, erre a felső ruha = a kaczabáj jön. A konty összefoglalója = fityula, erre teszik a fejkendő. A kabát néhol jankli s a czipő = topánka, a blúz fölé vizitli jön itt-ott, vagy ha nem, akkor a blúz bőujjú = tüledálló. Téli ruhadarabok: rövid felső = tyurak, hosszabb felső = buda. Sándoregyháza (székely telepítés) asszonyain a felső blúz = leves, a szűk, bélelt blúz = rekli, a szoknya = rokolya s a leányruha dereka = kreccán.

Kabáthoz, mellényhez és nadrághoz a férfiak átlag sötétkék vagy fekete posztót használnak. Az idősebb asszonyok sötétkék vagy fekete csíkos kelméket, a menyecskék, leányok fehér, élénk kék, rózsás s lila alapszínű s virágos mintákkal tarkázott szövötteket kedvelnek. Sándoregyházán a férfiak ünneplője sötétbarna posztóból van, a fiatal nők szoknyáinak alapszíne fehér s ruhaderekek, a kreccán, piros szövet, gazdagon kizsinórozva.

A férfiak felöltőül ködmönt, subát, bekecset s prémmel bélelt fekete kabátot hordanak, a kisebb gazdák szűrrel is beérik. A subák tulipános zsinór, a bekecs, ködmönök színes bőrapplikáció- és szirony-díszítésekkel vannak ellátva. A nők nagyon kedvelik a sok csipkét, a selyem- és bársony-pántlikát. A fodros csipkét a blúzon, zubbonyon, ennek különösen a nyakán, a mellén és az ujján alkalmazzák, de jut abból még a kötő három szegélyére is, sőt a fiatal lányok ruhájuk derekát is feltűzdelik csipkével s vele körülfordozzák szoknyájuk alját is. A selyempántlikát befonják hajukba, széles csokrokba kötik fejükön és a hajfonatuk végén. A fehér és tarka hímzést ép oly előszeretettel alkalmazzák a lányok ünneplő ruháikon, mint a csipkét, de leginkább fehérneműiken s a legénynek szánt zsebkendőikön. Nyakukat üvegyöngy-fűzérrel, aranylánczal, fülüket fülöngyökkel díszítik. A nyaklánczokon aranyzívek és aranykeresztek, Mária és a szentek zománcképei függenek.

Hogy él a nép? Egy-két újabb telepítvényen szegényesen, a régebbieken jól és nagyobb része módosan. Sándoregyházán naponként háromszor étkeznek, reggel, délben, este. A reggelit »ebéd«-nek nevezik, kenyérből és szalonnából áll; délben hideg-étel: tej, túró, szalonna, sonka, kolbász, — ez »dél« (»délre eszünk«); este főtt étel, leves és hús. Ünnepi és különleges eledelük a »rántott hús«, paprikásan elkészítve, hozzá a »leöntött saláta« savanyítóval leöntve és apróra vágott szalonnával megrakva. A savanyítót korpából és kovászból készítik, ezeket edénybe teszik, leöntik vízzel, s 24 óráig állni hagyják. Ünnepeken még fánkot sütnek és élesztős tésztát, a mit »rátott«-nak neveznek. Magyarmajdányban nyáron tészta- és krumplileves, dologidőben galuskaleves járja, majd baromfi és tyúkhúsleves, ezek húsa paprikásan megfőzve vagy tojással megsütve. Télen kolbász, hurka, disznóhús, savanyú káposzta, pörkölt, oldalassal és sült kolbászszal van napirenden. Ünnepre eső eledel: birka-hús vagy tyúkhúsleves, csirke- vagy birka-paprikás, lepény vagy fonott kalács. Egy heti, naponkénti ételsorozat Torontáltordán. Hétfőn: rántott leves és krumplis tészta, kedden: bableves és pite tészta, szerdán: száraz tészta, csütörtökön: sült szalonna, sült krumpli, forrázott saláta, pénteken: savóleves és túros tészta, szombaton: kalács vagy lepény, vasárnap: húsleves, a levesből vett húst megsütik vagy paprikást csinálnak belőle. Ünnepnapiak, különösen húsvétkor: sonka, töltött káposzta, kokonya, csőröge, rétes, magyar kalács, puffancs kerülnek asztalra. Bemutatjuk a Maros-Tisza-szög egyik helységének, Porgányának heti, naponkénti ételsorozatát s különös ünnepi ételeit. Hétfőn: rizskása leves, paprikás krumpli, tarhonya; kedd: tészta-leves főtt tésztával; szerda: tarhonya-leves, sült töpörtő; csütörtök: rántott leves, túros tészta; péntek: krumpli-leves, krumpli-csipedt; szombat: bableves, pörkölt tarhonya; vasárnap: húsleves, csirke, tyúk vagy sertés aprólék sült. Ünnepi eledel: töltött káposzta, túros lepény, mákos, túros és lekváros rétes, birka-paprikás, rántott csirke és töltött tyúkpecsenye. Végül, hogy lássuk, hogyan él a munkaidőben késő este pihenni térő s már kora hajnalban munkához fogó magyar egész napon át, ismertetjük a begavölgyi magyar nyelvmedencéhez tartozó Magyarcsernye

Életmód.

helységnek heti és egész napi ételsorozatát. Nyáron, hétfőn: reggeli töpörtő, ebéd: szárnyas-leves, húsa kisülve, vacsora: nyers szalonna. Kedden: reggelire sült szalonna, ebéd: téstaleves és főtt sonka, vacsora: édes tej nyersen. Szerdán, reggeli: pörkölt tarhonya, ebéd: krumplileves és sült hús, vacsora: nyers szalonna. Csütörtökön, reggeli: sült szalonna, ebéd: szárnyas paprikás és kalács, vacsora: túró. Pénteken, reggeli: édes tej nyersen, ebéd: bableves és főtt tészta, vacsora: aludt tej. Szombaton: reggeli: turó és szalonna, ebéd: leves és szárnyas-paprikás, vacsora: főtt tarhonya édes tejjel. Vasárnap, reggeli: nyers tej, néha kávé, ebéd: leves, marhahús mártással, sült és tészta, vacsora: maradék délről. Ünnepeken az étkezés sültben és süteményekben gazdagabb a rendes vasárnapi ételsorozatnál. Télen, hétfőn, reggel: sertésaprólék sült, ebéd: baromfi-leves, húsa kisütve vagy paprikásnak megfőzve, vacsora: túró vagy szalonna nyersen. Kedden, reggeli: krumpli, töpörtő, ebéd: káposzta sertésbordával, vacsora: füstölt hús. Szerdán, reggeli: pörkölt káposzta töpörtővel, ebéd: bableves, babfőzelék bundás kenyérrel, vacsora: nyers szalonna. Csütörtökön, reggeli: nyers savanyú káposzta kolbászszal, ebéd: krumplileves, főzelék sertéshússal, vacsora: hideg sertéshús. Pénteken: reggeli, túró, ebéd: tejleves, főtt tészta és pattogtatott kukorica, vacsora: nyers tej kalácsal. Szombaton, reggeli: pörkölt káposzta sült szalonnával, ebéd: paprikás, vacsora: szalonna nyersen. Vasárnap: reggeli, tej vagy kávé, ebéd: leves, hús, töltött káposzta (szárma) és sült tészták, vacsora: húsfélék és malé.

A házasság.

A legény a leánynyal táncmulatságon ismerkedik meg. Táncz közben a legény engedélyt kér a leánytól, hogy estenként hozzá guzsalyosba járhatson. Ha az engedélyt megkapja, még akkor este a tánczból hazakíséri a leányt s attól kezdve szombat, vasárnap és ünnepeken estéjén eljár a leányhoz. A kiszemelt leány házához a szülei elküldik a közbenjárónét. Ez a »gügyü«, ki legtöbbször öreg asszony, bár erre a tisztségre fiatal menyecskék is szívesen vállalkoznak. Elindulás előtt a kemence »előtévő«-jét megfordítja a gügyü, hogy szerencsével járhatson. Bemenvén a leányos házhoz, az ajtót nem a kezével, hanem hátával teszi be, jelezvén ezzel, hogy leánykérőbe jött. A gügyü, a hol neheznek mutatkozik a feladat, másodmagával is rábeszéli, »rátöri« a leányt, agyba-főbe dicsérve a legényt. S ha az »összeboronálás« sikerült, akkor a következő vasárnap elhozza a legényt, a szüleivel együtt. A gügyü hosszas mondókái után a leány — ha a legény tetszik neki, — a legénynek átadja a »jegykendő«-t (elkendőzés). Ha gazdag a leány: selymet, ha szegényebb sorsú: egyszerűbbet, de tarkát, virágosat, a legény pedig »jegypénz«-t (10—30 koronát) ad át a leánynak. Erre azután megtartják az eljegyzést, a mi abból áll, hogy egymással kezét fognak (kézfogó), mire megállapítják, hogy mikor mennek az anyakönyvvezetőhöz és a paphoz a fiatalokat »beszemezni«.

A legközelebbi vasárnap van a kihirdetés. Ezen a leánynak ott kell lennie, hogy a tojás meg ne zápuljon, ha tyúkot ültet s hogy rossz gazdasszony ne legyen. A kihirdetés letelte után a lakodalomra kezdik hívogatni a vendégeket a vőfélyek. A fiataliságot a vőlegény egyik barátjával és a menyasszony egy »nyoszoló lány« kíséretében hívja meg; a legényeket a vőlegény, a leányokat a menyasszony. A lakodalom előtt való este mind a legény, mind a leányos háznál »röndtétel« van. A rokonok és meghívott vendégek násznagyot választanak, az »első násznagy«-ot és a »fehér násznagy«-ot. Az első násznagy a vőlegényt és a menyasszonyt az anyakönyvvezetőhöz s a templomba vezeti s ő parancsol a lakodalmas háznál mindenben. A fehér násznagy pedig otthon fogadja a vendégeket.

A lakodalom.

Esküvő napján reggel a vőlegény vőfélyei, koszorúslányai és rokonai két-három kocsival mennek a menyasszonyi ágyért, bútorokért és ruhaneműekért hangos zeneszóval. Majd a vendégek, ajándékkal megrakottan, sietnek a két lakodalmas házhoz. Kiki oda, a hova híva van. A menyasszonyi házhoz a leány, a vőlegényes házhoz a legény rokonai és ismerősei. Itt az örömapa és az örömapa szívesen fogadják őket, s átadják kedves vendégeiket a vőfélynak (ország szolgájának). Ez ékes mondókákkal bevezeti őket a násznagy elé s bemutatja őket ajándékaikkal együtt a többi vendégnek is.

Mikor a menyasszony a vőfélyvel megjelenik, a szülők a szoba közepére ülnek s itt fogadják. A vőfély keserves szavakkal kéri el édesanyjától, édesapjától... gyermek és szülők hangos zokogásban törnek ki a válás fájdalmas érzetében... még a vendégek pillái is megtelnek könnyekkel. De ez csak

a kikérésig tart. Azután elindulnak két menetben. A menyasszony s vendégei a menyasszony házából, a vőlegény pedig vendégeivel a vőlegény házából. Elül megy zeneszóval a fiataliság, zászlót lobogtatva, mely vadonat új ajándék-kendőkből van összeaggatva. Utána a két vőfély s ezek nyomában itt a vőlegény felbokrétázott kalappal, ott a menyasszony fehér koszorúval s hosszan lengő fátyollal vonul fel a nyoszolyólányokkal, násznagyokkal s násznépekkel. Az úton dalol, kurjongat az ifjúság. Vannak jóízű kiszólásaik is. Ilyenek: A menyasszony szomorú, mert fején a koszorú. — A ki kiáll az utcára, piros alma a markába. — A menyasszony jaj de kényes, elül-hátul csupa selymes stb. A házasságkötés és az esküvő alatt a fiatalok a főtéren zeneszóval tánczolnak.

Az egyházi áldás után a vőlegény és a menyasszony vendégei ismét különválnak és víg zeneszó mellett vonulnak azok a vőlegény, ezek a menyasszony házához, a hol megebédelnek, tánczolnak és mulatnak.

Délután 2—3 óra tájban a vőlegény egész násznépével zeneszóval vonul a menyasszonyi házhoz. Ott az első vőfély megveri pálcájával az ajtót annak jelül, hogy bebocsájtást kér; a kis vőfély pedig, ki fonott kalácsal körülvett palackot tart a kezében, az ajtó küszöbére áll s beköszönt, mire az ajtó kinyílik. Az első vőfély a házba lép s mondókával kikéri a menyasszonyt. Ennek kiadását a leány násznagyra több talány megfejtéséhez köti. Három kulcsot (talányt) ad fel; ha a legény vőfélye megtalálja (megfejt) ezt a három kulcsot, akkor a három kulccsal elzárt menyasszonyt megkapják. Egyebek között ilyenek: »Mikor sirt a halott s úszott a koporsó?« (Mikor Jónást elnyelte a csethal.) »Az anyja még nem jött a világra és a fiát már használják.« (Zöldség, mert gyökere még nincs, de levelét már használják.) »Miért tesz a kályhát a szobába?« (Mert megfordítva nem lehet.) A tréfás talányok megfejtése után a menyasszonyt kiadják, kit a vőfély elbúcsúztat a szüleitől, testvéreitől, házanépétől. A vőlegényes házhoz érve, a vőlegény bemegy a konyhaajtón, de a menyasszony kívül marad. Így az ajtóközben perczet törnek szét, a kinek a nagyobbik darab jutott, az lesz a dolgosabb. A szobában a vőfély beköszönti a menyasszonyt, mire vacsorához ülnek. A vacsora marha- vagy tyúkhús-levesből, birka- vagy marhapaprikásból, kásából és különféle sültből és abból a süteményből áll, melyet a vendégek vittek a lakodalomba. Az egyes ételeket a vőfély köszönti be az ismeretes vőfély-könyvekből vett rigmusokkal s a kínálgató leányok, legények szolgálják fel. Ők később vacsorálnak. Vacsora alatt a menyasszony nem eszik; neki ilyenkor szomorkodnia illik. Csak később eszik az urával s ennek szülei a hátulsó szobában. Természetes, hogy a szokásos kásepénz itt sem maradhat el. Vacsora után, mikor már a fiatalok is jóllaktak, következik a »sortáncz«. Először a menyasszony tánczol a vőlegénnyel, aztán ennek szülei, rokonaival s mindenkiel sorrendben. A vőfély egyet-kettőt perdül a menyasszonnyal, majd megáll a násznagy előtt s mondja: harminczharmadik násznagy uram, a vőlegényt kérem egypár tánczra! Erre a vőlegény tánczol a menyasszonnyal. Azután csakhamar elveszi tőle a menyasszonyt a vőfély s a násznagyhoz intézett ugyanazzal a mondással mást szólít fel tánczra. De már ekkor a násznagy elé két tányért tesznek az asztalra s a ki tánczol a menyasszonnyal, az pénzt tesz a tányérba. Ezalatt a fiatal menyecskék és a leányok kezükben égő gyertyákkal ugrálnak a menyasszony körül, hízelgő, majd tréfásan ócsárló megjegyzéseket téve reá. Ha valaki a vőfély felszólítására tánczolni vonakodik, akkor »Tánczra vagy tánczra« szavakkal nógatják. Majd a násznagy utasítja az országot szolgáját, hogy zörgessen lánczot a tánczra nem hajlandó előtt, mignem az illető vagy ő maga, vagy helyettese tánczra perdül a menyasszonnyal, de köteles a tányérba a reá kirótt pénzdarabot dobni.

Mikor a vőlegény látja, hogy már mindenki tánczolt a menyasszonnyal, előlép az ajtó mellől, elkapja a menyasszonyt s a násznép kiabálása közben a másik szobába viszi, hol a nyoszolyó asszonyok a vőlegény jelenlétében hátrakötik a menyasszony fejét a fityulával. Így jön ki onnan s a vőlegénnyel tánczra-perdül. Ezalatt a násznagy megolvassa a tányérba gyűlt »sortánczpénz«-t és néhány koronát a zenészeknek ad. Azután hívja a menyasszonyt, ki kötényt feltartva lép elébe, hogy a pénzt a násznagy a köténybe öntse, ez azonban a két tányért a kötény fölött összezsapja, hogy a pénz a tányérok cserepeivel együtt hulljon be a köténybe. Annyi áldás száll az új párra, a hány darabra tört a két tányér. Ezután szabad a táncz, kinek meddig jól esik.

Éjféltől a menyasszonyos háztól a vendégek kárlátóba mennek a vőlegényes házba. Szívesen fogadják őket, külön terítenek nekik, megvendégelik, bevezetik a többi vendég közé s ott mulatnak együtt hajnali kakasszóig.

Másnap a férj és az újdonsült asszony legközelebbi hozzátartozóikkal az új asszony szülőihez mennek kárlátóba.

A lakodalom legényei — nem is olyan régen — másnap, tegnapi állapotban, beállítottak a násznapos vendégek egyik-másikánál s egy pár tyúkot leütöttek, hogy a háziasszony paprikást főzhessen számukra. Ez volt a híres »tyúkverő«. Ma ezt már csak emlegetik, lassanként beleolvad a kárlátó fogalmába.

A keresztele.

A keresztele előtt két-három nappal a bábaasszony felkéri a kijelöltet komának s feleségét komaasszonynak. Keresztele után azzal köszöntenek be otthon, hogy pogányt vittünk s keresztényt hozunk. A gyermeket pólyástul leteszik a földre, mondván: a ki szereti, vegye fel. Az apa felveszi, magasra emeli s azt kívánja, hogy ilyen nagyra nőjjön. Keresztanyja aranypénzt ajándékoz neki, Hertelendyfalván (új telepítés) pedig a keresztapa malacot vagy borjut. Majd fazekat vagy tálát törnek össze a küszöbön azzal a kívánsággal, hogy a hány darabra törik, annyi szerencséje legyen a gyermeknek. A keresztelei toron — Magyarcsernyén »csök«-nek nevezik, — a koma, a komaasszony, a bába és a közeli rokonok vesznek részt s néhány órán át csendesen vígadnak. A komaasszony s a keresztelők résztvevő asszonyok hat-nyolc napig felváltva ételt visznek a beteg asszonynak, annyit, hogy családja is abból élhessen. Nyolc-tíz nap múlva az asszony templomba megy »avató«-ra.

Sándoregyházán a koma csak jóbarát lehet, de komaasszony nem a koma felesége, hanem másik jóbaráté. A komaasszony a betegség alatt — rendszerint nyolc napig — »radiná«-val tartozik, azaz nyolc napig a beteget ellátja élelemmel. Ezenfelül a keresztelők még »kolozsná«-val tartozik, a mi rendszerint két méter fehér gyolcs vagy más színes vászon. A vásznat tekercsbe csavarják, piros pántlikával átkötik s középebe nagyobb gyertyát tesznek, úgy hogy annak legalább a fele kiálljon. A kelméből, ha fehér, inget, ha tarka, »köntöskét« varrnak a gyermeknek, a gyertyát pedig a keresztele alatt meggyújtják. A gyermekágyas nő látogató asszonyok kendőjükből rojtot vagy ruhájukból egy darabkát lecsipnek s ott hagyják az újszülöttnak: »álom«-nak.

Játékok.

A kisebb gyermekek szeretik a sárjátékot, a sárpuskát, a lovacskázást, a fogócskát, bujósdit, a »csiga ide párom«-játékot; a nagyobbak a kavicsjátékot, a labdázást, a kis- és nagymétát, a peczek bige-játékot és a billenczelést (ugrálós játék). A régi társasjátékok kiveszőben vannak. Ilyet csak egyet tudunk bemutatni. A fiúk és leányok együtt körbe állanak, egy a közepére. Párosával lassút tánczolnak ezt énekelve: »Fehér lilomszál, ugorj a Tiszába, Tiszából Dunába; mosakodjál is meg a Szőlői udvarán, minden kislány dobosán. Annak adjuk a lányt, ki felkötö a gatyát. Addig a házamból ki nem mék, míg a négy szá gyertya el nem ég, mikor a negyedik földig ég, akkor tudom rózsám, hogy kimék.« Ekkor a középen álló leányt fiú váltja fel s a táncot újra kezdik.

A legények és leányok mulatságai a vásár- és ünnepnapok kocsmái táncban merülnek ki. Csak szórványosan tartanak még kukoriczafosztást, melyen a fiatalok dalol, csak itt-ott czicza-maczáznak s labdázhatnak még lányok és legények vasárnapi délutánokon s csak Törzsudvarnokokon szokás még, hogy télen minden este más-más háznál összegyülekeznek a leányok és legények és tíz óráig dalolnak, tréfálkoznak. S azalatt a leányok varrnak, kötnek, horgolnak és nagyon ritkán fonnak. A fonókának többé se híre, se hamva.

Búcsú.

A magyarnak a helyi ünnepe a búcsú. Ezt mindenütt megtartják. Minden ház megtelik vendéggel, a közel vidéken lakó rokonokkal, kiket gazdagon megvendégelnek és az egész falu teli zenezóval.

Ünnepi szokások.

A családi bensőség, a családi szeretet meg-megújulása a karácsonyi ünnep. Van csillag- és betlehem-járás. A betlehemesek, Sándoregyházán, tizenegyen vannak: a király és szolgálja, József és Mária és egy angyal, négy pásztor, a gazda és az ételhordó. A királynak koronája van, rajta magyar ruha és kard, szolgálói szintén magyar ruhában, József sarkantyút, az angyal hosszú, fehér inget visel, vállán keresztül övéig széles szalaggal díszítve. Kezében fakard, melynek végére csitrom van tűzve. A pásztorok és a gazda subában vannak és ismert pásztordalokat énekelnek. Vízkeresztkor a három királyok járnak, piros süvegű, festett arcú gyerekek, a szokásos mondókákkal.

A husvétii locsolás is dívik, piros pünkösdi ünnepén pedig a fiatalok délután, vecsernye után, kocsmatánczra megy, vagy itt-ott a réten »czicza-maczáz«-nak és »csiga ide párom«-ot játszanak.

A halottas háznál este összejönnek a rokonok, a szomszédok és az ismerősök virasztóra. Imádkoznak, énekelnek s csak hajnal felé oszladoznak. Idősebb halottnál a szomszédok a halottvivők, kik a hantolást is végzik. A leányhalottat legény- s a legényhalottat leány-barátai viszik vállon a temetőbe. A menetet a leányok kibontott hajjal kísérik a gyász jeléül, a legények pedig kalapra tűzött bokrétaival s mellre akasztott kendővel. Temetés után a halottas ház népe a meghívottakkal visszatér a halottas házhoz, torra. Betérve az udvarra, az utcaajtó előtt elhelyezett tálban megmossák kezüket, majd asztalhoz ülnek, szíves kínálgatás mellett falatoznak s lassanként megindul a poharazás. Majd beszédessé válnak a vendégek, adomáznak, még az asszonyok is tódítják a szót a kánai menyegzőről, a két jó öregről s a szép Zsuzsannáról hajnalpirkadásig.

A temetés.

Ha valaki elmebeteg lesz, azt mondják, hogy haragosa megrontotta. Ugyanezt mondják az asszonyok, ha nem jól kel a csirke, a liba a tojásból, és ebben erősen hisznek. Pénteken munkát nem szeretnek kezdeni; aratáskor, hogy ne pénteken kezdjék, csütörtökön este néhány keresztet vágnak. Lucza napján semmit kiadni és a kemenczéhez idegennek hozzányúlani nem szabad, mert nem lesz csirke. Ha szent Iván estéjén tüzet ugrálnak, akkor nem lesz bolha. Ha Szentgyörgynap előtt zeng az ég, gurulni kell; aki ezt teszi, nem lesz hátfájós.

Babonák.

Karácsony szent éjszakáján, beharangozáskor az eladó leány párnája alá férfinadrágot, tükröt és fésűt tesz s reggel a tükrőben meglátja jövőendőbelijét.

Nagyszombaton a harangok megszólalásakor a férges elűzhetők a háztól: »Férges, poczkok és egerek tisztuljatok, takarodjatok oda, a hol először látjátok a kéményt füstölni. Menjetek N. (a szomszédos uraság) földjére, ott lesz mit ennetek.« E szavak elmondása után a férges eltakarodnak.

A nagypénteken sült kis cipót a padláson tartják jövő nagypéntekig, a mi a házat tűztől és villám-beütéstől megvédi. Szentgyörgynapján hajnalban lepedőt húznak a harmatos fűben, hogy a tej fölös legyen. Harmatot szed az aprójószág ivóvizébe, hogy el ne pusztuljon. Lopott szalmára elültetett tyúk minden tojást kikölt. Ha a padlásra koldusbotot tesznek, a galambok megszoknak. Ha a kis gyermek nem jár, koldusbotot a talpára vernek. A vett malacot pénteken viszi el az új gazdája. A befogandó kocját hátvást kell az ölbe tenni, mert különben nem lesz jó hízó. Zöldségvetéskor nem szabad beszélni, mert különben rosszúl kél. A dohánypalántát mindig szidni kell, mert csak úgy fejlődik erőteljesen. Dinnyét felöntőből kell vetni, mert csak így lesz akkora, mint a felöntő.

A ki mindig ballábbal lép le ágyáról, nem ismer fogfájást. Villámsújtott fa forgácsa szintén orvosság fogfájás ellen. A kinek Szentantaltüze van, arra három Antal nevű csihol, s azonnal meggyógyul.

Ha valaki megijed, ölmet öntenek, és ha az arra öntött vízből iszik és szíve táját megmossák, meggyógyul. Villámcsapás ellen szentelt barka-égetés szolgál.

A »babvetés«. Negyvenegy szem babból vagy kukoriczából jövőt jósolnak akként, hogy a jósoló a 41 szemet hármával háromszor szétosztja, miközben mondogatja: essék ötre: öröme, essék hatra: haragra, essék hétre: szerencsére — és a maradványból jósol.

Torontáltordán a következő mondások járnak. Ügyit, mint Pili kis lánya. (Pilit kérdezték, hogy mit csinál a néhány napos csecsemője? Mire ő büszkén felelt: már ügyit az apjára, — kezdi apját észrevenni.) Bekapta, mint Bukosza a rétest. (Forrón). Beszorította, mint Csipa a bort. (Kétakónyi bort egyakós hordóba, azaz megitta). Elzavarta, mint Pósa a tücsköket. (Cselédjeit beküldte a dohányföldbe, hogy hajtsák ki a tücsköket s ezek megeselekedtek.) Villog, mint Kónya a horoggal (A horgot óvatosan, körül tekintgetve vitte el.) Ördögé, mint Lippai huszasa. (A templom perselybe tévedésből huszast tett s mikor észre vette, így szólt: »Az ördögé már.«) Törökkanizsán szokták mondani: »Nehéz élő fának dültét várni.« (Valamit kívánni, megérni). »Majd elválk, mire virágzik« (hogy mi lesz belőle). »Evezővel kapálták ennek a bornak a gyökerit« (vízzel töltötték fel a bort).

Közmondások.

Népdal.

Sándoregyházán helyi népdalt is énekelnek:

Bukovina, mit vétettem,
 Hogy én benned nem élhettem.
 Hazám, hazám, édes hazám,
 Bárcsak határod láthatnám.
 Látom füstjét, de csak alig,
 Hogy az égen feketéllik.
 De ha ezt az erdőt levághatnám,
 A hazámat megláthatnám,
 Ezt az erdőt le sem vágom.
 Hadikfalvát¹⁾ meg sem látom.

Gúnyszavak.

Ürményházán a németet csöglinak, haniklinek, petákosnak, a románt mócznak, medvének hívják. Sándoregyházán a cseteri, csiszla, gudu, huláj és hurka a gúnynevek. A lukácsfalviakat gányóknak nevezik. Kiszomborban »csecse« az, a ki kis korában igen szép és kedves volt, »veréb«-nek azt nevezik, a ki mindennek a könnyebb végét szereti fogni, »csuszá«-nak azt gúnyolják, a ki nagyon szerette a túrós csuszát. Hertelendyfalván ezek a gúnynevek: csócsa, görbe, sánta, döcs, bogos, bucsi, czupák, kancsár, rozsdá, bori és redecs. Törökkanizsán is egyéni erények vagy hibák a mellék- vagy gúnynevek: »kurucz« (heves, kemény), »aranykőrmű« (dolga után gyarapodó), »beránti« (mindenkit megcsal), »pulyka« (mérges, vörös hajú) »csevejde« (aljas).

Állatnevek.

A magyar nép lovát, tehenét, igavonó marháját becézgeti, simogatja, »jószágom«-nak, »vagyonom«-nak nevezi. Nagy szeretettel gondozza, őrzi őket, mint olyanokat, »kik« a kenyérkeresetben nagy segítségére vannak. El is halmozza őket becéző, díszítő nevekkal.

Lovait kedvelt férfi és női neveken szólítja: Jancsi, Pista, Sári, Rózi, Julcsa stb. neveken, majd színükről Sárga, Szürke, Fakó, Deres és Kesely neveket ad nekik. Erkölcsös és tüzes voltak szerint Büszke és Tüzes, Kurázs, Tatár és Villám nevekkal illeti. Szikra, Bársony és Ráró lónevek a betyár romantikából lettek a nép előtt kedveltek.

A marhával már az asszony is foglalkozik. Tehénél és ökörnél a dédelgető nevek egész sorával találkozunk, ezek: Drága, Virág, Rúzsá, Riska, Borcsa, Klári, Gyöngyös, Rödös, Jámbor, Bimbó és Czifra; Csákó és Daru.

Nyelvjárás.

A magyar nép nyelvének jellemzésére álljanak itt a következő párbeszéddek.
 Hun vót ke, koma? Szögedébe vótam. Mit csinát kend ott? A bornyut vittem eladni, de bánom, hogy elvittem, mert idehaza jobban kérte a kupecz. Hogy adta kee? Hetvenkét krajczárér kilóját. Vót-e sok a piaczon? Nem igen sok vót, de a hentesek össze vótak beszéve, oszt úgy vették, a hogy ők akarták. Na isten ágya meg keedet, koma! Isten ágya meg keedet is. Hun vótál Panna? Hajmát gyuggatni. Mi a napszám? Két korona. Kinél vótál napszámom? Iván bácsinál. Van-e még sok gyuggatni való? Van még ekkevés, még a héten megteszi. (Porgány).

Hékám, gyék kend már haza. Így hívja haza a rábéi nő férjét. Jó napot! Adjon isten. No mire végzik? Hát csak dógozgatnánk. Hallották már kentök a Pista dógát? Ténnap vótak törvénybe, oszt ű fizeti az egész köccségöt, mög az orvost is. Már csak nem jó dolog, hogy egytestvérök, oszt nem tudnak összeférni. (Pusztakeresztúr).

Hun vóték kend? Halli kend! Gyík kend már haza! Ögyvezül maradtam. (Felsőmuzslya).

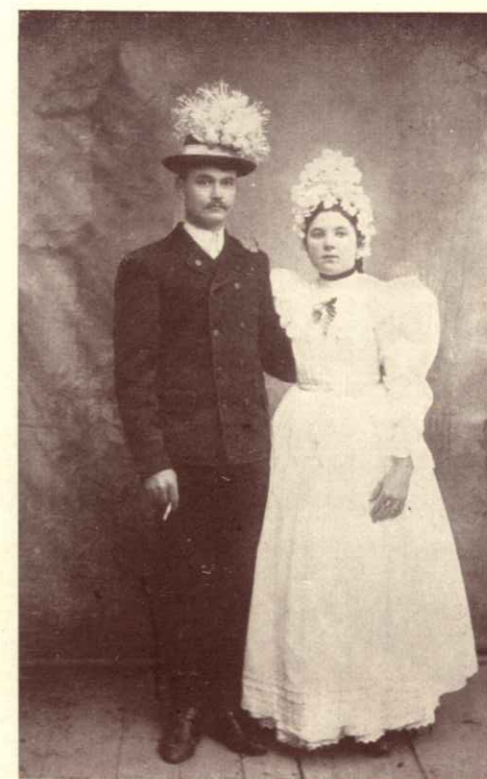
Pista bácsi halli kend? Dajkám (nagyanya) aszondi, hogy édösapám nem biri eladni a Czifrát (tehen vagy ökör). Mé, te András? Hát a göröngytű megfájult a lába, oszt ettü szapasztott. Maj jóra gyün a, csak étesd, mög itasd idejibe, a fájós körmire mög csináj borigatásokat. (Magyarosernye.)

Halli kee hé, megkapálták mán keetök a dohánt? Még nem, mer há Jóska báéknak segítöttünk elsőbbit. (Oroszlámos.)

Gyere estvére minálunk, koma. Minek no? Úgy kíványa az édes szülém. Ne játsz avval a késvel, mert megvágod az ujjadat. (Hertelendyfalva.)

A magyar nép nyelvének jellemzéséül álljon itt a legújabb telepítésnek, Sándoregyházának tájszólása köréből a következő rövid parancsolat. Te, Están! hozd ki anyádnak a papucsot, nekem a kaflantyut, oszt a zsidóhol méssz és

¹ Hadikfalva Bukovinában, magyar község.

Torontálmegyei népviselet. — 1. és 2. Magyarok. 3. és 4. Németek.

Bánlaki oláhok.

»Zsok« oláh táncz.

vészel négy pézért pacsát, egy liter pakurát és háromér nádméz. De előbb hajtsd ki a szomszédék égbekiáltóját, kösd meg az éjjeli batort és hívd be a lesbeteget. Azután mégy, de siess, mert megpaczilod velem.

Ennek során a nálunk ismeretlen szavak értelme: papucs = czipó, lantyu = papucs, pacska = dohány, pakura = petroleum, nádméz = czukor, égbekiáltó = kakas, éjjeli bator = kutya, lesbeteg = macska és megpaczilod velem = megjáró velem.

Ilyenek még: csutika = csutka, kocsán = kukoriczaszár, móriska = búzarošta, pitán = málé, gurásza = zsendicze, vigyázkodik = ácsorog, terebúza = kukoricza, bosztán = tök, tikacs = kötött czipó, karinca = kötő, ribancz = rongy, éveg = üveg, herget = mérgesít, téglázó = vasaló, ódalibolond = nyul unyan-aminyen = olyan-amilyen, mű = mi.

* * *

A mai torontáli németek betelepedéséről és elhelyezkedéséről a községeknél és a történelmi résznél bőven van szó. Itt csak néprajzi sajátosságukat kívánjuk ismertetni. Németek.

Számra a németek, az 1910. évi népszámlálás adatai szerint, a vármegyében a második helyen állanak és alig néhány ezerrel vannak kevesebben a szerbeknél. Legtömegesebben a megye északi részén, az úgynevezett »Had«-on (Heide) laknak, de többé-kevésbé vegyülten a másjókú lakossággal, el vannak terjedve az egész vármegyében. Összesen 67 helységben ők adják a lakosság többségét, sőt négy község, névszerint: Kisjécsa, Kisósz (Gottlob), Dócz (Dolác) és Ferenczhalom (Franzfeld) tiszta német, s a másjókúak együttesen az összlakosság 10 %-át sem érik el.

Általában megállapítható, hogy a németek, ott, a hol magyar községekben vannak kisebbségben: szokásaikban, viseletükben és nyelvben csakhamar megmagyarosodnak, sőt többnyire teljesen be is olvadnak a magyarságba. Ellenben szerb, román vagy más nyelvű községekben, mint legcsekélyebb kisebbség is megtartják faji jellegüket, ha még oly tökéletesen tanulják is meg azok nyelvét. Legfeljebb a saját nyelvükbe felvett egyes idegen kifejezések árulják el némileg a sűrű, közvetlen érintkezést. Mint többség pedig a németek asimiláló képessége oly nagy, hogy velük szemben bármely másjókú, különösen a súlytalan kisebbség, csakhamar teljesen elnémetesedik.

Vallásukra nézve a torontáli németek, az egy Ferenczhalom községen kívül, a melynek lakosai evangélikusok, kizárólag római katolikusok, Ferenczhalmon az evangélikusok között sok a nazarénus is.

Termetük többnyire közép magas, középerős, nem ritka azonban közöttük a magas alak sem, pl. Zombolyán, Máriaföldén és általában a Hádön (Heide) különösen feltűnő a magas termetű nők nagy száma. Hajuk színe különböző. Túlnyomó a barna, de van fekete és szőke is. Ép oly különböző a szembogár színe: többnyire barna, ritkábban fekete, kék vagy szürke. Egyéni vonások.

A német falut már kívülről meg lehet ismerni szabályos, tágas utcáiról s szép, nagy házairól. A házak fala régebben épülteknél mindenütt, de a megye déli részén még az újonnan épülteknél is, túlnyomóan vert földből vagy vályogból van. Ujabban azonban sok helyt, különösen a hádi községekben, jobb módú gazda már csak égetett téglából, vagy legalább téglával és vályoggal vegyest építi fel a házat. Építkezés.

Régebben rőzsét, nádat, kenderszárat kötöttek gyékénnyel erős rudakra vértelkeknek, melyet aztán minden díszítés nélkül betapasztottak sárral. Ugyanily módon használtak régebben zsupszalmát, kenderszárat, majd nádat, zindelyt fedőanyagul; ma azonban többnyire már csak cseréppel fedik házaikat.

A háztelkek alakja, különösen az eredeti német telepes községekben szabályos téglalap. A telek területe rendszerint igen nagy és rajta a főépület a melléképületekkel következőleg van elhelyezve. A telek hosszában az egyik szélén, többnyire a bejáratától jobbra, a lakóház és ennek fedele alatt először az utcai szoba (Stup = Stube), aztán a konyha (Kich, Kuchl = Küche), mellette egy második szoba (Zimmer, Kammer = hátsó szoba), majd az éléskamra (Speisz), továbbá a lóistálló és végül a tehenistálló. Ezek előtt húzódik a nyílt folyosó, táglából épült vagy fából készült oszlopokkal. A kamra alatt pincze s mellette ugyancsak a folyosóból a padlásra vezető lépcső.

A főépület végén külön, rendszerint lejtős fedél alatt tágas kocsiszínt s még hátrább, esetleg az istállóval szemben, a telek másik szélén, az ólak, a kukoriczagóré, melyet Kotarkának és Hambárnak is neveznek. Elül az udvarban rendszerint gémeskút van vályúval s a mellett pocsolyszerű sekély vizesgödör (Pudl) az aprójóság számára. Az udvar hátsó részében a szérű (Trettplatz, der Tenn die Tenne helyett), oldalt a széna, szalma, pelyva és kukoriczaszárkaszlak, valamint az istállók mögött a trágyadomb és ennek közelében árnyékszék. Az udvar lábujában deszka- vagy léczkerítéssel, néhol még vertfallal elzárt tágas házikert, részben gyümölcs-, szőlő-, zöldséges, virágos és herés kert.

Külön úgynevezett virágoskertet (Blumegärtl) az udvari bejárónál ritkán találni és tornácot is csak igen kevés helyen látni.

A ház külső falán az építő, a tulajdonos, némely községben mindkét házastárs nevét szokta feltüntetni, valamint az építés évszámát és különféle díszítményt is alkalmaznak, ilyeneket: Isten szemét, koronát, csillagot, keresztet, Szent Flórián szobrát stb. Többnyire fehérre meszelik, de az alját rendszerint kékre vagy sötétbarnára festik. A kapu rendszeren deszkából vagy léczből van.

Ruházkodás.

A földművesnép ruházkodása az egyes vidékek és községek szerint nagyon elütő, különösen a nőknél. A 30—40 évvel ezelőtt általánosan divatban volt férfi viselet, az úgynevezett »blooes Gwand« (sötétkék posztóból készült, magyar szabású nadrág, pitykés gombú mellény és rövid, szorosan álló kabát) ma már alig látható. Mindenféle pantallót viselnek, melyet slutnak, hossz-nak, hooznak, traccs-nak vagy bux-nak neveznek; a mellénynek általánosan »Leibl« a neve, a kabáté »Jankl« vagy néhol Rock. A jobb módú gazdák nagyobb községben, különösen a Hádön, az úri osztályhoz hasonlóan, finomabb gyapjúszövetből mérték után csináltatják ruhájukat a változó divat szerint. A szegényebb vagy nem annyira divatszerűen ruházkodó földművesek olcsóbb gyapotból, nyáron mosható szövetből, mérték után készíttetik öltözeteiket vagy készen veszik. Leginkább a sötét színt szeretik, néhol a szürkét is. Télen ezek a szegényebb sorsúak csak melegebb fajta ruhát, inkább csak melegebb alsóruhát viselnek, míg a tehetősebbek a téli kabátot használják. Subát, gubát, szűrt, köpenyt vagy bundát csak utazáskor vagy vadászaton hordanak. A férfiak ruháján dísz vagy kivarrás nincsen. Lábbelinek ma már leginkább cipőt viselnek; csizmát (svábul: csisme) csak hidegebb esős időben, a munkánál. Szárazabb időben télen is inkább bőrpapucsban (slappe) és fehér gyapjúharisnyában járnak. A régebben általánosan viselt téli sapka is jobbára kiment a divatból. Általánosan télen is kalapot hordanak minden különös divat nélkül. Esőernyőt már a legszegényebb ember házában is találni.

Arcukat azelőtt símára beretválták, újabban már majdnem általános a bajuszviselet.

A nők, különösen a hajadonok ünnepi ruházkodásában az utóbbi időben, mint már fönnebb jeleztük, az egyes községekben nagy változások történtek. A hajadonok még 25—30 évvel ezelőtt szinte egyformán erősen kikeményített s kivaszt fehér, esetleg virágos szoknyában jártak, melyet egész rakás, ugyancsak keményre kivaszt alsószoknya feszített ki krinolinszerűen, továbbá kurta fűzőhöz hasonló, rendszeren sötétszínű pruszlit (Leibl), ezenfelül különféle színű, rendszeren virágzott selyemkendőt, melynek két ágát elül keresztbe, hátul a derékon bogba kötötték. Az ingujj csak a könyökig ért és a felkarhoz szorosan hozzásímult. Ezt az öltözetet kiegészítette egy selyemből vagy atlaszból készült kötény, finomabb fehér harisnya és bársony-czipő, a nyakon ezüstláncz kis keresztel (Herrgott). Gyűrű is kellett és a szegényebbek közül legtöbben talán csak valami drótból vagy sárgaréz-ből való gyűrűt viseltek, melyet a rongyszédő zsidótól (Fetzejud) cseréltek be. A fülbevaló azonban rendszerint aranyból vagy ezüsből volt. Hajukat vastag fonatban tűzték fel sisaktaréjhoz hasonlóan, némileg kiálló, félkörbe hajlított barna fésűvel.

Ezt a viseletet fiatal lányoknál helylyel-közzel, különösen kisebb, a vasúttól és városoktól messzebb fekvő falvakon még most is látni. Sok helyütt azonban, ha nem is úrinők divatja szerint, de mégis újszerűbb szövetekből készült szoknya- és blúzfélet viselnek. Így pl. Zsombolyán és a zsombolyai divatot többé-kevésbé utánzó szomszédos községekben, már az úrinők ruhájához hasonló szabású ruhákat viselnek a jobb módú gazdák leányai és a fiatal asszonyok. Itt az ünneplő ruhát selyem-, bársony-, batiszt-, plüs vagy lüszterkerméből, a mindennapit rend-

szerint mosókelméből, ritkábban kékfestésükből készítik. Szeretik a piros és világoskék színt, de gyakran látni fehér, sárga, drap és krémszínűt is. Ruhájukat csipkével, pántlikával czifrázzák, de a czifrázatot takarékosan, inkább csak dísznek alkalmazzák. A fiatalabb gazdasszonyok általában már az úri osztálybeli hölgyek divatjához hasonlóan öltözködnek. Napernyőt, finomabb esernyőt, keztyűt használnak, csak épen kalapot nem viselnek, hanem az asszonyok régi szokás szerint selyemkendővel kötik be fejüket, a hajadonok pedig, egyébként úri divatos ruházkodás mellett is, a régi, már imént említett mód szerint tűzik fel hajukat és hajadonfővel járnak. Az éltebb asszonyok jobbadán a régi módhoz hasonlóan öltözködnek, sőt némely helyütt, pl. Ócsanádön vagy Ferenczhalmon, csaknem mindenben a ruházkodás régi módja dívik.

A német földműves izletes, erőteljes tápláló ételkkel él, különösen munka idején. Külseje is mutatja jól tápláltságát. A rendes, valamirevaló ebédhez tartozik a húsleves, főzelék dísznőhussal vagy kolbászszal és zsirban sült tészta (Pannekuche). Pénteken bőjti leves és főtt tészta az eledelük. Tavasszal és őszszel csak este esznek főtt ételt, napközben füstölt húst, sonkát, szalonnát, túró, tejet fogyasztanak és hozzá maguk sütötte kitűnő búzakenyeret. Ünnepkor ebédjök: húsleves (marha-, vagy tyúklevés), peccsenye és rétes vagy más tésztafélék. Kalácsot (Kuche) minden ünnepre sütnék. A reggeli majdnem kivétel nélkül mindenütt és mindennap kávé. Otthon rendszeren csak az iszik bort, a kinek saját termése van, csak kivételesen, aratás idején, vagy a búcsú napján, esetleg valami családi ünnep alkalmából vásárolnak bort az ebédhez.

A mi németjeink meglehetősen későn alapítanak családot. A legények többnyire csak a katonai szolgálat teljesítése után, tehát rendszerint 23—26 éves korukban szoktak nősülni. A leányok leginkább 18 éves korban mennek férjhez és csak kivételképen korábban is.

A szerelemből való házasságok a németeknél, valamint általában más fajbeli földművelőknél is ritkák. A házasuló férfi többnyire saját vagyoni viszonyaira való figyelemmel és más anyagi tekintetek mérlegelésével választ menyasszonyt. Legtöbb esetben nem a fiatalok ízlése irányítja a választás dolgát, hanem a szülők számító esze, különösen a jobb módúaknál akkor, ha a fiú átveszi a gazdaságot s kénytelen lesz a szülőket, meg a többi gyermekeket anyagilag kielégíteni. Viszont a leányos apa is megfelelő ellenértékű vagyont keres leendő vejénél. Ily házasságokat rendszeren ismerősök, rokonok ajánlására kötnek.

A fiú atyja, esetleg keresztapja vagy más közvetítő, ellátogat a kiszemelt leány szülőházába s ott eleinte valamely ürügy alatt egészen más dolgokról folyik a beszélgetés, míg végre a látogatók kerülő utakon reátérnek a tulajdonképeni célra. Azután elkezdenek a tárgyalások a hozományra nézve, esetleg megszakadnak s máskor újból felvetetnek. Ha minden rendben van és végleg megegyeznek, megtartják a kézfogót (Verlobung, Handstreich).

A fiatalok a két násznagygyal együtt ünnepi ruhában a menyasszony szülőházából elindulva, az anyakönyvvezetőhöz mennek és innen a lelkészhez, a hol a bejegyzés megtörténik. Az anyakönyvi s lelkészi hivataltól való visszaérkezésük után, a menyasszony házában ünnepi vacsora szokott lenni, melyre azonban csak a legközelebbi rokonok hivatalosak. Alkalmi mondókák vagy formások ilyenkor nincsenek. Ferenczhalmon régi szokás a »Handgeld« (foglaló) adása. Eljegyzés után ugyanis a vőlegény csokrok, szallagok s effélék beszerzése címén pénzt (5—20 koronát) ad a menyasszonynak. A hozomány tárgyában rendszeren szerződést kötnek. Végül megállapítják a lakodalom napját s körülményeit.

A lakodalmi ünnepet (Hochzeit, Ehretaaach) a jobb módúaknál dús vendégséggel szokták megülni. Némely esetben 200—300 vendég hivatalos. A meghívást rendszeren a vőfélyek, a mátkapár férfitestvérei, vagy rokonai szokták teljesíteni. Színes szalagokból készült karikafogón függő boros palaczkkal a kezükben, többnyire rozmaringszállal a gomblyukban, néhol feldíszített kalappal, ketten-ketten mennek el a meghívandókhoz s ott rendszerint a következő, vagy ehhez hasonló mondókéval adják elő megbízásukat:

«Wir sind geschickt von Vater und Mutter, von Braut und Bräutigam, Ihr sollt am . . . im Hause des N. N. erscheinen.» A közeli rokonoknak és az úri osztályhoz tartozóknak nem mondják meg, hanem a távolabb eső atyafiakat figyelmeztetik, hogy hány pár evőeszközt vigyenek magukkal; a szerint, hogy hány családtagot hívnak meg, krétával az ajtóra fel is jegyzik: pl. »két villa, két kés,

két kanál. A lakodalom napján indul a nászmenet a templomba. Némely helyütt még most is dívik az a szokás, hogy a násznépet puska- és pisztolylövésekkel üdvözlik az egyes udvarokból, a merre a menet halad. Előbb persze az anyakönyvi hivatalba mennek. Némelyek azonban már néhány órával előbb megkötik itt a házasságot az anyakönyvvezetőnél, hogy azután később a násznap díszmenete egyenest a templomba indulhasson. Pusztán az anyakönyvi hivatalban való házasságkötéssel nem érik be sehol. Esküvő után a lakodalmas házba vonulnak, ott sorra üdvözlők az új párt, mely legtöbb helyen a bejáró szoba ajtaja előtt egymással szemközt állva fogadja a nekik szóló szerencsekívánatokat. A legtöbb helyen minden vendég ajándékot visz az új házasságnak. A régiebb szokásokat, mint a menyasszony-tánczot, a menyasszony papucsának elárverezését, ma már mindenütt elhanyagolják. A lakodalom nagyon sokszor vígan szokott lefolyni. Másnap reggel kurjongatva járnak be az utcákat, be-betérnek egy ismerőshöz, ott egyet tánczolnak, isznak s azután tovább mennek. Néha csak egy szál muzsikussal róják az utcát és ők verik a taktust seprűnyéllel, sodrófával, kinek a mi épen az elindulásakor a keze ügyébe akad. Felmaskarazzák magukat lepedővel, ágyterítővel, rongyos kendőkkel stb. szóval valóságos farsangi felvonulást rendeznek. De ezt a lármás szokást ma már mindinkább ritkábban követik.

A keresztelő.

A keresztelést, ha csak lehet, a legtöbb helyen vasárnapra halasztják.

A keresztszülőket többnyire a rokonság közül választják és minden gyermeknél mást kérnek fel kereszttatjának (Path vagy Päther) és keresztanyának (Good vagy Godl). Keresztelés után a keresztszülők hazamenet czukrot osztogatnak az ismerősöknek és a gyermekeknek, ezzel is kifejezve ama kívánságukat, hogy a megkereszteltnek édes legyen az élete.

A gyermekágyas asszonyt sorban látogatják a rokonok és gratulálnak neki. Az elsőszülöttnél rendszeren nagyobb szerű keresztelő-lakomát (Kindschen) csapnak, de a többinél már csak a komákat vendégelik meg. A gyermekágyas asszony néhány napon át a komától és komaasszonytól bőséges ételmezést kap, annyit, hogy akár az egész család jóllakhatik belőle. A gyermeket rendszeren a keresztszülők nevére keresztelik. Kedvelt nevük: Hans (János), Kloos (Miklós), Matz (Mátyás), Szepp (József), Pit (Péter), Jakab, Nancsi (Anna), Mária, Lissz (Erzsébet), Waavi v. Bewi (Borbála), Évi, Susi stb. → Karácsonykor és húsvétkor a keresztszülők ajándékot adnak a keresztyermeknek, a kisebbeknek mézeskalácsot, süteményt, diót, almát, piros tojást a nagyobbaknak pénzt.

A gyermekek kedveltebb játéka: kora tavasszal a babozás, gombozás, golyózás, majd később a lapdázás, magánosan és társaságban. A sárkányeregetést is nagyon szeretik. A gyermekélet szokásaihoz tartoznak az alakoskodások, a mikor csoportokra oszolva, jelmezes ruhában, különféle mondókák előadásával járnak házról-házra a faluban.

Egyébként szokásban van a húsvéti öntözés is, bár nem oly módon mint rég, mikor csöbör-vízzel öntötték le a leányokat.

Pünkösdkor már csak itt-ott szokás a későnkelőket néhány öltéssel az ágyneműhöz odavarni. A májusfa állítása is lassanként kimegy a divatból.

Búcsú.

Legkedvesebb mulatsága németjeinknek a búcsú (Kerweich), melyet minden évben a templomszentelés emlékére tartanak, október vagy november hó valamelyik vasárnapján és folytatólag az utána következő hétfőn meg kedden. Már egy héttel előbb az egész faluban nagy a sürgés-forgás. Minden házban meszelenek, sűrölnak, mosnak, vasalnak, sütnék-főznek. A szomszéd községekből seregesen érkező vendégeket legnagyobb örömmel fogadják és látják el minden jóval. A fiatalság már a búcsú vasárnapja előtti napon felállítja a főtéren, esetleg a templom vagy községháza előtt, a búcsúfát (Kerweichbám).

Az első ünnepnap délelőttjén zenezóval bejárják az egész helységet és délután elárverezik a rozmarin-csokrot (Kerweichstrausz). A búcsúfának a végén egy zöld ág van, teleaggatva szalagokkal, színes kendőkkel. Van rajta még egy új kalap és egy üveg bor. A legények mindenikének kalapját az illető által kiválasztott leány (Kerweichmensch) tartozik bokrátaival, szalagokkal díszíteni. Az a kalapdíszítőnek kiválasztott leány lesz a három napon át az illető legény tánczosnője és — ha Isten is úgy akarja, — majdan hitvestársa. A rozmaringos csokor árát néha 1000 koronán felülre is felverik. Ha a legtöbbet ígérő a rendező társaság tagja, az összegnek csak $\frac{1}{10}$ részét fizeti, ellenben a társaságon kívül álló a teljes összeget tartozik lefizetni, a mi már többször előfordult.

A csokorvevő kiváltsága az, hogy az ünnep három napján mindig ő kezdheti meg a tánczot (Vortanz) párjával együtt; tartozik azonban legénytársait a három napon át megvendégelni. Negyedik nap, szerdán délelőtt, kidöntik a búcsúfát és ugyanabba a gödörbe temetik a búcsúfáról a borospalaczkot és a Kerweicht.

Rendes tánczaik: a lassú keringő (Ländler), gyors keringő (Walzer) és a polka (Hupszer, Zepperpolka, Schnellpolka) a tánczhoz való zenét többnyire az úgynevezett «rezes-bandák» szolgáltatják. A különböző fúvó hangszereken kívül a harmonikát is kedvelik.

Aratási vagy szüreti külön ünnepségeket, vagy multságokat nem rendeznek. Némileg vígan folyik a kukoricafosztás munkája. Mesélnek és énekelnek mellette. Különösen a nők. Énekeik részint hagyományos régi románczfélék, melyeket talán még bevándorolt őseik hoztak magukkal régi hazájukból, részint egyéb régi népdalok, melyeket jobbra vándor mesterlegények terjesztettek ezen a vidéken. Helylyel-közzel a fiatalabbaktól már magyar szövegű dalokat is hallani. Rendszeresen ápolják németjeink a műéneket is. Alig van község, melyben többnyire népiskolai tanítók vezetésével alakult dalegyesület ne működne.

Multságok.

Temetés alkalmával külön az illető halott számára készülő búcsuzatató, a minő a magyaroknál szokásos, a németeknél egyáltalában nincsen. Csak általános alkalmi gyászdalokat énekelnek. Halotti tort sem tartanak. A szomszédok és rokonok elmennek ugyan a halottas házhoz, a halott mellett virasztani, de ilyenkor szerény mértékben, inkább csak üdítés vagy erősítés végett fogyasztanak bort vagy pálinkát. Halottaik emlékének kegyelettel áldoznak. A temetőben a sírboltok és díszes síremlékek nagy számmal láthatók, halottak napján pedig valóságos virágkert pompájába öltözik.

A temetés.

A torontáli földműves nép egyébként is vallásos, ha ebbeli érzületeinek külső kifejezésében nem is túlaradozó.

Jellemző népszokások.

Babonás szokások a mostani német gazda életében teljesen hiányoznak.

A maga és családja becsületére sokat tart. Önértetes, rátartós az úri osztályhoz tartozókkal, elüljárókkal szemben is. Azonban, ha valamelyik úriember őt házában meglátogatja, megtisztelve érzi magát és ha vendégül jön hozzá, előzékenységgel fogadja.

Nyelvökben a német tájszólás azonban mindmáig megmaradt. Vármegyészerte a württembergi tájszólás uralkodik, itt-ott csekély eltéréssel. Eme tájszólásnak az irodalmi nyelvcsokástól való jellegzetes eltérését következő, a zombolyaiak kiejtése szerint leírt mondatok mutatják:

— Wu warscht'n?

— Ei, bei mei'm Veddr Kaschpr.

— Was hascht'n dort gmach?

— Ich han gfroot, eb'n uns net kennt morje Perd un Waan leene, for unser Laab hemmfihre. Vagyis érthetőbben: Wo warst du denn? — Ei, bei meinem Vetter (Onkel helyett) Kaspar. — Was hast du dort gemacht — Ich habe ihn gefragt, ob er uns nicht morgen Pferd und Wagen leihen könnte, um unser Laub (Maisstroh) heimzuführen (hemmzuholen).

Életmódjukban nem igénytelenek, szeretik a vagyont, különösen a földet és azért akárhányan közülük azt az elvet vallván, hogy: »a hol jó dolgom van, ott van az én hazám«, könnyű szívvvel odahagyják szülőföldjüket és máshol próbálnak szerencsét. Ha itt nem boldogulnak, Amerikába is áthajóznak.

Családjához a német gazda hűségesen ragaszkodik. Gyermekéért mindent elkövet, hogy őket jobb viszonyok közé juttassa, mint a minők között ő maga nevelkedett.

Szaporaság.

A német családok gyermekeinek régen közmondásos nagy számát illetőleg azonban az újabb időben sajnálatos hanyatlás mutatkozik, még pedig nem annyira a szegényebb sorsúaknál, hanem ellenkezőleg, épen a tehetősebb földesgazdáknál, kiknél egyrészt talán az asszonyi kényelemszeretet és hiúság, másrészt pedig és főleg a családi vagyoni túlságos megosztása iránt való aggodalom oka az egykének. Hogy ennek ellenére a vármegyebeli némettség számszerű szaporodása mégsem csekélyebb arányú, mint a másjéké lakosságé, főképen annak tulajdonítható, hogy lakása és annak berendezése, egészségi szempontból a többiekéhez képest kedvezőbb, hogy jobban is táplálkoznak, betegség esetén orvoshoz fordulnak, így azután náluk a gyermekhalandóság is sokkal kisebb, mint a többieké.

Gyermek-
nevelés.

A gyermekek nevelését sok családnál még ma is bizonyos fokú hagyományos ridegség jellemzi. Az apa ősi szokás szerint a család feltétlen uralkodója. Szigorúsággal fejelemzi háza népét s így a gyermek a házban gyöngédebb, kiméletes bánásmódot, szelidebb, ildomosabb érintkezési formákat alig lát és hall. Sohasem hallja, hogy bárki a házban másoktól valamit udvarias modorban kérne, vagy valamiért szíves szavakkal köszönetet mondana. Általában ezt a két szót: »bitte« »danke«, a házbeliek az egymással való érintkezésekben teljességgel mellőzik. És ez a rossz szokás annyira átmege a gyermek véérébe, hogy azután a házon kívül való érintkezését, az idegenekkel szemben való magatartását nehézkesség és darabosság jellemzi. A gyermekeket már korán kemény munkára szoktatják. A cselédekkel szemben a kényeztetés teljességgel szokatlan, sőt tőlük a gazda munkában és szorgalomban példaadást vár. Egyben azonban, sajnos, a különben szigorú apa és gazda fölöttébb elnéző a fiatalok iránt, a házon kívül való esti szórakozások és a kocsmái táncmulatságokon való részvételük tekintetében. Sőt arra sem fiúknak, sem a leányoknak külön engedélyt kérniök sem kell. Télen hétköznapokon, valamely szomszédos házban szoktak társasjátékokra gyülekezni, hol azután fiúk és leányok együttesen óraszámra, minden felügyelet nélkül eldévajkodnak, vasárnapokon pedig délután és este éjjelig a kocsmában többnyire ugyancsak a szülők jelenléte nélkül tánczolnak.

Természetes, hogy ennek sokféle kár és baj jár a nyomában. Ma már a tan-köteles korbéli gyermekeknek is szabadságukban áll a tánczban való részvétel, régebben azonban a kocsmái mulatozás csakis a felserdült ifjúságnak volt megengedve. Igaz, hogy nem egy faluban a helybeli értelmiség tagjai és egyes jobb belátású gazdák, sok jóakarattal azon vannak, hogy ezeket a néprontó kocsmái mulatozásokat megszüntessék és a nép szórakozását helyesebb irányba tereljék és sokat tárgyaltak erről a hatóságok körében, meg a hírlapokban, de eredmény nélkül.

Cselédek.

A cselédek a családbeliekkel egyenlő elbánásban részesülnek, velük együtt egy asztalnál étkeznek. A női cseléd (Maad vagy das Mensch) a gazda leányai-val együtt a szobában hál, a férficselédek (grosz és kléne Knecht) a gazda fiaival az istállóban. A nyári szorgos munka idejére a rendes cseléden kívül még többnyire falubeli idénymunkásokat (Sommermann, vagy Schniddermann), meg napszamosokat is fogadnak, kik szintén a családdal együtt étkeznek, de éjszakára rendszerint a saját otthonukba járnak hálalni.

A gazdálkodás.

A telkesgazda (Bauer) nagy gondossággal intézkedik és szorgos körültekintéssel gyakorolja a felügyeletet a gazdaságban. Ő maga a nehezebb munka végzésében ma már nem igen vesz részt. Azt a régi közmondást vallja: »E gude Schaffer is méé wert, wi drei schlechti Arweider« (Egy jó intéző többet ér három rossz munkásnál). A német gazda telkét gondos művelési módja után könnyen meg lehet különböztetni a másajkú kisgazdákétól. Ugyancsak jó rendben tartja gazdasági udvarát, házát. A ház tisztántartása az asszony gondja, ki ebbeli tisztét fáradhatlan szorgalommal végzi és munkája eredményére méltán büszke. Az állattenyésztésben kitünő tevékenységet fejt ki a német gazda, különösen a szép nagy lovakat szereti és bennök gazdasága legfőbb díszét látja. Lovainak a magyar gazdánál is használatos neveket adja. Turcsi, Kesi, Csilla, Betyár, Sárga, vagy pedig az apaállatok után nevezi el őket: Gidrán, Nonius stb.

A német telkes gazda, mihelyest teheti, gazdaságát átadja a fiának, vagy ha fia nincsen, vejének, ő maga pedig akár 40 éves korában nyugalomba vonul, vagyis életjáradékos (Ausbehalter) lesz, áthurczolkodik az eddigi lakásából a telek másik szélén épült hagyományos kisebbik házába (Kleenhaus) vagy a főépület valamelyik hátsó szobájába. Egyébként az életjáradékos gazdák korántsem töltik idejüket léha henyéssel, hanem dolgoztatnak a ház körül kertjükben, szőlőjükben és most már nemcsak vasárnap, hanem hétköznap is reggelenként feljárnak templomba misére. Ily életmód mellett a gazdák rendszerint igen magas életkort érnek el.

Műveltség.

A művelődésbeli állapotok rendezettsége tekintetében a németek a vármegyében első helyen állanak. Mindenik községben a lakosok lehetőleg külön községi orvost, állatorvost, gyógyszertert, póstát igyekeznek — ha kell, nagyobb anyagi áldozatok árán is — biztosítani. Az utcák mindenütt be vannak fásítva, legtöbb helyen községi parkot, ligetet láthatni, a házak mellett rendes gyalog-

járó van, sok községben utcái világitás, néhol már villamos is van. Művelődésbeli haladás iránti kiváló érzékükkel, szorgalmukkal, életmódjukban pedig józansággal és takarékoságukkal a magyarságnak és a többi testvéreiknek sok tekintetben dicséretes és követésre ösztönző példát adnak. Egyébként fejlett értelmiségük és józan gondolkozásuk következtében a torontáli németek minden időkből hűséges polgárai voltak magyar hazájuknak, és ezért a hazafias és hűséges maguktartásáért a multban is mindenkor nagy megbecsülésnek örvendettek.

* * *

Az oláh faj középtermetű, köpczös, zömök testalkatokkal vegyesen. Elvértve magastermetű oláhokkal is találkozunk. A haj színe többnyire barna, itt-ott fekete. A szemek szintén barnák, de kis mérvben sárgás és szürke s ritkán kék szemek is fordulnak elő.

Oláhok.

A házak fala vertfal és téglá, a vályogfalú házak száma igen csekély. A fedés síma, de itt-ott garádosat is találhatni. A tetőknél túlnyomó az épített csúcsfal, csak itt-ott van ez deszkából. A fedőanyag cserép, vagy nád.

A háztelkek alakja, épületek és mellékhelyiségek elosztása a már bemutatott magyar kisebb gazdák és zsellérek telekberendezéseivel, s házaik külső megjelenésével teljesen azonos. Egyszerű deszkakaput alkalmaznak, azt itt-ott sötétzöldre festik. A megye felső részén zöldre festett rácsos kapuk is fordulnak elő. Gémes kútjuk kávas kerítésű.

A férfiak ünnepi ruhája fekete posztókabát vagy ujjatlan kivarrott dolmány, fehér gyapjuszövetből, fehér, kivarrott mellény, háziszövésű, fehér gyapjúnadrág. A fiatalabbak rámás vagy síma csizmát, az idősebbek bocskort viselnek ünnepen. Felöltőjük szür, suba, télen bunda és bekecs (kocsok). Télen jubhór mellett viselnek. A nők ünnepkor arannyal hímzett inget, hűvösebb időben s télen bőrmellest, tarka szoknyát s ezen elül kötényt, hátul rojtos katrinczát viselnek. A lányok, menyecskék lábbelijeit színes félczipők, fűzős és gombos bársony- és bőrczipők. Az idősebb nők fekete cipőt s télen kocsokot hordanak. Hétköznap az idősebbje, »cipeli de lana«-ban, sajátkészítésű félczipőben, a fiatalabbja tarka papucsban jár. A viselet színes, festői. A fehér gyapjúruhák tarkaszínű dús zsinórzat van. A bőrruhák karmazsin irhadisz, bennök tükördarabkák ragyognak. A nők ruhaneműin, ágytakaróin, párnáin tarka és fehér, arany és ezüsthímzés s rajtuk a hatásos áttörések vannak, a szőnyegek és katrinczák balkáni színpompában ragyognak.

Ruhája.

Az oláhok vagyonukhoz mérten átlag igen jól élnek. Mutatóba közlünk egy vasárnapi ebédet: baromfi- vagy marhahúsleves, ezek húsa mártással, töltött káposzta, peccsenye, tészta. A nagyobb ünnepeken a vasárnapot kibővítik becsinálttal, vagy paprikással, vagy csibesülttel, palacsintával, vagy más süteménnyel. A bőjtöt szigorúan megtartják.

Életmód.

A leányok legnagyobb része 16—18 éves korában megy férjhez, a legények pedig 18—24 éves korukban házasodnak.

Házasság.

Ha valakinek házasulandó fia van, elmegy a »zsok«-ra, vasárnap és ünnepeken a faluháza és a templom előtt tartani szokott tánczra, s ott kiszemeli a fia számára egy leányt. A leány hajlandóságáról és hozományáról értesülést szerezvén, néhány rokonával s kezében pálinkával telt kulacsos, a leány szüleinek házába megy, hol az érkezőket a leány a tornácson kézesókkal fogadja, ők pedig a leányt pénzzel ajándékozzák meg. A szülők is előkerülnek s kocziadás közben betessékelik a vendégeket a szobába, hol kedélyes, kerülgető beszélgetés indul meg: Mit keresnek? Egy megfutamodott üszöt. Azt hallottuk, hogy e házban van... s így tovább. Majd rátérnek a hozományra. Ebben és az eljegyzés napjában megállapodnak, megállapítják a menyasszonyi foglalt is és hogy milyen ruhadarabokat adjon a vőlegény a menyasszonynak. Mikor a legény atyja a leánynak a »foglalt« átadja, azt mondja neki, hogy »Most már a mienk vagy«. Nagy lakomával tartják meg ezután az eljegyzést.

A lakodalmat megelőző napon a vőlegény és a menyasszony, egy-egy barátja kíséretében, a rokonságot és jóismerősöket meghívja a lakodalomra. A Temes és Maros mentén cifra szőnyeggel takart s virággal díszített, csengős lovon, pálinka kínálás közben, két vőfély hívogatja a vendégeket.

Ugyane napon, napnyugta előtt, cigányzene mellett, kocsin viszi a vőlegény a

háromfiókos almáriumot a menyasszonyához, itt megrakván a menyasszony ruhájával, viszatér vele, a koszorúsleányok dalai és zeneszó kíséretében.

Az esküvő napján, tíz óra tájban, két külön kocsisorban, feldíszített kocsikon, zeneszóval, kurjongatások között vonul a násznép az anyakönyvvezetőhöz s onnan gyalog a templomba. Az egyik kocsisor élén haladó kocsin a menyasszony ül a két vőfélylyel, a másik sor élén a vőlegény halad a két komával. A templomból kocsin, zeneszóval vonulnak a falu főbb utcáin át a menyasszonyi házhoz, a hol gazdag lakomához ülnek. Majd dal és zeneszó mellett vigadoznak, tánczolnak esti 9—10 óráig, a mikor az ajándékokat említik fel, tréfás megjegyzéseket téve az ajándékozóra s az ajándék beszerzési módjára nézve is.

Ezután viszik haza a menyasszonyt. A vőlegény udvarában a kapu mindkét oldala előtt tűz ég, az udvarban az anyós két gyertyát, egy darab kenyert és sőt ad a menyasszonynak, majd dereka körül vászonszövetet csavarnak s evvel húzzák be a házba, hol folytatják a lakomát, a mulatságot, a tánczot reggelig, a mikor a vőlegény a menyasszonynyal s a vendégekkel a komát hazakíséri. Innen az ifjú párt kísérik haza s rövid táncz után a lakodalmas nép szétoszlik. Másnap az ifjú párnál kárlátó van. Az egész ünnepe alatt a menyasszonyra egy ór (diver) vigyáz, s ez, ha a menyasszony elvész, pénzbírságot fizet.

A kereszteleés átlag egyszerű. A gyermekágyas asszonyt a komaasszonya itt is egy hétig ellátja élelemmel s eljár hozzá a gyermeket fürösztetni.

Játékok.

A gyermekek játéka: kifutó s várázó labdajáték, sárkány-eresztés, gombozás és tekésés. A fonóka és kukoriczafosztás kiveszében van. Bőjt időben vasár- és ünnepnap délután a réten labdázanak. Máskor szabad ég alatt a templom és kocsmá előtt »zsok«-oznak, díszesen öltözve árgyelánt és csárdásfélét tánczolnak.

Karácsony estéjén a fiúk kolindálni járnak, ablakok alatt énekelnek, a miért alkalmi ajándékot, diót, kalácsot stb. kapnak. És jár a »curka«. Gólyacsór-félét erősít fejéhez a fiú két falapból, és ezt csattogtatva jár házról-házra.

Szentgyörgy napján van az öntözés.

Halotti tor.

A halotti tor, a »pomána«, legszokásosabb a Tisza—Maros-közben. Pazarlással jár. Ötven-háromszáz koronába kerül ekkor a rokonság, a szomszédok és ismerősök megvendégelése. Itt a pap is megjelenik és beszenteli az ételeket. A vendégeskedés a halott üdvére szolgál s ezt koczintás közben ki is fejezik. Az Al-Dunánál a halott hozzátartozói gyászuk jeléül a temetés végeig hajadonfővel járnak. A halotti tort a temetés estéjén, rá nyolcz napra, egy félév múlva s a temetés évfordulóján tartják meg. Ekkor a szegényeknek is jut bőven.

Babonák, grúnynevek.

Június 4-én, a buzaérés napján, az asszonyok azért nem dolgoznak, hogy különféle nyavalyáktól mentesek legyenek. Augusztus 9-én, Illés napján meg azért, hogy villámcsapás ne érje a községet. Az özvegyen maradt nő üres edényt rázogató, hogy mielőbb férjhez menjen.

A faluban mindenkinek van gúnyneve vagy mellékeve testi hibái, ősei és származási helye után. Farkas az, kinek elődje tolvaj volt. Tök az, kinek elődje a szolgabírónak tökött vitt ajándékba. A Giládról — Gilezán-nak, a Vermesről — Vermesán-nak, az Obadról származottat Obadean-nak nevezik.

Az állatneveket az egymás mellett lakó népfajok egymástól kölcsönözik és vagy megtartják eredeti alakjukban vagy nyelvük sajátosságaihoz átidomítják. Az oláhok lovai a magyar nevek mellett Murgu, Linda, Sárgó, Pirku, kutyái pedig Hamidor, Csobán, Kurdu, Lupu és Urszu nevek.

* * *

Szerbek.

A szerb faj általában középtermetű, de itt-ott szálaskos alakok is fordulnak elő közöttük. A haj színe túlnyomólag barna, ilyen a szem színe is. A szőke haj és kék szem ritka náluk.

A szerb leányok átlag 18—20 éves korukban mennek férjhez, a legények a legtöbben ugyane korban nősülnek. Feltűnően kevés azok száma, kik a katonai kötelezettség teljesítése után házasodnak.

Háztipusok.

A háztelkek alakja téglaidom s a rajtuk elhelyezett épületek szerint három típusra oszthatók. Az első típushoz tartozik a nagyobb gazdák telke. Ennek a háza homlokával az utcára néz és hosszával bemélyed az udvarba s egy tető alatt van az utcái vagy ünnepi szobával az ünnepi konyha, az ünnepi kis szoba, kamra, széles fedett folyosó, melynek utcára eső végén egy kis szoba van

Torontálmegyei népviselet. — 1. Bolgár leányok. — 2. Szerb házaspár. — 3. és 4. Tótok.

Szerb, oláh és bolgár népviselet. (Grünbaum Vilmos gyűjteményéből.)

állandó lakásul. Utána a telek határvonalába bele van építve a magas kukoricza-góré, mely alatt van a sertésól. Ezzel szemben egy másik épület áll. Homlokával ez is az utcára néz. Hosszában egy fedél alatt van az utcára eső s állandó lakásul szolgáló szoba, utána a konyha, félszer, istálló és szén. Az udvar hátsó részét, a kukoricza-góréval szemben, a termény- és takarmánykazlak foglalják el s ezek előtt van a kút.

A második típus a kisebb gazdák telke; ez a leggyakoribb. Az egyik hosszoldalán, homlokával az utcára néz a tornáczos ház. Benne az utcára eső tiszta szoba, utána a konyha és lakószoba vannak elhelyezve. A tornác végében egy kis kamra, majd utána kis távolságra a hombár és a disznó-ól. Ezzel az épületvonallal szemben áll s a telek határára támaszkodva az utcára néz a kukoricza-góré, alatta a disznó-óllal, esetleg lóistálló, félszer és tehénistálló. Az udvar közepén áll a kút, majd szérűskert fejezi azt be, kukoriczaszár-, széna-, szalma-boglyákkal s a trágyadombbal.

A harmadik típus a zsellértelek. Ezen a ház úgy helyezkedik el, mint az előbbieken. Egy fedél alatt van az utcára néző nagy szoba, mellette a kis szoba, a mivé a folyosó egy része van átalakítva, ezután maga a folyosó, ennek végén a kis kamra; a nagy szoba után van a konyha, ezután az istálló, ezután a nyitott kocsiszín. Itt-ott az istálló a telek másik oldalán van elhelyezve. Az udvar közepén áll a kút. Az udvar mögött, mind a három típusnál, virágos, zöldes és takarmánytermő kert egészíti ki a telket (Gyála, Tiszatarros, Baránda).

A házak legnagyobb része vertfalú; újabban azonban téglából és vályogból építik a házak falát és ezek között a téglából épültek a gyakoriabbak.

A házfedelek simák, de mintegy harmadrészben még garádosak. A tetőknél épített csúcsfalakat alkalmaznak s csak kis arányban deszkafalat. A fedőanyag legnagyobb részben eserép, a nádfedél is előfordul.

A fedett folyosók száma előnyben van a nyitott folyosókkal szemben, az előkerteket is kezdik már felkarolni.

A házhomlokzata leginkább fehérre van meszelve és itt-ott világoskék, sárga és világoszöld, virággal telt domború vázakkal díszítve. Újabban a tulajdonos nevét és az építés évét is kirakják a házfalon. Itt-ott különböző állati és emberi alakokkal díszítik a homlokzatot.

A kapuk legnagyobb része ki van festve zöldre, barnára. Itt-ott téglas nagy ritkán faoszloppal. Rácsos kapu csak elvétve fordul elő. Mindenütt gémes kút van kávakérettel.

A férfiak ünneplő ruhája fekete. A nagyobb gazdák felöltője a mente. Ennek prémés nyakát két nagy ezüstboglár díszíti. Ezekre függ a széles ezüst mentekötő-láncz. A boglár és a széles kapesokból való mentekötő türkiz-, topáz-, rubin és smaragd-utánzatokkal van kirakva. A mentén rózsabimbó vagy mákfej-alakú nagy ezüstgombok ragyognak. A boglárak és a mentekötő-lánczok és a gombok a velencei filigrán-munkával vetekednek, s ezek a mi vidéki, kiveszőben levő ötvösiparosainknak a remekei. Gazdagon ki van sujtásozva a fekete mellény, melynek rózsabimbós kis ezüstgombjai sűrűn feszengnek egymás mellett. A nadrág zsinóros. Szárát magas csizma takarja. Ez bokában ránczos, szára pártázott s a párta homlokát bőrrózsa díszíti.

Aranynyal, ezüsttel kihímzett fejkötőben jelenik meg ünnep- és vasárnap a szerb menyecske. Fejkötője aljáról hátul két széles szalag függ le a derékig. A fejkötő alapja fehér, világoskék és rózsaszínű selyem, vagy bordószínű és pávakék bársony. Ezekre leleményes formákban virágmotívumok vannak aranynyal, ezüsttel hímezve, melyekbe itt-ott színes üveglapok vannak befoglalva s apró fémpikkelyek tűzdelve. Megannyi kiváló remeke a szerb népművészetnek.

Virágmotívumok díszítik a menyecskének s leánynak ingujjait is, aranynyal és ezüsttel hímezve. Mellükön ívelt sorokban arany- vagy ezüstpénzek csillognak. Színes selyem-pruszluk (mellényke) övezi derekukat s ugyanilyen szoknya egészíti ki öltözetüket. Lárukon bársonytopánka. Fehérneműiknek szegélye hímezve és horgolt csipkével van díszítve. A fehérneműhöz való könnyed, habos és csikos vászon, az ezeket díszítő arany-, ezüst- és fehérhímzések, horgolások szintén a szerb népművészet magas színvonalát hirdetik.

Ilyen a szerb népviselet megjelenése a tiszavidéki szerb medencében, mely a legrégebb telepítvényekhez tartozik s így századok folyamán sokat simult az őt körülvevő magyar fajhoz, szokásban és viseletben egyaránt.